

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

**KARL JASPERS'İN FELSEFİ DÜŞÜNÇESİNDE SORUMLULUK
ANLAYIŞI**

Songül KÖSE ÖZGÖÇER

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KARL JASPERS'İN FELSEFİ DÜŞÜNCESİNDE SORUMLULUK ANLAYIŞI

Songül KÖSE ÖZGÖÇER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Songül KÖSE ÖZGÖÇER tarafından hazırlanan "Karl Jaspers'in Felsefi Düşüncesinde Sorumluluk Anlayışı" başlıklı bu çalışma, .././2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Harun TEPE (Başkan ve Danışman)

Prof. Dr. Yusuf M. ÖRNEK

Prof. Dr. Cemal GÜZEL

Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM

Doç. Dr. Çetin TÜRKYILMAZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Songül KÖSE ÖZGÖÇER

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Harun TEPE** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Songül KÖSE ÖZGÖÇER

Şimdi ve gelecekte, yalnız insanlara değil,
tüm canlı varlıklara ve doğaya daha güzel bir yaşam sunmanın sorumluluğunu
duyan ve duyacak olan herkese ...

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimime başladığım 2018 yılı yazında kütüphanelerinde araştırma yapmama imkân ve burs sağlayan Karl Jaspers Gesellschaft yetkililerine Karl Jaspers'i yakından tanımamı sağladıkları için; doktora çalışmalarımın bir kısmında maddi destek sunan Gerda Henkel Stiftung'a süreci kolaylaştırdıkları için teşekkür ederim.

Doktora eğitimim boyunca bana olan güven ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Alexius J. Bucher, Mathias Schüz ve Christian Halper'e ömrüm boyunca anacağım katkıları için müteşekkirim.

Doktora tez izleme komitesi üyelerinden Harun Tepe ve Çetin Türkyılmaz hocalarıma tez yazma sürecinde buldukları katkılar ve doktora tez savunma jürisinde yer alarak değerli fikirlerini esirgemeyen Cemal Güzel ve H. Haluk Erdem'e içten teşekkürlerimi sunarım.

Yalnızca doktora süresince değil, fakat akademik hayatımın her anında bana her daim güvenerek ve destek olarak dünya felsefe camiası için küçük, ama benim için büyük bu adımı atmamda, yani bu doktora tezinin ortaya çıkmasında en büyük katkısı olan hocama, şahane kütüphanesini kullanımına açarak pandemi sürecinde çalışmalarımın aksamamasını ve birincil kaynaklardan faydalanarak çalışmayı yürütmemi sağladığı; umudu, özveriyi ve mücadele etmeyi asla bırakmamam gerektiğini öğrettiği; hoca – öğrenci ilişkisinin değerini gösterdiği ve sayamayacağım daha pek çok katkısı için yol göstericim, *Doktorvater*'im Yusuf M. Örnek'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Son olarak aileme; yoğun çalışma döneminin bende ortaya çıkardığı asosyal olma halini görmezden gelmeyi bilen arkadaşlarıma; varlığı ve gırlamalarıyla yorgun düştüğüm anlarda beni rahatlatan kedim Gırgır'a; en çok da değerli eşim, yol arkadaşım M. Buğra Özgöçer'e yolumu her kaybettiğimde yeniden buldurduğu, mutluluğu çoğalttığı ve hüznü azalttığı, hayatımın şimdiye kadarki bu hem en yaratıcı hem en yorucu dönemine şahitlik ettiği, akademik ve manevi katkılarını esirgemediği, sabrı ve sevgisi için sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

KÖSE ÖZGÖÇER, Songül. *Karl Jaspers'in Felsefi Düşüncesinde Sorumluluk Anlayışı*, Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Sorumluluk denildiğinde akla ilk gelen şey, insanın yapıp etmeleri ve bunların doğurduğu sonuçlar ile ilgili toplumsal normların, genel ahlak ve hukuk kurallarının belirlediği birtakım ödevler olur. Oysa bir şeyin sorumluluk olarak adlandırılması için onun bir eylemden çıkması gerekmez, pek tabii ki eylemsizlikten de sorumluluk doğabilir. Kaldı ki sorumluluk kavramını yalnızca toplumsal ve politik bağlamda ele almak, kavramı derinlemesine ve bütünüyle incelemenin önündeki büyük bir engeldir. Bu bakımdan sorumluluk kavramı, günümüzde bile hem bir çıkmaz hem de kurucu bir unsurdur.

Yirminci yüzyıl, iki büyük dünya savaşı ve sayısız insanlık suçları ile ana temamızı oluşturan sorumluluk kavramının düşünürler tarafından ele alınıp üzerine derinlemesine tartışıldığı ve bundan yalnızca politik değil, aynı zamanda varoluşsal bir sonucun da çıkarıldığı bir çağ olmuştur. Yirminci yüzyıl Varoluş Felsefesi dendiğinde akla gelen ilk isimlerden biri olan Karl Jaspers de sorumluluk kavramını psikoloji, felsefe ve politika bakış açılarından hayatı boyunca yazdığı eserlerde ele alan önemli bir filozoftur. Kavramı, Varoluş Felsefesi ve Siyaset Felsefesi bağlamında inceleyen Jaspers onu suç (*Schuld*), sınır durum (*Grenzsituation*), hakikat (*Wahrheit*), akıl (*Vernunft*), özgürlük (*Freiheit*) ve iletişim (*Kommunikation*) gibi yine kendi felsefesinin diğer önemli ve temel kavramlarıyla birlikte ele almıştır.

Bu çalışmanın temel problemi ve tezi olarak değerlendirilen konu, Jaspers'in Varoluş Felsefesinde bir sınır durum olarak yer alan suç kavramının, onun Siyaset Felsefesindeki sorumluluk kavramıyla bağlantısını ortaya koymak ve felsefesinin bütünündeki sorumluluk düşüncesini serimlemektir. Jaspers'in sorumluluk düşüncesi söz konusu olduğunda akla gelen şey, politik sorumluluk görüşüdür. Oysa bize göre, onun felsefesindeki sorumluluk anlayışı bundan çok daha fazlasıdır. Varoluş Felsefesindeki sorumluluk anlayışını “varoluşsal sorumluluk” ve Akıl Felsefesindeki sorumluluk anlayışını ise “karar sorumluluğu”

olarak isimlendirip irdelleyerek Jaspers'in felsefi düşüncesindeki sorumluluk anlayışını olabildiğince eksiksiz biçimde ortaya koymak; suç – sorumluluk ilişkisini kurmak; onun sorumluluk görüşünün günümüze ait (çevre sorunları gibi) problemlere çözüm üretebileceğine dair çıkarımda bulunmak buradaki çabamızın varacağı hedeftir.

Anahtar Sözcükler

Karl Jaspers, Varoluş Felsefesi, Siyaset Felsefesi, Suç, Sorumluluk, Özgürlük, İletişim.

ABSTRACT

KÖSE ÖZGÖÇER, Songül. *The Understanding of Responsibility in Karl Jaspers' Philosophical Thinking*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2022.

The first thing that comes to mind when one thinks of responsibility is some duties determined by social norms, general moral and legal rules related to what people do and to the consequences of these deeds. However, for something to be called responsibility, it does not have to arise from an action. Responsibility, no wonder, can arise also from inaction. Moreover, considering the concept of responsibility only in the social and political context is a major obstacle to examining the concept in-depth and completely. In this respect, the concept of responsibility is both a dead end and a founding element even today.

The twentieth-century had been an era in which the concept of responsibility with two great world wars and numerous crimes against humanity was examined and discussed in depth by thinkers. Not only a political but also an existential conclusion was drawn from these discussions. Karl Jaspers, one of the first names that come to mind when the twentieth century existential philosophy is mentioned, is also an important philosopher who discussed the concept of responsibility from the perspectives of psychology, philosophy and politics in his works throughout his life. Examining the concept in the context of existential and political philosophy, Jaspers contextualized it with other important and basic concepts of his philosophy such as guilt (*Schuld*), boundary situation (*Grenzsituation*), truth (*Wahrheit*), reason (*Vernunft*), freedom (*Freiheit*) and communication (*Kommunikation*).

The main problem and thesis of this scrutiny is to reveal the connection between the concept of guilt, which is a boundary situation in Jaspers' existential philosophy, with the concept of responsibility in his political philosophy, and to reveal the idea of responsibility in the whole of his philosophy. When it comes to Jaspers' notion of responsibility, what comes to mind is his view of political responsibility. However, in our opinion, the understanding of responsibility in his philosophy is much more than that. The goals of our effort here are: to declare

the understanding of responsibility in Jaspers' philosophical thought as completely as possible by naming and examining the understanding of responsibility in the existential philosophy as "existential responsibility" and the understanding of responsibility in the philosophy of mind as "decision responsibility"; to establish the guilt – responsibility relationship; to infer that his view of responsibility can generate solutions to contemporary problems (such as environmental problems).

Keywords

Karl Jaspers, Existential Philosophy, Political Philosophy, Guilt, Responsibility, Freedom, Communication.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ADAMA	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar DİZİNİ	xiv
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: KARL JASPERS'İN VAROLUŞ FELSEFESİ: ÖNEMLİ	
KAVRAMLAR, BUNLARIN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİLERİ VE	
VAROLUŞSAL SORUMLULUK DÜŞÜNCESİ.....	11
1.1. JASPERS'İN VAROLUŞ FELSEFESİ.....	12
1.2. VARLIK SORUŞTURMASI.....	15
1.3. VAROLUŞ FELSEFESİNDEKİ TEMEL KAVRAMLAR.....	17
1.3.1. Varoluş (<i>Existenz</i>).....	17
1.3.2. Özgürlük (<i>Freiheit</i>).....	18
1.3.2.1. Varoluş ve Özgürlük.....	19
1.3.3. İletişim (<i>Kommunikation</i>).....	21
1.3.3.1. Varoluş ve İletişim.....	23
1.3.4. Sınır Durumlar (<i>Grenzsituationen</i>).....	24

1.3.4.1. Bir Sınır Durum Olarak “ <i>Schuld</i> ”	28
1.3.4.2. “ <i>Schuld</i> ” Kavramının Farklı Anlam ve Kullanımları.....	30
1.4. VAROLUŞ FELSEFESİNDEKİ SORUMLULUK DÜŞÜNÇESİ.....	35
1.4.1. Özgürlük Temelli Sorumluluk.....	36
1.4.2. İletişim Temelli Sorumluluk.....	37
2. BÖLÜM: AKIL FELSEFESİ: VAROLUŞ FELSEFESİ İLE SİYASET	
FELSEFESİ ARASINDA BİR KÖPRÜ.....	39
2.1. AKIL FELSEFESİNİN KONUMU.....	41
2.2. AKIL FELSEFESİNİN TEMEL ESERLERİ, KONUSU VE	
ÖNEMİ.....	43
2.3. PERIECHONTOLOJİ NEDİR?.....	44
2.4. KUŞATAN VARLIK (DAS UMGREIFENDE) VE TARZLARI.....	48
2.4.1. Birinci Tarz: Mevcut-Varlık (<i>Dasein</i>).....	50
2.4.2. İkinci Tarz: Genel-Bilinç (<i>Bewußtsein überhaupt</i>)	52
2.4.3. Üçüncü Tarz: Tin (<i>Geist</i>).....	52
2.4.4. Dördüncü Tarz: Dünya (<i>Welt</i>).....	54
2.4.5. Beşinci Tarz: Aşkınılık (<i>Transzendenz</i>).....	55
2.4.5.1. Aşkınılığın Dili: Şifreler (<i>Chiffren</i>).....	55
2.4.6. Altıncı Tarz: Varoluş (<i>Existenz</i>) ve Varoluşun Dili İşaretler	
(<i>Signa</i>)	57
2.4.7. Yedinci Tarz: Akıl (<i>Vernunft</i>).....	58
2.4.7.1. Akıl ve Varoluş.....	59
2.4.7.2. Akıl ve İletişim-Hakikat-Bilgi.....	60
2.5. AKIL VE KARAR: KARAR SORUMLULUĞU.....	63

3. BÖLÜM: SİYASET FELSEFESİ: POLİTİK SUÇ BAĞLAMINDA

SORUMLULUK	67
3.1. KARL JASPERS'İN SİYASET FELSEFESİNİN ANA BİLEŞENLERİ	71
3.1.1. Yönetim Biçimleri.....	71
3.1.1.1. Totaliter Yönetim Biçimleri.....	72
3.1.1.2. Demokratik Yönetim Biçimleri.....	74
3.1.2. Suç Türleri.....	76
3.1.2.1. Suç Türleri Ayrımının Nedenleri.....	78
3.1.2.2. Metafizik Suç (<i>metaphysische Schuld</i>).....	81
3.1.2.3. Ahlaki Suç (<i>moralische Schuld</i>).....	82
3.1.2.4. Cezai Suç (<i>kriminelle Schuld</i>).....	83
3.1.2.5. Politik Suç (<i>politische Schuld</i>).....	83
3.1.3. Siyaset, Ahlak ve Sorumluluk.....	90
3.1.3.1. Politika ve Ahlak İlişkisi.....	91
3.1.3.2. Sorumluluğun Koşulu Olarak Arınma.....	95
3.1.3.3. Jaspers'in Politik Sorumluluk Görüşü.....	97
3.1.3.3.1. Sorumluluk Anlayışında Max Weber Etkisi.....	98
3.2. VAROLUŞ FELSEFESİ VE SİYASET FELSEFESİ İLİŞKİSİ ...	102
3.2.1. Felsefe ve Aklın Önemi.....	103
3.2.2. Hakikat ve Akıl.....	104
3.2.3. Varoluşsal ve Gündelik İletişim.....	107

3.2.4. Varoluşsal ve Politik Özgürlük.....	109
3.2.4.1. Özgürlüğün Doğası.....	111
3.2.4.2. Politik Özgürlüğün Özellikleri ve Koşulları.....	112
SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA.....	140
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	149
EK 2. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	150

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. KUŞATAN VARLIK VE TARZLARI.....	50
Tablo 2. SUÇ TÜRLERİ.....	81
Tablo 3. SORUMLULUK TÜRLERİ.....	124

GİRİŞ¹

Karl Jaspers (23 Şubat 1883 – 26 Şubat 1969) 20. yüzyıl Alman Felsefesinin, özellikle de Varoluş Felsefesinin en önemli temsilcilerinden biri olmasına rağmen Anglosakson dünyadaki çevirilerin eksikliği², onun tanınırlığının dönemdaş filozoflarından az olmasına, bu nedenle de hak ettiği ilgiyi yeteri kadar görmemesine neden olmuştur. Yine de Jaspers'in bir filozof olarak felsefe tarihindeki yeri, Varoluş Felsefesi ya da 20. yüzyıl Alman Felsefesi ile uğraşanlar açısından göz ardı edilemeyecek denli bir öneme sahiptir. İlk dönem psikoloji eserlerinde, özellikle de *Allgemeine Psychopathologie* (1913) kitabında Husserl ve Dilthey'in etkilerinin görüldüğü Jaspers'in düşünce yaşamında Kierkegaard, Nietzsche ve Weber'in yanında Kant'ın da etkisi oldukça büyüktür. Bununla birlikte Jaspers'in etkilediği filozoflar arasında Arendt, Ricoeur, Hersch ve Habermas yer almaktadır. Doktora öğrencisi de olan Arendt'i özgürlük ve politik sorumluluk düşüncesi; başka bir öğrencisi Ricoeur'ü özgürlük anlayışı, metafizik suç görüşü; yine bir başka öğrencisi Hersch'i özgürlük kuramı; Habermas'ı demokrasi görüşü, kolektif sorumluluk iddiası bakımlarından etkileyen Jaspers'in varoluşsal iletişim biçimini (varoluşsal, toplumsal ve objektif olmak üzere) üç iletişim şeklinden biri olarak görmesi, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının (*die Theorie des kommunikativen Handelns*) oluşmasında da etkili olmuştur.

Karl Jaspers'in felsefe ile yoğun olarak ilgilenmeden önce tıp tahsili alması ve bunun beraberinde getirdiği bilimsel tavır, kaleme aldığı "Philosophical Autobiography" başlıklı uzun yazısında sık sık dile getirdiği gibi, felsefede eksik bulunduğu bir tutumdur (Jaspers, 1981a, ss. 5-94). Bu nedenle de 1922 yılında

¹ Aksi belirtilmediği sürece tezde kullanılan tüm çeviriler yazara aittir.

² Her ne kadar kendisi henüz hayattayken öğrencisi Hannah Arendt'in aracılığı ve sorumluluğu ile kitaplarının bir kısmı İngilizce'ye çevrilmiş ise de bu konuda sayı bakımından günümüzdeki başarıya ulaşamamıştı.

atandığı felsefe kürsüsüne kadar geçen sürede felsefe öğrenme konusunda zaman zaman bulunduğu girişimlerden³ eli boş çıkarak bu alandan, yani felsefeden uzak kalmıştır.

Bununla birlikte, Jaspers'in sahip olduğu bu bilimsel tavır, Jaspers'in *Philosophie* adlı üç ciltlik kitabının çevirmeni E. B. Ashton'ın (1969, s. xiii); *Karl Jaspers: An Introduction to His Philosophy* kitabının yazarı Charles F. Wallraff'ın (1970, s. ix) ve Jaspers araştırmacısı Filiz Peach'in *Death, 'Deathlessness' and Existenz in Karl Jaspers' Philosophy* (2008, s. 4) başlıklı kitaplarında belirttikleri gibi Jaspers'in felsefi yazılarının daha açık ve anlaşılır, dilinin de sade olmasını sağlamıştır. Jaspers bu tavrını, felsefi ilerlemesinin iki önkoşulundan biri⁴ olarak gördüğü bilimsel bilgiyle ilgili olan şu sözü ile destekler: "Bilimsel bilgi, tüm felsefi düşünmenin ayrılmaz bir unsurudur. Bilim olmaksızın gerçeklik mümkün değildir" (Jaspers, 1981a, s. 38). Bu konu üzerinde bu kadar durmamızın nedeni, Jaspers'i anlamada bütüncül bir tavır sergilemeksizin başarılı olunamayacağı düşüncesidir. Örnek'in dediği gibi:

Jaspers'in gerek eserinde ve gerekse yaşamının evrelerinde birbirinden ayrılmaz üç sıfatı vardır: Bilim adamlığı, filozofluğu ve politika yazarlığı. Yaşamının tümünü kapsayan bu üç uğraş alanı Jaspers'in aynı zamanda bir bütün olarak eserinin de üç temel taşıdır. Birinin göz ardı edilmesi, diğerlerinin anlaşılmasını güçleştirir (Örnek, 1986b, s. 54).

Jaspers'in hayatını derinden etkileyen ve felsefesinde de önemli ölçüde yer bulan kavramların ve düşüncelerin oluşmasını sağlayan deneyimler söz konusudur. Bunlardan ilki, çocukluğundan itibaren mücadele ettiği ve sıkıca kontrol edilmiş bir hayat yaşamasına, bu nedenle de hep *yalnızlık* çekmesine sebep olmuş olan hastalığıdır. Bu hastalığın beraberinde getirdiği yalnızlık, her ne kadar sosyal izolasyondan kaynaklanan bir yalnızlık ise de Jaspers ve onun felsefesi için önemli olan varoluşsal yalnızlık (*existentielle Einsamkeit*) için bir tür esin kaynağı

³ "Philosophical Autobiography" yazısında on yedi yaşında Spinoza okuduğundan (s. 7); üniversite öğrencisiyken aldığı felsefe derslerini, derslerin işleniş şekli ile profesörlerin "kibirli" ve "sabit fikirli" olmaları nedeniyle bıraktığından (s. 9); tıp ile felsefi güdülerle meşgul olduğundan (s. 24); 1914 yılından beri de Kierkegaard çalıştığından (s. 26) söz eder.

⁴ İkinci önkoşul, felsefi düşünmenin ben'i kendi benliğine götürmesidir. Ayrıntı için bkz. Jaspers, 1981a, s. 38.

olmuştur. Varoluşsal yalnızlık (*existentielle Einsamkeit*), kişinin ya da daha uygun bir ifade ile varoluş imkânının (*mögliche Existenz*) öteki, yani başka bir varoluş imkânı (*mögliche Existenz*) ile iletişime geçerek varoluş (*Existenz*) olabilmesi için gereken koşullardan⁵ bir tanesidir: “İletişime geçmeden kendim olamam ve yalnız olmadan da iletişime geçemem” (Jaspers, 1932, s. 61).

Jaspers’in kötü sağlık durumunun beraberinde getirdiği bir diğer şey, her an öleceği ve varlığının son bulacağı gerçeğiyle yüz yüze yaşamak durumunda oluşudur. *Ölüm*, Jaspers’in ilk olarak 1919 yılında *Psychologie der Weltanschauungen*⁶ adlı kitabında, sonrasında ise ayrıntılı olarak *Philosophie* adlı eserinin ikinci cildinde ele aldığı sınır durumlardan (*Grenzsituationen*) bir tanesidir. Sınır durumlar, değiştirilemeyen, içinden çıkılamayan, görmezden gelinemeyen durumlardır. Jaspers’e göre kaçınmanın mümkün olmadığı bu sınır durumlar şunlardır: ölüm (*Tod*), acı çekme (*Leid*), mücadele etme (*Kampf*) ve suç (*Schuld*).⁷ Sınır durumlar konusunda önemli olan, insanın bunlarla yüzleşmesi ve bu sınır durumların üstesinden doğru bir şekilde gelmesidir.

Sınır durumlarla karşılaşmış olmak, yüz yüze gelmek varoluş olabilmek için yeterli değildir. Herkes, hayatın bir noktasında ölümle, acıyla, mücadeleyle ve suçla karşı karşıya gelir. Bu kaçınılmazdır. Ama her insan bu karşılaşmalarla farklı şekillerde baş etmeye çabalar. Her şey olup bittiğinde ise kimisi artık eski halinden çok daha başka bir ben’e sahipken kimi de aynı kalır. İşte bunda belirleyici olan, sınır durumların üstesinden nasıl gelmeye çalışıldığıdır. Karşılaşmanın doğru bir biçimde gerçekleşmesi, varoluş imkânını varoluş haline getirir.

⁵ Varoluşsal iletişim için gereken diğer koşullar “açık olma” (*Offenbarwerden*) ve “sevgi mücadelesi”dir (*liebender Kampf*). Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. Jaspers, 1932, ss. 60-67.

⁶ Jaspers bu kitaptan “felsefeye yönelmem bu kitapla oldu” şeklinde söz eder (Jaspers, 1981a, s. 25).

⁷ Jaspers kimi yerlerde insanın sürekli bir durum içerisinde olma durumu (in Situation sein) (*Philosophie*, 1932, s. 209) ile tesadüften (*Zufall*) de (“Philosophical Autobiography”, s. 29; *Psychologie der Weltanschauungen*, s. 203) sınır durumlar olarak söz etse de ayrıntılı olarak ele aldığı dört sınır durum vardır.

Acı, ölüm, mücadele ve suç gibi insanı derinden sarsan ve deyim yerindeyse onda duvara toslama etkisi yaratan sınır durumlar karşısında insanın aldığı tavır, iki boyutta kendini gösterebilir. Sınır durumlar karşısında duraksayan ve ilerlemeyen içkinci tavır ile sınır durumları aşan ve onlardan başka bir durum ya da farkındalık yaratma cesareti gösteren aşkinci tavır. İşte bu aşkinci tavır, bir tür sorumluluğu da beraberinde getirir.

Jaspers'in sorumluluk kavramı, onu bildik anlamda tek bir tanımla sınırlamak (ya da çerçevelemek) çabalarına direnmektedir. Bu bakımdan onun sorumluluk düşüncesini açıklığa kavuşturma görevi, çok daha çetrefilli bir hal almaktadır. Bu nedenle Jaspers'in sorumluluk düşüncesini açıklamak, onun felsefesini Varoluş, Akıl ve Siyaset Felsefeleri bölümleri ile ele alarak daha mümkün görünmektedir. Bunun bir diğer nedeni de Jaspers'in, hiçbir büyük filozofun felsefesi ile siyasi düşüncesinin birbirinden ayrı olmadığını, bu nedenle de birbirlerinden ayrı ele alınmaması gerektiğini düşünmesidir:

Felsefe siyasetsiz ya da siyasi sonuçlardan yoksun değildir. ... Büyük metafizikçilerin, Plotinos'un, hatta aktif ve ruhsal bakımdan etkin bir rol üstlenecek kadar ileri giden Spinoza'nınki de dâhil olmak üzere hiçbir büyük felsefe siyasi düşünceden yoksun değildir. Platon'dan Kant'a, Hegel'e, Kierkegaard'a ve Nietzsche'ye kadar filozofların mühim siyasi görüşleri devam eder. Bir felsefenin ne olduğu, onun politik görünümünde ortaya çıkar. Bu tesadüfi bir şey değil, merkezi bir öneme sahiptir (Jaspers, 1981a, s. 70).

Jaspers de, bizim düşüncemize göre, bu büyük filozoflardan bir tanesidir. Dolayısıyla onun felsefi düşüncesindeki sorumluluk anlayışını ele alırken bu üç alandaki düşüncesine de değinmek doğru bir tavır olacaktır.

Jaspers, yazılarında iki temel konu olduğunu söyler. Bunlar: i) iletişim ve ii) sınır durumlarıdır (Jaspers, 1981a, ss. 84-85). İletişimin onun hayatındaki ve felsefesindeki yerini anlamak için bir sonraki dönüm noktasına bakmamız gerekmektedir.

Jaspers'in hayatındaki dönüm noktalarından bir diğeri, eşi Gertrud Mayer ile tanışması olmuştur. Hastalığı nedeniyle çevre edinmesini kolaylaştıracak

faaliyetlerden yaşlılarının aksine sakınmak durumunda kalan Jaspers'in hayatında iletişim kurabildiği çok az insan vardı ve Gertrud ile tanışmasıyla birlikte kendi deyimiyle "bir başınalığı, melankolik hali, bunların hepsi geride kaldı" (Jaspers, 1981a, s. 11). Eşi ile olan iletişimini varoluşsal iletişim olarak tanımlayan Jaspers, böylesi bir ilişkiyi yalnızca onunla yaşadığını söyler.

Jaspers'in felsefesinde varoluşsal iletişim (*existentielle Kommunikation*), yukarıda yalnızlık (*Einsamkeit*) ile ilişkisinde gördüğümüzden çok daha öte bir öneme sahiptir. J. Hersch, H. Saner, W. Kaufmann ve K. Salamun gibi pek çok Jaspers yorumcusuna göre iletişim, Jaspers'in felsefesinin en temel unsurudur, çünkü iletişim sayesinde varlık kendisini görünür kılar. Bir başka deyişle, bir kişinin kendi varoluşunu gerçekleştirmesinin – sınır durumların üstesinden doğru bir şekilde gelmenin dışında – tek yolu varoluşsal iletişimdir. Jaspers'e göre varoluşsal iletişim için gerekli olan koşullar bir kere sağlandığında kişi amacına ulaşmış olur. Bu hedef, özgür bir varlık olmaktır. Varoluşsal iletişim biricik, öznel, benzersiz, taklit edilemez ve öğretilmezdir. Bu türden iletişim beraberinde özgürlüğü (*Freiheit*), kendiliği (*Selbstsein*) ve hakikati (*Wahrheit*) getirir.

Jaspers'in hayatındaki son önemli kırılma noktası onun felsefesinin akışı ve ele aldığı konular açısından da son derece büyük bir öneme sahiptir. Bu dönüm noktasının, nihayetinde her ikisi de aynı alanda etki gösterecek iki kolu bulunmaktadır. Bunlardan biri Max Weber ile tanışması (1909) ve bir diğeri ise Nasyonal Sosyalist rejimdir (1933-1945).

Max Weber, Jaspers'in yalnızca hayatında değil, düşünce yaşamında da (*bios theoretikos*) büyük etkiye sahip olmuştur. Jaspers, Weber'in kendisi üzerindeki etkisini şöyle ifade eder: "Başka hiçbir düşünürle olmadığı kadar onun düşünceleri gibi doğası da bugüne değin felsefem için temel teşkil etti" (Jaspers, 1981a, s. 29). Weber ile 1909 yılında tanışan Jaspers'in onu tanımak ve onunla zaman geçirmek için on bir yılı vardı ve görünen o ki, bu kısa süre dahi Jaspers'in düşünüş biçimini ve hatta politik tavrını etkilemeye yetmişti: "1914 yılında savaşın

patlak vermesinden bu yana düşündüğüm her şeyde Max Weber'in etkisi söz konusudur" (Jaspers, 1981a, s. 55).

1945 yılında son bulan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Jaspers, toplumun yeniden yapılandırılmasına ve sosyal etiğe kanalize olmuş ve Alman üniversite idesinin yeniden oluşturulması çabaları içinde yer almıştır. Jaspers'e göre, yeniden kurulmakta olan Almanya'nın kalıcı olabilmesinin tek yolu, yönetim biçiminin birleştirici bir kültürel geleneğe ve vatandaşlar arasındaki özgür iletişime dayanması idi. Chris Thornhill'e göre "[s]orumluluk etiği, Weber'in politik varoluşçuluğunun köşe taşıydı" (Thornhill, 2002, s. 66). Weber'in sorumluluk etiğinin, Jaspers'in sorumluluk (*Verantwortung*) düşüncesini etkilemiş olması, aralarındaki ilişki ve Jaspers'in Weber'e olan hayranlığı göz önünde bulundurulduğunda hiç de şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte, tıpkı Jaspers'in felsefesinde olduğu gibi, Weber'in politik düşüncesi için önemli olan özgürlük, sorumluluk ve bilginin yanında iletişim de sayılmaktadır. Ona göre insanlar koşullardan bağımsız olarak hep iletişim içerisinde olmalıdırlar, çünkü "farklılıkları gün yüzüne çıkarmak bile ancak birbirimizle konuşmak ile mümkündür" (Dreijmanis, 1989, s. 176).

1914-1945 yılları arasında Almanya'nın içerisinde bulunduğu durum ve Max Weber ile olan tanışmaya ek olarak Jaspers'in politik düşünce ile ilgilenmesinde etkisi olan diğer önemli konu, Nasyonal Sosyalist rejimdir.⁸ Jaspers, bu rejim hakkındaki düşüncesini şöyle ifade eder: "Nasyonal-Sosyalizm terörizminin ve insanın kendi memleketinde dışlanması deneyiminin bir sonucu olarak kendi tarihsel ilgim de dönüşüme uğradı" (Jaspers, 1981a, s. 82). Bu rejimden belki de bu denli etkilenmesinin nedeni, eşi Mayer'in Yahudi olması idi. Yahudilerin uğradığı soykırım gerçeği ve her an askerler tarafından toplama kampına

⁸ Jaspers "Philosophical Autobiography" yazısında hayatındaki iki dönüm noktasını Gertrud Mayer ile evlenmesi ve Nasyonal Sosyalist rejim olarak sıralar (s. 84). Fakat yukarıda da görülebileceği gibi onu ömrü boyunca bir sınır durum olan ölümle yüz yüze yaşamak durumunda bırakan hastalığı ile politik tavır takınmasını ve bunu yaparken de sorumluluğun önemini anlamasını sağlayan Max Weber ile olan tanışıklığını bir kenarda tutmak, Jaspers'in hayatı ile bir bütün olan felsefesini ve önemli felsefi kavramları anlamakta sınırlı ve belki de yanlış bir tutum takınmamıza neden olabileceği düşüncesi ile kendisinin sözünü ettiği yalnızca bu iki dönüm noktası ile yetinilmemiştir.

götürülme endişesi altında Jaspers ve eşinin sığınabildikleri tek şey felsefe oldu. Böylesine zorlu bir politik manzarada Jaspers'in en önem verdiği kavramlar suç (*Schuld*) ve sorumluluk (*Verantwortung*) olmuştur, çünkü “gelecek, insanın – son tahlilde de – milyarlarca insan arasındaki her bireyin eylem ve kararlarının sorumluluğuna bağlıdır” (Jaspers, 1981a, s. 69).

Bir sınır durum olarak suç, Jaspers'in hem Varoluş hem de Siyaset Felsefesinde en çok ele alınan kavramlardan bir tanesidir. Jaspers bu kavram hakkında *Philosophie (Existenzerhellung)* adlı eserinde şöyle yazar: “Sorumluluk, insanın suçu üstlenmeye hazır olmasıdır” (Jaspers, 1932, s. 248). Jaspers'in bu ifadesi, suç ile sorumluluk arasındaki ilişkiyi kurduğu yerdir ve ona göre insan ne suçluluktan ne de sorumluluktan kaçabilir. Her ne kadar, *Psychologie der Weltanschauungen* kitabında kavrama psikolojik bir bakış açısından yaklaşmışsa da *Philosophie* adlı eserindeki yaklaşımı tamamıyla felsefi olmuştur. Ayrıca, *Philosophie*'de açıklamış olduğu sınır durumlar içerisinde en az detay verdiği kavram suçluluk olmuşsa da bu kavram, 1946 tarihli *Die Schuldfrage*⁹ adlı ilk Siyaset Felsefesi eserinin ana temasını oluşturmaktadır.

1914'e kadar geçen süredeki felsefi tavrının kesinlikle politik olmadığını söyleyen Jaspers'in yazılarını savaş öncesi ve savaş sonrası olarak iki döneme ayırdığımızda göreceğimiz gibi savaş öncesi dönem Varoluş Felsefesi olarak adlandırılabilirken savaş sonrası dönem Siyaset Felsefesi olarak adlandırılabilir. Onun felsefi yaşamını bu şekilde sınıflandırmakta hiçbir sakınca yoktur. Hatta her iki dönem de kendi içerisinde iki evreye ayrılabilir. Buna göre Varoluş Felsefesini oluşturan evrelerden ilki sınır durumlar ile felsefenin ağırlıkta olduğu ilk dönem; ikincisi ise, varoluş düşüncesinin ağırlık kazandığı dönemdir. Siyaset Felsefesini iki evreye ayıran nokta ise, daha çok onun teoriden pratiğe geçtiği ayırım noktasıdır. Siyaset Felsefesinin ilk evresini suçluluk sorunu, ikinci evresini de somut evrensel ve toplumsal sorunlarla ilgilendiği ve bunlara

⁹ Bu kitapta Jaspers dört tür suç olduğunu ileri sürer: siyasi, metafizik, hukuki, ahlaki. Bunlardan siyasi suç herkesi ilgilendirse de metafizik, hukuki ve ahlaki suç yalnızca tek tek kişileri ilgilendirir. Kitap dilimize *Suçluluk Sorunu* başlığı ile kazandırılmıştır. Çevirisi için bkz. Jaspers, Karl: *Suçluluk Sorunu* (Çev. A. Emre Zeybekoğlu). İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.

çözümler sunduğu (özellikle 1960 sonrası felsefesi) kısım oluşturmaktadır denebilir.

Bu çalışmada, Varoluş Felsefesi ile Siyaset Felsefesi bölümlenmesini hem pekiştiren hem de aslında bu dönemler arasındaki geçişin esnek olmasını sağlayan bir başka alana, Jaspers'in Akıl Felsefesi olarak isimlendirdiği bölüme de değinilmektedir. Bu bölüm, bizce Varoluş ve Siyaset Felsefeleri arasında köprü görevi görmektedir. Bunu, konu edindiği akıl (*Vernunft*) kavramı ile gerçekleştirir. Çünkü Jaspers'in Kuşatan Varlık öğretisine (*Periechontoloji*) göre akıl, tüm Kuşatan Varlık tarzları – mevcut-varlık, genel bilinç, tin, varoluş, dünya ve Aşkınılık – arasında bağ kurma işlevine sahiptir. Benzer biçimde, Akıl Felsefesi de Jaspers'in Varoluş Felsefesi ile Siyaset Felsefesi arasında içeriği bakımından bağ kurmaktadır.

Jaspers'in savaş öncesi ve sonrası yazıları arasındaki saklı bağlantıyı bulmak için onun Varoluş ve Siyaset Felsefelerinin ardında yatan örtük unsur ortaya çıkarmak gerekmektedir. Jaspers'in Varoluş Felsefesi tek tek kişiler ve onların var olma imkânları ile ilgilidir. Bu nedenle de her insan, kendi davranışının sorumluluğunu alır ve kendi vicdanına hesap verir. Dolayısıyla, tek tek kişilerin davranışları bizi varoluş alanından siyaset sahasına getirir. *Bu geçişin temelinde de sorumluluk kavramı yatar.*

Jaspers'in eserlerinde sorumluluk kavramının açık bir tanımını bulmak, daha önce de değinildiği gibi pek mümkün değildir, çünkü o kullandığı kavramları çok nadir tanımlar ve genellikle anlamlarının metinden çıkarılmasını ister. Bununla birlikte, Jaspers'in kendi yaşamı, bu arayış için mükemmel bir rehber niteliğindedir. Bir düşünür olarak harekete geçer ve kendi çağının sorumluluğunu üstlenir: Atom bombasına karşı yazdıkları, Almanya'nın politik ilerleyişine karşı söyledikleri, Doğu ve Batı Almanya'nın yeniden birleşmesi hakkındaki yazdıkları, gibi. Jaspers'in, insanın karakteri ile felsefesinin bir bütün teşkil ettiği hakkındaki şu görüşüne katılmamak, en azından onun felsefesi bakımından, pek de mümkün görünmemektedir:

Araştırma yapan insanı bulgularının içeriğinden ayıran bilimlerin aksine felsefe ile ilgilenen insanın felsefi düşüncelerinin kendisiyle bir bütün olduğunu düşünüyorum. Felsefedeki hiçbir şey insandan ayrı değildir. Felsefeyle ilgilenen insan düşünceleri ele alınırken o, başlıca deneyimlerinden, eylemlerinden, dünyasından, gündelik tutumundan ayrı ele alınamaz (Jaspers, 1981a, s. 39).

Bu çalışmanın temel problemi olarak değerlendirilen konu, Jaspers'in Varoluş Felsefesinde bir sınır durum olarak yer alan *suç* (*Schuld*) kavramının onun Siyaset Felsefesindeki *sorumluluk* kavramıyla bağlantısını ortaya koymak ve onun felsefesinin bütünündeki sorumluluk düşüncesini serimlemektir. Jaspers'in, bu çalışmadaki bölümlere bağlamında, sorumluluk kavramını genel olarak kullandığı üç farklı anlamdan söz edebiliriz: varoluşsal sorumluluk, karar sorumluluğu ve politik sorumluluk. Karar sorumluluğunu, varoluşsal sorumluluk altında incelemememizin içerik bakımından değil, teknik bakımdan sebebi bulunmaktadır. Jaspers'in felsefesi genel olarak düşünüldüğünde karar sorumluluğunun içerik bakımından varoluşsal sorumluluk başlığı altında incelenmesi beklenir. Fakat biz burada Jaspers'in felsefesini Varoluş Felsefesi, Akıl Felsefesi ve Siyaset Felsefesi olarak üçe ayırdığımız için Akıl Felsefesi altında yer alan karar sorumluluğunu da yine bu başlık altında inceleyeceğiz. Dolayısıyla, karar sorumluluğu her ne kadar varoluşsal sorumluluğun sınırları içerisinde yer alsın da bir anlamda kategori hatasına düşmemek adına Akıl Felsefesi başlığı altında incelenecektir.

Jaspers'in sorumluluk görüşünün ortaya konması için yapılacak ilk şey, özgürlük kavramını açıklığa kavuşturmak ve bu kavramın Jaspers'in hem Varoluş hem de Siyaset felsefesindeki yerini belirlemektir. Çünkü özgürlük demek, seçim yapmak, karar vermek ve dolayısıyla kendi varlığıyla ilgili sorumluluğu üstlenmek demektir. Bu kavram, 'iletişim' ve 'varoluş' kavramları ile birlikte ele alınacaktır. Sonrasında, varoluşsal özgürlüğün ancak iletişim ile mümkün olduğu gösterilecek ve varoluşsal özgürlük, iki varlık arasındaki hakikat soruşturması hakkında olduğu için, onun iletişim ve karar ile birlikte ilerlediğinden söz edilecektir. Bu tez kapsamında, Jaspers'in iletişim ve özgürlük kavramları onun Varoluş Felsefesi bağlamında, karar kavramı ise Akıl Felsefesi bağlamında ele alınacaktır.

Jaspers'in Varoluş ve Akıl Felsefelerindeki sorumluluk görüşünü inceledikten sonra onun bu görüşünün Siyaset Felsefesinde nasıl yer bulduğuna geçilecektir. Nietzsche'nin "hakikat iki kişi ile başlar" (Nietzsche, 1887, s. 192) sözünün doğruluğuna olan inancı ve iletişim hakkındaki düşüncesi ile Jaspers kamusal alana adım atmaktadır. Bu alanda Jaspers'in suçluluk ve sorumluluk arasında kurduğu ilişki ve siyasi fikirlerine yer verilecektir. Son olarak, politik sorumluluk ile paylaşılmış, kolektif suç arasındaki ilişkiye ve önceki bölümlerde ele alınan özgürlük ve iletişim kavramlarıyla olan bağlantıya dayanılarak Jaspers'in politik sorumluluk düşüncesi de ayrıntısıyla incelenmiş olacaktır.

Böylelikle, Jaspers'in Varoluş Felsefesinde bir sınır durum olarak ele alınan suçluluk (*Schuld*) kavramı ile onun Siyaset Felsefesinde ele alınan sorumluluk kavramı arasındaki örtük bağ da savaş öncesi ve savaş sonrası eserleri aracılığıyla ortaya konmuş olacaktır. Ayrıca, her ne kadar Jaspers başlı başına etik temalı bir eser yazmamışsa da bu aşamalar sonunda onun etik görüşünün politik etik bağlamında ortaya çıkması da hedeflenmektedir. Zira politik anlamda, sorumluluk kavramının kullanım alanının suç kavramının kullanım alanından daha geniş olduğu görülmektedir. Bu fark kümesinde yer alan konulardan bir tanesi, örneğin, sorumluluk temelli ahlaki normlar ve bunların özgürlük ve iletişim bağlamında sahip oldukları işlevleridir. Burada Jaspers'in, Max Weber'in "sorumluluk etiği" teorisinden yararlandığını ve/ya etkilendiğini belirtebiliriz. Ne var ki, Weber'in sorumluluk etiğinin muhatabı yalnızca yöneticiler iken Jaspers'in politik sorumluluk görüşünün muhatabı yöneticiler olduğu kadar yönetilenlerdir de. Politik sorumluluk ekseninde Jaspers'in bu daha kapsayıcı tutumunda etkili olan temel nokta onun sorumluluk, özgürlük ve iletişim arasında kurduğu (ve önemini Varoluş Felsefesindeki temellerinden alan) ilişkidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARL JASPERS'İN VAROLUŞ FELSEFESİ: ÖNEMLİ KAVRAMLAR, BUNLARIN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİLERİ ve VAROLUŞSAL SORUMLULUK DÜŞÜNCESİ

Jaspers, (çokça etkilendiği Kierkegaard ve Nietzsche'nin aksine) yazılarında söylemek istediklerini alegorilerle ya da metaforlarla değil, doğrudan, açık ve net şekilde ifade eder. Her ne kadar anlaşılması zor ya da yorucu filozoflar üzerine çalışılmasının popüler olduğu günümüzde bilmece gibi yazmamış filozofları anlamak hususuna gereken önem verilmiyorsa da bu durum, bu büyük düşünürlerden birinin diğerinden daha mühim olduğunu ya da daha doğru (!) şeyler söylediğini göstermeyeceği gibi nispeten anlaşılır yazan filozoflar hakkında çalışmalar yapmayı da değersiz kılmaz. Jaspers'in günümüzde dönemdaş filozoflara göre daha az ilgi görmesinin nedenini onun politik duruşu ile ilişkilendiren Chris Thornhill'in (2012) iddiası ise hayli ilginçtir:

Aslında, her ne kadar sapkınca görünse de Jaspers'in politik şöhretinin inkârı biraz da onun önemli bir Nazi karşıtı oluşuna ve 1945 sonrası demokratikleşme politikalarında yer almasına bağlıdır. Heidegger ve Schmitt gibi kötü bir şekilde uzlaşılan teorisyenler şimdilerde tutkulu bir hayranlığın nesnelere olmuşlar ve Lukács'ın sürekli tartışma konusu olan duruşu, onun menfur politik bağlantılarından hiç zarar görmemiştir. Çoğu durumda, aşırı politik ilişkilerle lekelenen düşünürler, modern okurları cezbeden bir entelektüel tehlike ve cazibeye sahipken yalnızca modern tarzdaki liberal demokrasiler için teorik bir temel oluşturmuş olan düşünürler, bu tür şaibeli çekicilikten mahrumdurlar (Thornhill, 2012, s. 315).

Jaspers'i okurken, onu anlamak için gösterilecek çaba, Herakles'in görevleri denli göz korkutucu ve zor değildir. Fakat yine de her filozofta olduğu gibi Jaspers'in

de kendi dilini, bu dili kurarken oluşturduğu kavramları ve terimleri onun kendi felsefesini anlamak için bilmek gerekmektedir.

Dolayısıyla yukarıda belirttiğimiz gibi Jaspers her ne kadar görece daha anlaşılır yazan bir filozof olsa da genellikle her filozofun kendi dili ve kavramları kullanım şekli vardır. Bu durum, en açık yazan filozofta dahi onun kavramlarının neye karşılık geldiğini bilmeyi zorunlu tutmaktadır. Bu bağlamda Jaspers'in kullandığı kavramların kesin tanımlarını vermek zor olsa da onun, kullandığı kavram ve terimlerle genel anlamda ne demek istediğini, onları nasıl kullandığını ve bunların pek de gizil olmayan ilişkilerini açıklamak, Jaspers'in felsefesine giriş olarak atılacak gerekli bir adımdır.

Jaspers'in hemen hemen bütün eserlerinde geçen bu temel kavramlar onun felsefesini kuran önemli noktalar olmakla birlikte, onun felsefesinden ayrı ele alınabilecek statik kavramlar olmadıkları için de bu kavramları ele alırken Jaspers'in felsefesinin akışına olabildiğince dâhil olmamız gerekmektedir. Kısacası buradaki temel amaç, bir Jaspers terminolojisi çıkarmak değil; bu çalışmanın konusu kapsamında onu anlamak için bilmemiz gereken kavramları Jaspers'in düşünce akışı içerisinde sunmak olacaktır.

1.1. JASPERS'İN VAROLUŞ FELSEFESİ

Jozef Maria Bochenski, 20. yüzyılda ortaya çıkan felsefe akımlarını ve bunların kökenlerini derinlikli bir biçimde serimlediği kitabı *Çağdaş Avrupa Felsefesi*'nde Varoluş Felsefesinin kısa tarihini şöyle özetler:

1855'de Kierkegaard ölmüş, 1919'da Jaspers *Psychologie der Weltanschauungen* (Dünyagörüşü ruhbilimi) adlı yapıtıyla boy göstermiş, 1927'de Gabriel Marcel *Journal métaphisique*'i, aynı yıl Heidegger *Sein und Zeit*'ı (Varlık ve Zaman), 1932'de Jaspers *Philosophie*'yi ve 1943'de Sartre *L'Être et le Néant*'ı yayımlamışlardır. Varoluşçuluğun, Latin dillerinin konuşulduğu ülkelerde, özellikle de Fransa ve İtalya'da, ancak şu son yıllarda önem kazandığını oysa Almanya'da daha 1930'larda büyük bir etki yaratmış olduğunu da belirtmekte yarar var (Bochenski, 1983, s. 184).

Yirminci yüzyılın özellikle ilk yarısındaki iki dünya savaşı ile birlikte James Hawes'in *Kısa Almanya Tarihi* adlı kitabında ayrıntılı olarak anlattığı üzere "radikalleşmiş modernizmin", "yüzeysel muhafazakârlığın" ve jeopolitik dezavantajların bir araya gelerek oluşmasına katkı sağladıkları Nasyonal Sosyalist rejim ideolojisinin yol açtığı felaketler düşünülduğünde, Varoluş Felsefesinin¹⁰ Almanya'da diğer Avrupa ülkelerinden çok daha erken kendine yer edinmesi pek de şaşırtıcı olmasa gerek. Bununla birlikte, pek çok felsefe tarihi araştırmacısına göre Jaspers, zamanının ruh haline ve düşünsel iklimine uygun biçimde Varoluş Felsefesi alanında eserler vermiş ilk filozoflardan biridir.¹¹ Bu durumu destekler nitelikte Thornhill şunları yazar:

Her halükârda, Jaspers'in düşüncelerinin, Nasyonal-Sosyalist diktatörlük sırasındaki ve sonrasındaki savaş tehdidi ve kendi savaş deneyiminden doğrudan etkilendiği ve ayrıca tanık olduğu savaşların hümanizm, siyaset, hukuk, din, kültür ve metafiziğe dair sorulara olan yaklaşımını doğrudan ve belirgin bir şekilde etkilediği oldukça açık görünmektedir (Thornhill, 2012, s. 314).

Jaspers'e göre, insan her an bir durum içerisinde. Durumlar değişse dahi bir durum içerisinde olma durumundan çıkmak mümkün olamaz. İşte savaşlar, yönetim biçimleri, sosyal ve siyasal ilişkiler vs. insanın içerisinde bulunduğu bu dünyevi durumlara birer örnek teşkil eder. Dünyanın büyüklüğü, karmaşıklığı, çeşitliliği ve sınırsızlığı karşısında insan küçük, basit, sade ve sonlu görünmektedir. Dünya ve insan arasındaki bu zıtlık ya da Jaspers'in kullanmayı tercih edeceği ifade ile "antinomi", dünyayı referans olarak insanın durumunun anlaşılmasını; insanın durumunu referans olarak da bir bütün olarak dünyanın anlaşılmasını engeller. Jaspers bunu şöyle ifade eder: "Bilindik öncülleri ve tarihi gerçeklikleriyle dünya, benim kendi durumumu anlamama yardımcı olamaz. Keza benim içerisinde bulunduğum durum da dünyayı anlamamı sağlamaz" (Jaspers, 1956, s. 4). Yine de bu durum insanın düşünceler üretmesinin ve sorular

¹⁰ Bu noktada dikkatli bir okur, alıntılar haricinde, varoluşçuluk yerine Varoluş Felsefesi ifadesini kullanmamızdaki ısrarın da farkına varacaktır. Bu çabamızın asıl nedeni, tezin adandığı filozofun da - en azından ilk dönem eserlerinde - aynı çabayı göstermiş olması, kendisine varoluşçu denmesini özellikle istememesi ve onun bu isteğine duyulan saygıdır.

¹¹ Diğerleri: Gabriel Marcel, Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre. Ayrıntı için bkz. Bochenski, 1983, ss. 183-184.

sormasının önünde engel teşkil etmez. İnsanın dünyadaki durumundan yola çıkarak kendi durumu hakkında soru sormaya başladığı nokta, kendi asıl benliği yani varoluşu hakkında soru sormaya başladığı noktadır. Jaspers buna “varoluş imkânı zemininde felsefe yapma” der (Jaspers, 1932, s. 4) ve bu soruşturma sonucunda “varoluş aydınlanması”nın gerçekleştiğini iddia eder.

Varoluş Aydınlanması (*Existenzerhellung*), Jaspers’in 1932 yılında yayımlanan üç ciltlik *Philosophie* eserinin ikinci cildinin konusunu oluşturur. Sırasıyla dünyayı, insanı ve Aşkınılığı ele aldığı bu üç ciltten ilkinin alt başlığı *Felsefi Dünya Yönelimi*’dir (*philosophische Weltorientierung*). Burada Jaspers dünyayı, dünyaya dair bilgimizin sınırlarını, bilim ve felsefenin dünyayı anlamadaki rollerini ele alır. Üçüncü cildin alt başlığı *Metafizik*’tir (*Metaphysik*) ve adından da tahmin edilebileceği üzere Aşkınılığı, Aşkın varlığı, varoluşun bu Aşkınılığa şifreler (*Chiffre*) yoluyla nasıl erişebileceğini konu edinir. Konuları, dünya ve metafizik olan bu iki cilt arasındaki ikinci cildin konusu da yine dünya ile Aşkınılık arasındaki insan, daha doğrusu varoluş imkânıdır (*mögliche Existenz*). Alt başlığı Varoluş Aydınlanması (*Existenzerhellung*) olan bu ciltteki önemli kavramlar varoluş (*Existenz*), iletişim (*Kommunikation*), irade (*Wille*), özgürlük (*Freiheit*), sınır durumlarıdır (*Grenzsituationen*). Bizi burada asıl ilgilendiren bu ikinci cilt olsa da varoluşun dünya ve Aşkınılık gibi diğer varlık türleri arasındaki konumunu daha anlaşılır kılmak adına onlardan kısaca ve Jaspers’in kendi ifadesi ile söz etmek gerekmektedir:

[D]ünyayı özgürlüğe dönüştürürüz ve ona, sanki onunla iletişim kuruyor ve ondan yanıtlar alıyormuş gibi bakarız. Böyle bir düşünceyle özgürlüğü aydınlatır ve böylece varoluş imkânına çağrıda bulunuruz; varoluşun şifrelerini okur ve böylece Aşkınılığa meylederiz (Jaspers, 1956, s. 148).

1.2. VARLIK SORUŞTURMASI

Jaspers'e göre, araştırma ve inceleme konusu ister dünya ister insan isterse de Aşkınlık olsun, insan bunlardan hiçbirini tümüyle ve varlığı¹² da bir bütün olarak araştırma nesnesi yapamaz. Bunun tek yolu bu üç alanı da aşmaktır¹³ ve aşmak her birinde farklı bir tarzda gerçekleşir: İnsan, dünyayı ona yönelerek; varoluşu aydınlatarak; Aşkınlığı da metafizik ile aşar. Jaspers bu üç aşmanın birbirleriyle bağlantılı ve de birbirlerine bağlı olduklarını şöyle ifade eder: "... aşmanın bu üç biçimi birbirlerini takip etmekle kalmaz, aynı zamanda her biri kendinden öncekine yeni anlam katar. Birbirlerine nüfuz ederler ve böylelikle biri olmazsa diğeri de yok olur" (Jaspers, 1956, s. 44).

Dünya yöneliminde insan, varlığın bütününe dair yekpare bir bilgiye erişemez. Bilinmeyen dünya karşısında kendisini yabancı ve kaybolmuş hisseder. Tutunacak hiçbir şeyi yoktur ve duyduğu bu tatminsizlik sonucunda kendi varoluşu ona acı vermeye başlar. Ancak bilimler sayesinde dünyayı, nesnel varlıkları kısım kısım araştırabilir ve onlara dair bilgi edinebilir. Bu bilgi sayesinde birçok bilinmezlik ortadan kalkar, tek tek şeyler hakkında nesnel, genelgeçer bilgiler elde eder. Bunu Jaspers "bilimsel dünya yönelimi" (*wissenschaftliche Weltorientierung*) olarak isimlendirir.

Fakat bu, insanın dünya varlığına dair tam, eksiksiz, topyekûn bir bilgi elde ettiği anlamına gelmemelidir. Dünyaya dair bilgimizde boşluklar, tutarsızlıklar, belirsizlikler ve sınırlar mevcuttur. Bu söz konusu eleştirinin bilimlerin kendilerine değil, yöntemlerinin uygulanabileceği alanın genişliğine ya da derinliğine dair olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Bilimsel dünya yönelimi ile her ne kadar bütünlüğe dair bir fikrimiz olsa da dünyanın bütünü bilemeyiz. İşte burada bir sınır bulunmaktadır ve bu sınır, varoluş imkânı (*mögliche Existenz*) için söz konusudur. Bilimsel dünya yönelimi sonucu oluşan bu kapalılık neticesinde insan

¹² Jaspers'e göre üç tür varlık söz konusudur: i) Mevcut-varlık (ya da mevcut-olma) yani *Dasein*; ii) kendisi için varlık (*Fürsichselbstsein*) yani *Existenz* ve iii) kendinde varlık (*Ansichseiende*) yani Aşkın Varlık (Jaspers, 1956, ss. 5-6).

¹³ Jaspers aşmayı "gerçek varlıktaki zihnin bir hareketi" olarak tanımlar (Jaspers, 1956, s. 39).

kendisine yönelir ve karşılaştığı sınırı kendinden yola çıkararak “felsefi dünya yönelimi” (*philosophische Weltorientierung*) ile aşmaya çalışır. Jaspers’in ifadesiyle “bu sınır beni kendime getirir” (Jaspers, 1956, s. 147).

Jaspers’in Varoluş Felsefesinde soruşturmaya varlıktan başlamasının nedeni, ona göre “ben” ile “ben-olmayan”ın ayrılamaz oluşlarıdır. Çünkü “Ben-olmayan ile yüzleşmeden ben var olamam” (Jaspers, 1956, s. 61). Buradan çıkan sonuca göre, bilimsel dünya yönelimi, felsefi dünya yöneliminin zeminini oluşturur denebilir. Hatta Jaspers’e göre, felsefi dünya yönelimi, bilimsel dünya yöneliminin sınırlarına gelindiğinde başlar.

Dünya yöneliminin bu sınırları varoluş imkânı için geçerlidir. Bu sınırlar iki şeyi birden gösterirler: i) Dünya, - dünya ile birlikte her şey de bilinir değildir - kendinde şeye kapalı değildir, ii) Dünya yönelimi, bilimsel anlamını kendinden idrake gelebilen şeyin dışında başka bir kaynaktan alır. Felsefi dünya yöneliminde, bu sınırların bilinci araştırılır (Jaspers, 1956, s. 88).

Kısacası, bilimsel dünya yönelimi kendinde şeye erişemez. Bu durum, tüm gerçekliğin yalnızca bir yanını, sonlu olan kısmını ifade eder. Bilimler sayesinde biz bu sonlu olanın bilgisini ve sınırlarını fark ederiz, biliriz. Bu nedenle de bu sonluluk aslında bir sınıra değil, sınırın bir ötesi olduğu düşüncesine dikkati çeker. Bu sınıra ulaşmayı mümkün kılan ise felsefi dünya yönelimidir. Bilimsel dünya yöneliminden farklı olarak felsefi dünya yönelimi şunun ayırdına varır: kendinde-şeyi bilemem, yani kendinde şeyin bilgisini elde edemem.

Benim kendim olmam veya diğer deyişle varoluş olmam, Jaspers tarafından eşanlı olarak kullanılır. Benim varoluşumun aydınlanmasının kökeninde özgürlük yatar ve bunun için de gereken araç iletişimdir. Buradaki özgürlük, politik, sosyolojik ya da psikolojik değil, varoluşsal özgürlük; iletişim ise mevcut-varlığın (*Dasein*) kurduğu değil, varoluşsal iletişimdir.

1.3. VAROLUŞ FELSEFESİNDEKİ TEMEL KAVRAMLAR

Karl Jaspers'in sorumluluk anlayışını daha doğru ve kolay anlamamızı sağlayacak en önemli kavramlar kanımızca şunlardır: varoluş, iletişim, özgürlük ve sınır durumlar. Burada varoluşun özgürlük ve iletişim ile olan ilişkisi verildikten sonra çalışmanın ana konusu olan sorumlulukla yakın ilgisi olan suç (*Schuld*) sınır durumunun Jaspers'in Varoluş Felsefesinde taşıdığı anlamlar üzerinden bir analiz yapılacaktır.

1.3.1. Varoluş (*Existenz*)

Jaspers'e göre insan, varlık bakımından çok yönlüdür. Demek oluyor ki o, sadece fiziksel ya da biyolojik bir varlık değil, aynı zamanda varoluşsal bir varlıktır. İnsanın varoluşsal bir varlık olması ile Jaspers'in neyi kastettiği, daha sonra varoluş (*Existenz*) düşüncesi ile birlikte detaylı bir şekilde açıklanacak olup burada kısaca insanın Aşkınısal yanına işaret ettiği vurgulanacaktır. Jaspers'in düşüncesine göre insan ancak Aşkınılık sayesinde özüne, benliğine, kendiliğine kavuşur: "Eğer Aşkınılık olmasaydı ve var olan yalnızca dünyadan ibaret olsaydı, varoluş söz konusu olamazdı. İnsan, Kuşatan Varlığın türlü içkin tarzlarıyla tanımlanabilir halde, dünyevi bir varlık olur çıkardı" (Grabau, 1971, s. xxi). Jaspers bunu "Dünya olmadan var olmayacağım gibi Aşkınılık olmadan da kendim olamam" (Jaspers, 1932, s. 48) sözüyle ifade eder.

Varoluş, doğal bir fenomen ya da nesne gibi gözlem yoluyla çalışılabilecek ve bunun sonucunda da belirli bir tanımla sınırları net bir şekilde belirlenebilecek bir kavram değildir. Çünkü ancak sonlu şeyler insan bilişselliğinin nesnesi olabilirler ve varoluş, Aşkınısal ile olan ilişkisi gereği ondan pay aldığından onu sonlu bir şey gibi ele almak söz konusu olamaz. Bu nedenle de onun net bir açıklamasını yapmak pek olası değildir: "Eksiksiz bir tanım, varoluşu asla olamayacağı bir şeye, bir düşünce nesnesine dönüştürdü" (Hoffman, 1981, s. 97).

Varoluş hakkında söylenebilecek şeyler ise kısaca şunlar olabilir: Tarihsellik, varoluş için temel zemindir; insanın özüdür; özgürlük (*Freiheit*) sayesinde ampirik yönünün sınırlarını sıçramayla aşarak bu esas yönüne varır; Kuşatan Varlığın (*das Umgreifende*) diğer tüm tarzlarından farklı olarak bilimsel araştırmanın kapsamı dışındadır ve bu tarzlara temel oluşturarak onlara anlamlarını verir; “varoluşun aydınlanması felsefi bir görevdir” (Jaspers, 1932, s. 51); bunun yanında, Aşkınılık olmaksızın varoluş tüm anlamını yitirir. Varoluş ile mevcut-varlık (*Dasein*) arasındaki ilişkiyi ve farklılığı Jaspers şöyle ifade eder: “Benim mevcut-olmam varoluş değil, insan, mevcut-olma içindeki varoluş imkânıdır”¹⁴ (Jaspers, 1932, s. 2).

1.3.2. Özgürlük (*Freiheit*)

Elisabeth Young-Bruehl, *Freedom and Karl Jaspers' Philosophizing* adlı eserinde Jaspers'in aslında özgürlük olmayan üç tür özgürlük tanımladığından söz eder. Bunlar şunlardır: i) liberum arbitrium indifferentiae: her şeyden bağımsız ve tamamen keyfi bir özgürlük; ii) psikolojik özgürlük: baskı ve zorlama olmadan her türlü eylem ve tercih özgürlüğü; iii) sosyolojik özgürlük: insanlar arası güç ilişkileriyle ilgili olan özgürlük. Bunlardan psikolojik ve sosyolojik özgürlük sözde (*pseudo*) bağımsızlık olmakla birlikte aslında üçü de gerçekten özgürlük anlamına gelmeyen özgürlüklerdir (Young-Bruehl, 1982, s. 117).

Dünya, nedenselliklerle sarmalanmıştır. Dolayısıyla dünyadaki özgürlüğümüz de kısıtlıdır, yani varoluş imkânının (*mögliche Existenz*) bağımsızlığı, harici durumlarla sınırlanmıştır. Varoluşun Aşkını Varlığı tecrübe ettiği biricik yer, özgürlüktür. Ya da başka bir ifadeyle, asıl özgürlük, Aşkını Varlıkla ilişkilidir. Bu dünyadaki sınırlı özgürlüğümüz ancak sevgi mücadelesinde ve varoluşsal iletişimde sınırsız olur.

¹⁴ Bu çeviri, Yusuf Örnek'in henüz yayımlanmamış çevirisine aittir. Bu kitaptan, yani *Felsefe (Philosophie)* kitabının ikinci cildinden yapılan bütün alıntılar da yine bu çeviriye ait olacaktır.

Fakat insanın kendi varlığının yanında kendisi dışındaki nesnelere ya da özneler her ne kadar ikincil olsalar da bu durum, onların önemsiz olduklarını göstermez. Aksine, iletişim için elzemdirler. Bu açıdan Young-Bruehl'un şu ifadesi oldukça isabetli görünmektedir: Dünyadaki özgürlük, insanlar arasındadır ve varoluşsal özgürlük de iletişimdedir (Young-Bruehl, 1982, ss. 14-18). Buradan şu sonuç çıkar: Benim (varoluşsal) özgürlüğüm, iletişim yoluyla sorumluluğun kucağına doğar. Kişi, yalnızca kendinden ve kendi hayatından değil, iletişim içerisinde olduğu diğerinden de ona olan borcu nedeniyle sorumludur; çünkü benim özgürlüğüm ötekine, onunla kurduğum iletişime bağlıdır.

1.3.2.1. Varoluş ve Özgürlük

Bir bütün olarak dünyanın kendisi kavranabilir değildir. Bu anlamda o, bir ide olduğu için aslında bir "sınır kavram"dır ve bu sayede "ben"e kendini aşmak için bir fırsat sunmuş olur. Söz konusu kavranılamazlık bu açıdan olumlu bir anlama sahiptir çünkü bu sınır sayesinde varoluş imkânı olan ben özgürlüğüme kavuşurum. Çünkü Jaspers'e göre, "Bu sınırı geçmek demek, dünya yöneliminden özgürlüğe yapılan sıçrama demektir" (Jaspers, 1956, s. 148). Jaspers'e göre özgürlüğü elde etmemiz için öncelikle kendi varoluşumuzu açıklığa kavuşturmamız yani varoluş aydınlanmasının (*Existenzerhellung*) gerçekleşmesi gerekmektedir, çünkü özgürlük zaten kendi kendini arzular ve biz mevcut-varlık (*Dasein*) halinde kalarak onu elde edemeyiz. Başka bir ifade ile özgürlük, ne öznesi mevcut-varlık olan dünya yöneliminde kendini gösterir ne de Aşkınlıkta.

Varoluş Aydınlanmasının en başı ve en sonu olan özgürlük sadece burada dile gelir, Dünya Yöneliminde veya Aşkınlıkta değil. *Dünya Yöneliminde* varlık, nesnel ve geçerli somut mevcudiyet olarak vardır; bilginin ulaşabildiği yerde henüz özgürlük yoktur. *Aşkınlıkta* ise artık özgürlük yoktur; özgürlük aşkın bir varlık olarak görülürse hatalı bir şekilde mutlaklaştırılmış olur; özgürlük zaman içindeki mevcut-olmada yalnızca varoluş olarak vardır (Jaspers, 1932, s. 177).

Jaspers'in üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta, özgürlüğe eşlik eden kavramlar, diğer deyişle özgürlüğün unsurlarıdır. Bu unsurlardan biri *bilgi*dir. Bilgi, özgürlük demek değildir ya da sadece bilgi insanı özgür kılar diyemeyiz, fakat bilgi olmaksızın da özgürlükten söz etmek mümkün olamaz. Çünkü bilgi bizi bir olasılıklar diyarına taşır ve bu diyarda özgürce bir seçim (*Wahl*) yapmadan *karar* (*Entschluß*) vermek için önce mutlaka bilgimizin olması gerekmektedir. Bilgi, aynı zamanda bize özgürlüğe ulaşmak için hareket etmemiz gereken evrensel ideleri de sunar.

Seçim özgür bir kararla sadece dünyada eylemde bulunmamın değil, kendi özümü tarihsel bir süreklilik içinde yaratma bilincimin ifadesidir. Yalnızca burada ve böyle olduğumu, bunun sonucunda da eylemde bulunduğumu bilmekle kalmam, eylemde bulunurken ve karar verirken eylemimin ve varlığımın aynı zamanda kökeni olduğumu da bilirim. Kararda bir şey hakkında değil, kendim hakkında karar verirken özgürlüğün tecrübesini edinirim; artık seçim ile Ben arasında bir ayrım kalmaz ve ben kendim bu seçimin özgürlüğü olurum (Jaspers, 1932, s. 182).

İmdi Jaspers, seçim içerisinde özgürlüğün bilincine varıldığını ifade eder. “Seçimde önemli olan benim seçiyor olmamdır” (Jaspers, 1932, s. 181) ve bu seçimde ben kendim olma kararını veririm. İşte bu anlamda özgürlük, “benim kendiliğimin seçimi”dir (Jaspers, 1932, s. 182). Jaspers şöyle devam eder: “Bu kararla, isteyebiliyor olmam sayesinde, kendi temelimde kendimi bulabileceğim umuduyla özgürlüğe ulaşırım. Fakat karar kendini somut seçimde gösterir” (Jaspers, 1932, s. 181). Karar verirken ihtimaller üzerine derinlemesine düşünmem gerekir. Karar vermenin önemi, onun kendi-olma ile olan birlikteliğinden yani kendim hakkında karar vermemden gelir. Bu nedenle de seçimden tamamen kendim sorumluyumdur (Jaspers, 1932, ss. 181-182). Örnek, *Karl Jaspers – Philosophie der Freiheit* (1986a) kitabında bu konuda şöyle yazar: “Karar, insanın eylemlerinin ve sorumluluğunun dışarıdan belirleneceğine izin verip vermeyeceğini ya da kendisinin varoluşsal özgürlük içinde kendinden tam anlamıyla sorumlu olduğunu kabul etmeye hazır olup olmadığını gösterir” (Örnek, 1986a, s. 43). Dolayısıyla, Jaspers'in düşüncesine göre, varoluşun sorumluluğu,

karar sonucunda elde ettiği özgürlüğü ile yüklendiği sorumluluktur.¹⁵ Bu sorumluluğu, eylemlerinden doğan diğer türden sorumluluklarımdan ayıran bir diğer şey, bunu benim omuzlarıma kendimin yüklemiş olmasıdır. Kendim olmaya ben karar veririm ve sonucunda elde edeceğim özgürlükten doğan sorumluluğu da böylece kendime ben yüklerim çünkü “ben bu özgür kararım”dır artık (Jaspers, 1932, s. 182).

Özgürlüğün unsurları olan bilgi, ide ve seçimden (karardan) sonra özgürlük için olmazsa olmaz bir diğer şey yasadır. İçeriği olmayan özgürlük boş ve anlamsızdır; özgürlük bir şey için olmalıdır ve bu da yasadır. Jaspers “Yasa benim tabi olduğum kaçınılmaz bir doğa zorunluluğu değil, uyacağım veya uymayabileceğim eylem ve motivasyon normlarının zorunluluğudur” (Jaspers, 1932, s. 178) diyerek burada söz konusu olan yasanın doğa yasa olmadığı ifade eder. Buradaki yasa, insanın keyfiyetine göre karar almasının önündeki bağlayıcı nedendir ve “yasa olmadan özgürlük olmaz” (Jaspers, 1932, s. 179). Dolayısıyla özgürlük, içerikli bir karar olarak gereklilik içerisinde olmalıdır ve “seçim esnasındaki bu karar aslında iletişimseldir” (Jaspers, 1932, s. 183).

Kısacası, insan kendisini özgürlük sayesinde var eder, yani özgürlük sayesinde varoluş olur. Bu nedenle de kesin, sabit ve belirli değildir; bir olasılık (yani varoluş imkânı) olarak vardır. Bu özgürlük olasılığının gerçek olması ise varoluşsal iletişim ile mümkündür.

1.3.3. İletişim (*Kommunikation*)

Saner, Schultheiss, Kaufmann, Salamun ve Hersch gibi pek çok Jaspers yorumcusuna göre iletişim, onun felsefesinin en önemli yapı taşıdır. Grene'ye göre “Jaspers’in fikirlerini öteki varoluşçuların fikirlerinden ayıran temel nokta

¹⁵ Kendi varoluşum hakkında verdiğim bu kararlar gelen varoluşsal özgürlük ve sorumluluk hakkındaki ayrıntılara ikinci bölümde akıldan doğan karar sorumluluğu bağlamında yer verilecek olup bu kısımda şimdilik bu anlatılanlarla yetinilecektir.

onun, iletişimi ve Aşkınlığı, gerçek kişisel varoluşun ayrılmaz eşlikçileri olarak ele alışındaki ısrarıdır” (Greene, 1947, ss. 393-394).

Jaspers’e göre Kuşatan Varlığın (*das Umgreifende*)¹⁶ mevcut-varlık (*Dasein*), genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*), tin (*Geist*), varoluş (*Existenz*), dünya (*Welt*), Aşkınlık (*Transzendenz*) gibi farklı tarzlarına¹⁷ uygun olarak farklı iletişim biçimleri bulunmaktadır. Örneğin, mevcut-varlık (*Dasein*) olarak kurulan iletişim amaca yönelik yani sonuç odaklı, dolayısıyla da benmerkezci bir iletişimdir. Mevcut-varlık (*Dasein*), kendi isteklerini elde etmek için her türlü yola başvurabilir. Onun için öteki, Kantçı bir dille ifade edecek olursak, amaç değil araçtır. Genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*) olarak kurulan iletişimde ise kişi, tıpkı mevcut-varlık olarak kurduğu iletişimdeki gibi henüz kendini gerçekleştirmemiştir. Jaspers’e göre, genel bilinç olarak kurulan iletişim herkes için aynıdır:

Bilinç nasıl nesnesiz olamazsa, kendilik bilinci de başka bir kendilik bilinci olmadan olamaz. ... Fakat bu iletişim kendiliğin varlığı olarak değil, bir araç olarak gelişigüzel temsil edilebilir. Ben onun içindeyken herkes gibiyim, yani genel bir Ben’im; ben gerçi bunu olmak isterim ama sadece herkes gibi değil, kendim olarak olmayı da isterim (Jaspers, 1932, s. 55).

Tin olarak kurulan iletişimde de mevcut-varlık ve genel bilinç olarak kurulan iletişimlerden daha kapsamlı olmakla birlikte, insan kendi benini elde edemez. Bu üç iletişim biçimini Jaspers, Erdem’in de dikkat çektiği üzere, “sosyolojik ilişkiler” olarak adlandırır (Erdem, 2014, s. 46). Bu ilişki biçimleri, bilimler tarafından araştırılıp incelenebilirler ve gerçek iletişim de bu farklı tarzların sınırlarının farkına varmaktır. İşte bu gerçek iletişime Jaspers varoluşsal iletişim adını verir. Bu iletişim türü, insanlar arasında yakın ilişkiler kurulmasını sağlar ve hayatın anlamını anlama olasılığını içerisinde barındırır.

¹⁶ Jaspers, Kuşatan Varlık, mutlak varlık, Tanrı ve Aşkın Varlığı zaman zaman birbiri yerine kullanır. Ona göre, Aşkın Varlığın dili şifrelerdir ve bu şifreler de ancak varoluş için bir anlam taşır. Ayrıntı için bkz. İkinci Bölüm: Akıl Felsefesi.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi, Akıl Felsefesinin ele alındığı ikinci bölümde sunulacaktır.

İletişim, varoluşun kendisini hissettirdiği bir yoldur ve insanın varoluşunu gerçekleştirmesinin sınır durumların üstesinden başarıyla gelmek dışındaki öteki yolu da varoluşsal iletişim ile mümkündür. Varoluşsal iletişim için bazı koşullar ve zorunluluklar vardır. Varoluşsal iletişimin adımları olarak da görülebilecek bu koşul ve zorunluluklar şunlardır: yalnızlık, karşılıklı açık olma, sevgi mücadelesidir (eşitlik ve diğerini araç olarak görmemek sevgi mücadelesinin içerisinde yer alır). Bütün bunlar başarılıldığında da asıl amaca yani “özgürlük içindeki varoluş olmaya” ulaşılmış olur. Varoluşsal iletişim biriciktir ve bir nevi kendiliğin/benliğin güvencesidir. Bu iletişimin gerçekleşmemesi, Jaspers’e göre, beni kendimden eder: “Asıl iletişimden kaçınmak demek, benim kendim olmaktan vazgeçmem demektir. Ondan kaçarsam kendime ve başkasına ihanet etmiş olurum” (Jaspers, 1932, s. 58). Bu iletişim biçimi yalnızca felsefe tarafından aydınlatılabilir.

1.3.3.1. Varoluş ve İletişim

Bir arkadaşım ile konuşurken deneyimlediğim şey onun beyin ya da sinir hücreleri değil, tam da deneyimin, hayatın ve varlığımızın kendisidir. Varoluşsal iletişim iki kişi (iki yakın arkadaş ya da âşık) arasında benliklerinin kurulabilmesi için gereklidir; çünkü kişi kendi gerçek benliğine ancak gerçek bir iletişim sayesinde ulaşır. Her ikisinin de eşsiz ve yeri doldurulamaz olmaları bu iletişime ikisi de cesaret etmeli ve bunun için hazır olmalıdırlar. Jaspers’e göre iletişimin sahip olduğu bazı özellikler vardır: i) yalnızlık, ii) açık olma, iii) varoluş ve hakikat adına eşitlik temelinde yapılan mücadele (yani sevgi mücadelesi), iv) kesintiye uğramaması ve v) kaynağının sevgi olması (Jaspers, 1932, ss. 60-73). Varoluşsal iletişimin başarılı olduğunu gösteren şey ise, her iki varoluş imkânının da bu iletişim sayesinde varoluş olabilmeleridir.

Varoluşsal iletişimde göz ardı edilmemesi gereken bir nokta, bu iletişimdeki istekler konusunda karşılıklılığın oluşudur. Başka bir ifade ile bu ilişkiyi benim kadar karşımdaki varoluş imkânı da istemelidir. Özgürlüklerimizin birbirine bağlı olduğunun bilincinde birbirimizden sorumlu olduğumuzu unutmamamız

gerekmektedir. Bu anlamda varoluşsal iletişimdeki öteki, mevcut-varlık, genel bilinç ve tin olarak kurulan iletişimdekilerden farklı olarak benim için biriciktir. Kısacası, iletişim bağlamında istek, özgürlük ve sorumluluk konularında ötekinden tatminsizlik duymamam gerekmektedir:

Öteki de kendi olmak istemiyorsa, ben kendim olamam; öteki de özgür değilse, ben özgür değilim; ötekinin varlığından emin olamıyorsa, kendi varlığımdan da emin olamam. İletişimde kendimi sadece kendim için değil, sanki o benim gibi, öteki için de sorumlu hissederim; öteki de benim karşıma böyle çıkarsa, iletişim için çabaladığımı hissederim. Çünkü iletişimin anlamına yalnızca kendi yapıp etmelerimle ulaşamam; ötekinin yapıp etmeleri de buna yanıt vermelidir (Jaspers, 1932, s. 57).

Bilimsel dünya yönelimi sonucu elde edilen bilgiler ya da gerçeklikler/doğrular evrensel ve kaçınılmaz olarak geçerlidir. Ancak, varoluşsal inanca ait doğrular biricik ve kişisel, bu anlamda da tarihseldir. Bunlar yalnız benim için geçerli ve mutlaka doğrudur. Yalnızca varoluşsal inanç mutlaktır, çünkü ancak onun sayesinde mutlak (Aşkın) varlığa ait şifreleri okuyabilirim. Bununla birlikte Jaspers'e göre iletişime olan inanç, özgür inançtır.

1.3.4. Sınır Durumlar (*Grenzsituationen*)

Sınır durumun ne olduğunu anlamak için öncelikle durumun¹⁸ ne olduğunu ve sınır durumu, durumdan ayıran şeyi anlamak gerekmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Jaspers'e göre mevcut-varlık (*Dasein*), her an bir durum içerisindedir ve bir durumdan ancak bir başka duruma geçerek çıkabilir. İçerisinde bulunulan durumlar değişse dahi değişmeyen tek şey "durum içerisinde olma" durumudur:

Mevcut-olma, bir durumlar içinde olma olduğundan, başka bir durumun içine girmeden bir durumdan çıkamam. Durumu kavramanın anlamı, durumu

¹⁸ *Historisches Wörterbuch der Philosophie* kitabının "Situation" maddesinde ifade edildiği üzere, "durum" kavramını felsefi bir teknik terim olarak kullanan ilk filozof Jaspers olmuştur. (Ayrıntı için bkz. Laucken, U. & Wetz, F. J., 2017, s. 924.)

değiştirmek için sebepler yaratmaktır ama asla durum-içinde-olmayı ortadan kaldırmak değildir (Jaspers, 1932, s. 203).

Mesela, susuz olma durumumu masamın üzerinde bulunan bardaktaki suyla gidererek durumumu “susuz olma”dan “susuzluğunu dindirdi” olarak değiştirebilirim. Bu, benim değiştirebileceğim durumlara bir örnek olurdu. Fakat bazı durumlar vardır ki, görünüşleri değişse ve yıkıcı etkileri silinse dahi temelde hep aynı kalırlar. İçerisinde bulunulan durumlar bağlamında (bu ‘bir durum içerisinde olma’ halini değiştirmesek de) durumun kendini değiştirme olanağı, sınır durumlar için geçerli değildir.

Sınır durumlar değiştirilemeyen, içinden çıkılamayan, bir nevi bize dayatılan durumlardır. Bu açıdan sınır durumların insan hayatındaki kurucu, esas durumlar oldukları söylenebilir. Jaspers’e göre dört sınır durum vardır ve bu sınır durumlar şunlardır: ölüm (*Tod*), acı çekme (*Leid*), mücadele etme (*Kampf*), suç (*Schuld*).¹⁹ Bu dört sınır durum arasından ölüm ve acı çekme, ben etkin olmasam da vardır; mücadele etme ve suç ise ancak ben etkin olursam ortaya çıkarlar (Jaspers, 1932, s. 233). Jaspers’in sözü edilen sınır durumları nasıl ele aldığına şimdi daha ayrıntılı olarak bakalım.²⁰

Tıpkı dış dünyadaki her şey gibi benim yaşam sürem de bir sonu vardır. Bir gün öleceğimi ve bundan kaçınamayacağımı bilsem de bu gerçeği unutarak ya da görmezden gelerek yaşamımı sürdürürüm. Ta ki o, bir sınır durum olarak karşıma çıkana dek. Jaspers’in düşüncesine göre ölümün sınır durum olarak iki görünümü vardır. Biri yakınımın ölümü, diğeri ise benim ölümüm. Benim ölümümde deneyimlediğim şey aslında ölümün aslı değildir. Bu mümkün olmaz. Ölüm esnasında artık geri dönüşün olmadığını idrak etmem ve buna katlanmam, onun sınır durum olarak deneyimidir. Jaspers’e göre, çeşit ve derece bakımından farklı

¹⁹ Jaspers kimi yerlerde insanın sürekli bir durum içerisinde olma durumu (*Philosophie II*, s. 208) ile tesadüften (Zufall) de (“Philosophical Autobiography”, s. 29; *Psychologie der Weltanschauungen*, s. 203) sınır durumlar olarak söz etse de ayrıntılı olarak ele aldığı sınır durumlar bu dört sınır durumdur.

²⁰ Burada ilk olarak açıklanacak olan sınır durumlar ölüm, acı çekme ve mücadele etmek olacaktır. Suç sınır durumu, ilerleyen sayfalarda (bkz. ss. 27-35) ayrı bir başlık altında ayrıntılarıyla ele alınıp analizi yapılacak ve sorumluluk ile olan bağlantısı kurulacaktır.

acılar vardır. Acıyı görmezden gelmek, ondan kaçınmak ya da onun üstesinden gelinebileceğini düşünmek varoluşun değil, mevcut-varlığın nafile bir çabasıdır. Bu acı, benim varoluşumun uyanmasını sağlar ve böylelikle – diğer sınır durumlarda da olduğu gibi – Aşkınılığı tecrübe ederim.

Ölüm ve acı, yukarıda da değinildiği gibi, benim etkin olmamı bekleyen sınır durumlar değildir. Oysa mücadele ve suçta, benim etkin rol oynamam önemli ve hatta gereklidir: “Mücadele ve suçta ise kaçınılmaz olarak önce kendim yaratmalı, sonra da bir sınır durum olarak bunların içinde durarak kendi varoluşsal bilincime ulaşmalı ve onları hangi şekilde olursa olsun benimsemeliyim.” (Jaspers, 1932, s. 233). Hayatta mücadele etmenin amacı yaşamımızı sürdürmektir. Fakat sınır durum olarak mücadele, bundan çok daha fazlasıdır. Jaspers’in sözünü ettiği bu mücadele, sevgi mücadelesidir:

Sevgide insanlar acımasız bir aydınlanmanın farkındalığına vararak kendi kökenlerine ulaşabilmek için birbirlerini karşılıklı olarak sınırsız bir şekilde sorgulamaya cüret ederler. Bu mücadele varoluşun görünüşü içindeyken onun gerçekleşmesinin koşuludur ve katı ama zor kullanmadan varoluşun temeline kadar iner (Jaspers, 1932, s. 234).

İnsanlar bu sınır durumlarla hayatlarının farklı zamanlarında farklı şekillerde mücadele ederler. Bu da insanlar ve onların dünya görüşleri arasındaki farklılıkları inşa eder. Sınır durumlar konusunda, Jaspers’e göre, önemli olan insanın (burada varoluşun) (kaçamayacağı için) bunlarla yüzleşmesi ve bu sınır durumların üstesinden doğru bir şekilde gelmesidir.²¹

Peki, sınır durumlarla yüzleşmek ve onların üstesinden doğru bir şekilde gelmek nasıl mümkündür? Jaspers’e göre, günlük olaylar ya da durumlar karşısında takındığımız, sorunları çözmeye yönelik rasyonel ve nesnel tavır, sınır durumlar söz konusu olduğunda işe yaramaz. Sınır durumlar karşısında insan her zamanki düşünce biçimiyle değil, oldukça farklı bir tavırla hareket etmelidir. Sınır durumlar

²¹ Bu, Jaspers’in, kişinin kendi hayatının anlamını nasıl anlayabileceğine, bir başka deyişle kişinin kendini nasıl gerçekleştirebileceğine dair sunduğu iki yöntemden biridir. Diğerisi ise bir başkası ile karşılıklı, varoluşsal iletişim kurmaktır.

karşısında insan iki tür tavır takınabilir. Bunlardan ilki, bu sınır durumlara teslimiyet ve bununla gelen umutsuzluk ve karamsarlıktır. Diğer tavır ise iyimser olandır, burada insan hayatın anlamına yönelir. Kurt Salamun bu durumu “Karl Jaspers’ Conception of the Meaning of Life” adlı makalesinde şöyle ifade eder:

Hastalığı nedeni ile kendi ölümünün yakın olması gerçeğiyle olan daimî karşılaşması, Jaspers’in Varoluş Felsefesinin ana tezlerinden biri olan ölüm, acı, mücadele ya da suç gibi sınır durumlar deneyiminin, insan varoluşu için kaçınılmaz bir hal olduğu üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Bu türden durumları deneyimlemek ve bunların üstesinden doğru şekilde gelmek, hayatın anlamını anlamak konusunda temel bir olanak sağlar (Salamun, 2006, s. 2).

Durumlar genel bilince, sınır durumlar ise varoluşa aittirler: “Ben mevcut-varlık olarak durumların, varoluş imkânı olarak ise sınır durumların içindeki mevcut-varlığın içindeyim” (Jaspers, 1932, s. 208). Jaspers’e göre genel bilinç, sınırı aşmadığından mevcut- varlık (*Dasein*) bir sıçrama gerçekleştirerek önce varoluş imkânı ve bir başka sıçrama ile de varoluş olur. Buna göre mevcut-varlık, varoluş imkânı olmaktan varoluş olmaya yaptığı sıçramayı farklı şekillerde gerçekleştirir. Bunlardan biri, örneğin “sınır durumlar”la karşılaşarak olur. Buna göre insan, kendi varoluşu ile her zaman bu sınır durumlar içerisinde karşılaşır. Jaspers bu konuda *Philosophie* eserinin ikinci cildinin sınır durumları konu alan bölümünde şöyle der: “Sınır durumları tecrübe etmek ve varoluş olmak aynı şeydir” (Jaspers, 1932, s. 204). Sınır durumlar karşısında varoluş imkânı acı çekmesi, mücadele etmesi, ölmesi gerektiği ve suçlu olduğu hakikatlerinden kurtulamayacağını farkına varır. İşte insan, bu kaçınılmaz sınır durumları deneyimleyerek “kendisi” olur.

Böylece hem sınır durumlarla hem başka varoluş imkânı ile iletişime hem özgürlüğe hem de Aşkın Varlığına ulaşılmış olur.

1.3.4.1. Bir Sınır Durum Olarak “*Schuld*”

Jaspers’in düşün hayatını konu bakımından üçe²² ayırırsak, 1910-1919 yılları arasını kapsayan ilk zaman aralığı hiç kuşkusuz psikiyatri uzmanlığı çerçevesinde ortaya koyduğu eserlerden oluşur. İkinci dönem, 1923-1945 yılları arasında yazmış olduğu ve Varoluş Felsefesi alanına giren yazılarından; 1946 yılından 1969’daki vefatına değin geçen sürede yazdıkları ise Siyaset Felsefesi başlığı altında incelenebilecek kitap ve makalelerinden oluşmaktadır.²³

Ronny Miron, 2012 tarihli *Karl Jaspers: From Selfhood to Being* kitabında Jaspers’in yaşamını üçe ayırır: 1910-1919 yılları arasındaki dönemi medikal-psikolojik dönem; 1932-1947 arasını felsefi dönem; geri kalan dönemi de sosyo-politik dönem olarak adlandırır. Fakat biz, Jaspers’in eserlerindeki içerik örüntüsünü kırarak bir nevi dönemeç oluşturan eserlerinden yola çıkarak yukarıda bahsi geçen dönemsel ayrımı yapmış bulunmaktayız. Zira 1919 yılında yayımlanan *Psychologie der Weltanschauungen* kitabı, o döneme kadarki eserleriyle birlikte psikiyatri uzmanlığının ürünü sayılırken 1923 tarihli *Die Idee der Universität* kitabı ile psikolojiden felsefeye yönelmiş olur. Üçüncü dönem ise İkinci Dünya Savaşı’nın bitimi ve 1946 yılında basılan ve bir önceki dönemin varoluşsal bağlamından uzaklaşıp politik alana adım attığının işaretçisi konumundaki *Die Schuldfrage* kitabı nedeniyle 1946 yılı ve sonrasını kapsamaktadır. Tezin konusu bağlamında Jaspers’in felsefesinin Varoluş ve Siyaset Felsefeleri olarak nasıl bölümlendiği önem taşımaktadır ve bu kaygı göz önünde bulundurularak dönemsel ayrımın bu şekilde yapılması uygun görülmüştür.

²² Bu bölümlenme, tezin içeriğini oluşturan bölümlenmeden farklıdır. Burada sözü edilen Jaspers’in düşün hayatına dair temel bölümlenme iken tezin içeriğinin Varoluş – Akıl – Siyaset Felsefeleri olarak üçe ayrılması onun felsefesinin de içeriği bağlamında yapılmıştır. Tezin ikinci bölümünün konusunu oluşturan Akıl Felsefesi, ikinci bölümün giriş kısmında da belirtildiği üzere, Varoluş Felsefesi ile Siyaset Felsefesi arasında, ele aldığı konu olan “akıl” (*Vernunft*) bakımından köprü niteliğindedir. Bu açıdan başlı başına ayrı bir sınıflandırmayı gerektirmeyen yardımcı ve alt bir bölüm olarak da görülebilir.

²³ Bu üç dönemi burada, herhangi bir karışıklığın önüne geçmek adına birinci, ikinci ve üçüncü dönem olarak isimlendirmeyi tercih etmiş bulunmaktayız.

Buna göre söz konusu bu üç dönem arasındaki geçişler çok keskin ve birbirlerinden ilgisiz şekilde gerçekleşmemiştir. İlk dönem eserleri, ikinci dönem yazılarının; ikinci dönem eserleri de üçüncü dönemde kaleme aldıklarının bir nevi hazırlığı niteliğini taşımaktadır. Bu durumun belirtildiği şekilde değerlendirmesine neden olan, her üç dönemde de değindiği konu ve kavramlar arasında kurulabilecek sıkı ilişki ve hatta benzerliktir. Mesela, ilk dönem eserlerinden 1919 yılında yayımlanan *Psychologie der Weltanschauungen* isimli kitabını Jaspers, 20. yüzyıldaki ilk Varoluş Felsefesi eseri olarak görmüş ve gelecekte oluşacak düşüncelerinin temellerini burada attığını düşünmüştür (Jaspers, 1981a, ss. 28-29). Gerçekten de bu kitabında “Sınır Durumlar” (*Grenzsituationen*) başlığı altında ele aldığı “*Schuld*” kavramı daha sonra ikinci dönem eserlerinden en hacimli, kapsamlı ve belki de en etkilisi olan ve başyapıtı (*magnum opus*) olarak değerlendirilen *Philosophie* eserinde de; üçüncü dönem yani Siyaset Felsefesi döneminin ilk kitabı olan *Die Schuldfrage*’de da ele alınmıştır. Fakat bu üç eserde de ortak olarak ele alınan “*Schuld*” kavramı her birinde farklı bir perspektiften incelenmiştir: Sırasıyla psikoloji bilimi çerçevesinde, Varoluş ve Siyaset Felsefeleri bağlamında.

Bu tezin esas hedefi, Jaspers’in Varoluş Felsefesinde bir sınır durum olarak sözü edilen “*Schuld*” ile Siyaset Felsefesinin ana temalarından biri olan “sorumluluk” (*Verantwortung*) arasındaki bağlantıyı kurmak olduğundan ve bu bölüm de Jaspers’in Varoluş Felsefesine ayrıldığından, burada “*Schuld*” kavramı şimdilik Varoluş Felsefesi kapsamında ve bir sınır durum olarak incelenecektir.

Bu amaçla da bu bölümde yararlanacağımız iki temel kaynak *Psychologie der Weltanschauungen* ve *Philosophie* (özellikle ikinci cildi) olacaktır. Kavram, bu iki eserde *Die Schuldfrage* eserine göre daha soyut ve doğası bakımından farklı bir tarzda ele alınmaktadır. Bununla birlikte, bu eserde Jaspers “*Schuld*” sorununa nasıl yaklaşılması gerektiği üzerine bizim buradaki ele alış biçimimizi haklı çıkaracak şekilde şöyle söyler: “Felsefi olarak, bu nedenle, suçluluk soruları ile herhangi bir meşguliyet durumunda, gereken ilk şey kişinin kendisiyle olan içsel eylemidir...” (Jaspers, 2012, s. 81). Bu yüzden denebilir ki “*Schuld*”, kişinin

kendisiyle olan ilişkisini ifade eder ve “*Schuld*”un ne olduğunu anlamak için insanın önce kendisini anlaması gerekmektedir.

Jaspers’e göre insan, yaşadığı dünyada antinomilerle çevrilidir. Bunun nedeni, insanın hep bir özne-nesne ayrımında yaşamasıdır. Bu özne-nesne ayrımı insanı çelişki uçurumuna sürükler. İnsan varoluşunun sınırlarında deneyimlediği, düşündüğü, hissettiği şeyler “sınır durum” olarak adlandırılır ve değer çatışmasından doğar. Mevcut değerlerin yıkılması ve yeni değerlerin oluşturulmaması somut, kişisel durumların ortaya çıkmasına neden olur. Bu türden durumlar her ne kadar problematik görünse de aslında onlar olmazsa da yaşam durur. Çünkü en nihayetinde bu sınır durumlar, insanın antinomik yapısına dayanır ve dolayısıyla kaçınılmazdırlar (Jaspers, 1919, ss. 202-204). Jaspers’in *Psychologie der Weltanschauungen* kitabında sözünü ettiği bu sınır durumlardan mücadelenin karşısında karşılıklı yardım, ölümün karşısında yaşam, şansın karşısında kasıt, “*Schuld*”un karşısında günahın farkında olma yer alır (Jaspers, 1919, ss. 226-227). Ona göre bu zıtlıklar birbirlerine bağlıdırlar, yani biri olmadan diğeri de olmaz. Burada Jaspers’in “*Schuld*”un karşıtı/çelişği olarak günahın farkında olmayı seçmesi ve bu yolla aslında *Schuld* ile günahı eş kılması bizi bu çalışmada ele alınacak “*Schuld*”un anlamlarından birine götürür.

1.3.4.2. “*Schuld*” Kavramının Farklı Anlam ve Kullanımları

Yukarıda da değindiğimiz gibi, *Schuld* kavramı, Jaspers’te farklı anlamlara gelmektedir ve bunlardan biri de “borç” tur. Fakat bu borç, aklımıza geldiği ilk haliyle yani son derece gündelik ve dünyevi anlamıyla anlaşılmalıdır. Burada söz konusu olan borç, insanın Aşkın Varlığa olan borcudur ve bu borç insanın “kendine armağan edilmişliği”nden doğar. Jaspers bu görüşünü desteklemek adına Kierkegaard’tan şu kısa alıntıyı yapar: günah “sonsuz inayete olan ilişkinin işaretidir” (Jaspers, 1919, s. 245). Konunun dağılmaması adına daha sonra bunun incelemesine girişeceğimizi belirterek şimdilik bu kadarını ifade etmekle yetinelim.

Jaspers, bir sınır durum olarak suç, borç ve kabahat anlamlarına gelen “*Schuld*”un incelemesini yaparken onun kendi felsefesinin temel kavramlarından olan iletişim ve sorumluluk ile olan bağından da kısaca söz eder. Ona göre her insan, “*Schuld*”un ahlaki farkındalığı hakkında kendisiyle iletişime girer. Bununla birlikte Jaspers için sorumluluğun anlamı, kişinin eylemlerinin “*Schuld*”unu üstlenmesidir. Çünkü eylemde bulunurken de bulunmazken de ya da eylemde bulunurken amaçlanan veya amaçlanmayan eylemi gerçekleştirirken de “*Schuld*”tan kaçınmak mümkün değildir. Bir başka ifade ile bütün eylemler beraberinde varoluşsal “*Schuld*”u (ya da suçluluğu) da getirirler çünkü bütün eylemler önceden kestirilemeyen ve (belki) istenmeyen sonuçlar doğururlar. Dolayısıyla, nasıl eylediğimin pek bir önemi bulunmamakla birlikte, eylemde bulunmaya karar versem de vermesem de aslında kaçınamayacağım “*Schuld*”un sorumluluğunu üstlenmiş olurum (Jaspers, 1919, ss. 242-247).

Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen* kitabında bir nevi girizgâh yaptığı *Schuld*, sorumluluk, iletişim ve (eylem ya da eylemsizlik) karar(ı) konularını ayrıntılarıyla *Philosophie* adlı eserinin ikinci cildinde ele alıp bu kavramlar arasındaki ilişkiyi irdeler. “1.3.2.1. Varoluş ve Özgürlük” alt başlıklı yukarıda yer alan bölümde, insanın kendi oluşunun özgürlük ile mümkün olduğundan ve buna ek olarak bilgi (bilme) olmaksızın özgürlükten söz edilemeyeceğinden bahsetmiştik. Buna göre, Jaspers’in felsefesinde, özgürlüğün, bilginin, kararın ve suçun bağlantılı olduğu çıkarımında bulunmak da yanlış olmayacaktır.

Jaspers’in *Psychologie der Weltanschauungen* kitabında *Schuld* kavramını bir sınır durum olarak ele aldığından söz etmiş ve bunu konu bağlamında açıklamıştık. *Schuld* kavramını Jaspers, *Philosophie* adlı eserinde ise, birazdan göreceğimiz gibi, farklı farklı anlamlarda kullanır. Bu eserde kavramın, bir sınır durum olmasının haricinde, ağırlıklı olarak ele alındığı iki bölüm bulunmaktadır. Bunlar “İletişim” ve “Özgürlük” başlıklı bölümlerdir. Fakat bu iki bölüm dışında kitap boyunca da kavramdan, onun çeşitli anlamlarından ve kullanımlarından söz eder.

Şimdi *Schuld* kavramının Varoluş Felsefesi bağlamındaki bu farklı anlam ve kullanımlarına kısaca değinelim.

- a) Suç(luluk): Kendim her nasılsam öyle olduğum için ve hatta doğmam için yapılmış seçimden doğan suç(luluk) (Jaspers, 1932, s. 33); sınır durum olarak suç anlamına gelmesini ve bu bakımdan suçluluğun kaçınılmazlığını (Jaspers, 1932, s. 304; s. 365) ise Jaspers, insanın basit bir şekilde, sadece var olmasına, eylem ya da eylemsizliğine, aldığı kararlara bağlayarak açıklar.

Ben her ne kadar kendi çektiğim acıyla, yaşam şartlarındaki zahmetle ve nihayet kendi yok oluşuyla bir bedel ödesem de kendi mevcut-varlığımla yaşam koşullarımdaki mücadelede ve başkalarının acısına yol açtığım, onları kullandığım için suçluyum (Jaspers, 1956, s. 246).

- b) Borç: Sınır durumlarla karşılaşma sonrasında gerçekleşecek varoluş aydınlanması sonucunda herkes kendine, kendini borçludur (Jaspers, 1932, s. 214; s. 383). Öteki varoluş imkânı ile varoluşsal iletişim kurduğumda ve varoluş olduğumda, iletişimde olduğum varoluşa olan borcum ortaya çıkar. Ayrıca insan özgür olduğu anda Aşkının elini hisseder, yani özgürlüğü ona aynı anda bahşedilir. Bu da özgür insanın Aşkın Varlığa olan borcudur. Sonuç olarak benim kendime, öteki varoluş imkânına ve Aşkınlığa olmak üzere üç tür borcum söz konusudur.

- c) Kabahat: Mevcut-varlığın kendini bulmak amacıyla öz-düşünüm gerçekleştirilmesi, bu isteği doğrultusunda kendine karşı olan sorumluluğu ve bu yolda kendine armağan edilmesi bağlamında kendini bulamama ihtimalinde ortaya çıkar (Jaspers, 1932, s. 45). Sınır durumlarla karşılaşma sonrasında varoluş aydınlanması ile ortaya çıkan borcun yerine getirilmemesi durumundan doğar (Jaspers, 1932, s. 214). Kabahat ayrıca kendim olma yolundaki eylemsizliğimden doğar:

Sırf seyrederek duraklamak kabahat olurdu. Benim ne olacağımın temeli, yapıp etmelerim sayesinde her an içime atılıyor. İç eylemimde kendime

bağımlı şekilde içsel yapıp etmelerin sonucu olarak kendi varlığının sorumluluğunu taşıyorum (Jaspers, 1932, s. 323).

Bununla birlikte kavram, sorumluluktan kaçınmak adına, olan biten her şeyin zorunluluktan olduğunu kabul etmek ve bu sayede olası kabahatten kaçınmış olmak (Jaspers, 1932, s. 169) anlamını da taşımaktadır.

- d) Kusur: Kendini isteyen ve temeli özgürlükte olan iradenin (*Wille*) konu edildiği bölümde Jaspers, insanın kendini istediği anda “yapamıyorum” dediği an kusurlu olduğundan söz eder ve *Schuld* kavramını kusur anlamında bu bağlamda kullanır (Jaspers, 1932, s. 154). Dolayısıyla buradaki kusur anlamı aslında bir anlamda kabahat anlamlarından birinin çatısı altında da değerlendirilebilir. Kabahatin kendi olmak için çaba göstermemek, kendini bulamamak, borcunu yerine getirmemek, sorumluluktan kaçmak için her şeyi zorunlulukla açıklamak gibi dört farklı anlamı olduğundan bahsettik. Bu bağlamda, kendi olmak konusunda çaba göstermekten vazgeçmek olan kusur, kendi olmak için çaba göstermemek anlamındaki kabahat anlamı altında ele alınabilir.

Sonuç olarak, Jaspers’in Varoluş Felsefesindeki *Schuld* kavramının suç(luluk), borç ve kabahat (kusur anlamını, bu kabahat anlamı altında ele almamız durumunda) olmak üzere üç farklı anlamı ve kullanım alanı bulunmaktadır. Dolayısıyla *Schuld* kavramını yalnızca suç olarak değerlendirmek (ve çevirisini her koşulda bu kelime ile karşılamak) hem genelde Jaspers’in Varoluş Felsefesini anlamakta hem de özelde onun suç-sorumluluk ilişkisini nasıl kurduğunu anlamlandırmakta yetersiz bir tutum sergilemeye neden olacaktır.

Schuld kavramının analizinden sonra gelelim kavramın Jaspers’in Varoluş Felsefesi için diğer en önemli kavramları sınır durum, iletişim ve özgürlük ile olan ilişkilerini açıklamaya.

Sınır durumlardaki suç – borç – kabahat ilişkisi: Jaspers'e göre, varoluş imkânı sınır durumlarla yüz yüze geldiğinde kendini seçip seçmeme konusunda karar verme durumunda kalır. Buna göre kendini seçer ya da bundan kaçınır. Kendini kendine *borçlu* olmasına rağmen bundan kaçınırsa *kabahatli* olur (Jaspers, 1932, ss. 265-266). Bu konuda vicdanla olan ilişkide ise *suçluluk* kendini gösterir (Jaspers, 1932, s. 272).

İletişimdeki suç – borç – kabahat ilişkisi: Tıpkı iki bilinç arasındaki sürekli alışverişi temsil eden öznelerarasılıkta olduğu gibi varoluşsal iletişimde de iki varoluş imkânı karşılıklı olarak alışverişte bulunur. Biri verici iken diğeri alıcı konumda bulunmaz. “İnsan bir insanın karşısına ortadan kaldırılamayacak bir karşılıklılık iddiasıyla çıkar” (Jaspers, 1932, s. 359). Dolayısıyla, karşılıklılığın esas olduğu bu varoluşsal iletişimde varoluş imkânı, bir başka varoluş imkânı ile iletişim kurarak ikisi birlikte varoluş olmayı gerçekleştirirler. Jaspers, bu türden iletişimi konu edindiği bölümde “*Schuld*” kavramına ağırlıklı olarak değinir. Söz konusu bölümde kavramı birbirlerine yakın ama yine de farklı bağlamlarda üç anlamda ele alır. Buna göre iletişimin hiç gerçekleşmemesi, yani susma söz konusu olduğunda *kabahat* (Jaspers, 1932, ss. 74-76); iletişimin gerçekleşmesi durumunda ötekine duyulan *borç* - “İletişimde insan her şeyi birbirine borçludur” (Jaspers, 1932, s. 72) - ; iletişimin kesilmesinde doğan *suç(luluk)* anlamlarına gelmektedir (Jaspers, 1932, ss. 85-87; s. 313). Varoluşsal iletişim söz konusu olduğunda suçluluğun ortaya çıkmasına bir diğer sebep de bu türden iletişim için gereken koşullardan biri olan sevgide başka hesapların işe karıştırılmasıdır (Jaspers, 1932, s. 278).

Özgürlükteki suç – borç – Aşkılık ilişkisi: Jaspers “*Schuld*” kavramının özgürlükten kaynaklanan, sınırı olmayan ve zorunlu olan *suçluluk* ile Aşkılıkla olan ilişkimden ve özgürlüğüm sebebiyle doğan *borç* anlamlarından söz eder. Ona göre, Aşkılık hem özgürlüğümün hem de bu özgürlüğümün doğan borcun kaynağıdır. Başka bir deyişle, kendini isteyen irade özgürlüğümün doğan borç nedeniyle Aşkılığa bağlıyım (Jaspers, 1932, ss. 196-200). “...Tek başına suç bilincinde ise sanki özgürlüğün içinde Aşkılık olmadan borç olabilirmiş gibi,

özgürlük kendi sorumluluğu lehine onaylanır” (Jaspers, 1932, s. 198). Dolayısıyla, özgürlüğün içinde Aşkınılık olmadan borç olmaz.

Özetlemek gerekirse, Jaspers'in düşüncesine göre “Schuld”, suç(luluk), borç ve kabahat olmak üzere üç farklı, fakat yakından ilgili anlama sahiptir. Buna göre, insan yalnızca var olduğu için, iletişimsizlikten ve özgürlüğü nedeniyle suçludur. İnsanın kendini kendine vermesi, kendine armağan edilmişlikten doğan ve Aşkınılığa olan, öteki varoluşa iletişimin gerçekleştiği için olan borcu söz konusudur. İnsan, kendini bulamama ihtimalinden ya da bu konudaki eylemsizliğinden, iletişimin gerçekleşmemesinden ve irade söz konusu olduğunda kendi olmayı istememesinden dolayı da kabahatlidir. Dolayısıyla “Schuld” kavramının, Jaspers'in düşüncesinde, sahip olduğu farklı anlamlarla hem gerçeklik alanına hem de inanç alanına ait olduğu söylenebilir.

1.4. VAROLUŞ FELSEFESİNDEKİ SORUMLULUK DÜŞÜNCESİ

Bu kısma kadar, Jaspers'in Varoluş Felsefesinde oldukça merkezi bir yere ve öneme sahip olan sınır durumlar, iletişim, özgürlük ve varoluş kavramları birbirleri ile olan ilişkileri de serimlenerek açıklanmış oldu. Sonrasında ise bu çalışmanın içeriği bakımından özel bir yere sahip olan *Schuld* sınır durumunun anlam analizi yapıp onun farklı anlamlarının sınır durum, iletişim ve özgürlükteki ilişkileri incelendi. Bütün bunlar, Jaspers'in Varoluş Felsefesindeki varoluşsal sorumluluğun kurucu unsurlarını oluşturmaktadır. Nasıl ki varoluşsal iletişim ve varoluşsal özgürlük kavramlarını anlamaksızın varoluşsal sorumluluk görüşünü anlamak mümkün değil ise, *Schuld* kavramının farklı anlamlarını görmeksizin de varoluşsal sorumluluğun varoluşsal suçtan mı, borçtan mı, yoksa kabahatten mi kaynaklandığını anlamak söz konusu olamaz. Bu bağlamda, varoluş aydınlanması (*Existenzerhellung*) düşüncesi çerçevesinde, Jaspers'in varoluşsal sorumluluk düşüncesini “özgürlük temelli sorumluluk” ve “iletişim temelli sorumluluk” olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkün ve hatta gereklidir.

1.4.1. Özgürlük Temelli Sorumluluk

Jaspers'e göre varoluş aydınlanmasının asıl işareti (*eigentliches Signum*) ve temel amacı özgürlüktür. Burada sözü edilen varoluşsal özgürlük, sınırın tecrübesine dayanan kararlarla gerçekleşir. Varoluşsal bir seçim olan bu kararda öz-düşünüm (*Selbstreflexion*) ön plandadır, yani karar insanın kendi kendini yaratması için verilir. İnsan, özgürlüğünü elde etmeye, kendi (varoluş) olmaya karar verir ve bu, Aşkılık sayesinde gerçekleşir. Bir diğer deyişle, varoluş imkânı özgür olmaya karar verir ve bu ancak Aşkılık ile temasında mümkün olur. Jaspers bunu "kendine armağan edilme" (*Sichgeschenktwerden*) olarak adlandırır. Varoluşun Aşkın Varlığı deneyimlediği tek yer de bu özgürlüktür. Aşkın Varlık, insanın özgürlüğünün ve aynı zamanda sorumluluğunun kaynağıdır.

İşte bu nokta, benim varoluş olarak Aşkın Varlık tarafından "kendime armağan edilmiş" olmamla ona borçlandığım ve varoluşumun, yani benliğimin sorumluluğunun omuzlarıma yüklendiği alandır. Başka bir deyişle, özgür olduğum için borçluyumdur. Bu borçtan kaçmam mümkün değildir, ayrıca onun sorumluluğunu da taşımak zorundayımdır. Jaspers bunu şöyle ifade eder:

... başka türlü kendim olamayacağım için Aşkılık, onun karşısında özgür olarak durmamı ister. Ben kendi istediğimden, yapıp ettiklerimden ve aslında ne olduğumdan sorumluyum. Sanki kendisine borçlu olduğum özümü seçiyormuşçasına ampirik mevcut-varlığımın da sorumluluğunu üstlenirim. Çünkü içimde tam olarak kendim olduğum bir köken var ve buradan hareketle gerçekleştirmek zorunda olduğum mevcut-olma halindeki görünüşümü –borçlu da olsa- görürüm. Özgürlük, ben olan her şeyi, benim özgürlüğüme ve borca dönüştürmemi talep eder (Jaspers, 1932, s. 198).

Buna ek olarak, denebilir ki, benim özgür olmam, ancak bir başkasının da özgür olması ile *anlamlı* hale gelir. Bu da ancak iletişim ile mümkündür.

1.4.2. İletişim Temelli Sorumluluk

Varoluş aydınlanmasının gerçekleştiği bir diğer yer ise benim, varoluş imkânı olarak başka bir varoluş imkânı ile kurduğum varoluşsal iletişimdir. Burada ötekinin varlığı, iletişimin gerçekleşmesinin koşuludur.²⁴ Bu iletişim sayesinde ki her ikimiz de varoluş oluruz. Jaspers buna *karşılıklı yaratma (gegenseitige Schöpfung)* der (Jaspers, 1932, s. 58). İşte bu da iletişim temelinde kurulmuş olan sorumluluktur, çünkü burada ötekinin sorumluluğunu duyumsarım. Öteki ile iletişimde, özgürlüğüm ve sorumluluğum kendini sürdürmeye devam eder. Aslında buradaki sorumluluk bir tür “birlikte sorumluluk”tur: ben nasıl ötekinin varoluşuna karşı sorumluyum, öteki de benim varoluşuma karşı sorumludur.

Elbette bu ilişki süregelen değildir ve zaten öyle olması mümkün de değildir. Fakat aralıklarla da olsa ikimizden birinin ölümüne dek devam eder, kaybedilmesi mümkün değildir:

Kendisiyle iletişimde olduğum en sevdiğim yakınımın ölümü görünen hayattaki en derin yarılımdır. En son anda ölüm döşeğinde onu yalnız bıraktım, onunla birlikte gidemedim ve yalnız kaldım. Hiçbir şeyi geri çevirmek mümkün değil; sonsuza kadar bitti. Ölenle konuşmak artık mümkün değil; herkes yalnız ölür. Ölümün karşısındaki yalnızlık hem ölen hem de kalan için tamdır. Birlikte olmanın görüntüsü, bilinç olduğu sürece ayrılığın verdiği bu sancı, iletişimin ümitsiz son ifadesidir (Jaspers, 1932, s. 221).

Jaspers'in düşüncesinde, özgürlük ve iletişim temelli kurulan varoluşsal sorumluluk düşüncesi temel olarak bu şekildedir.

Sonuç olarak, Jaspers'e göre insan, yalnızca var olarak bir başkasının sahip olabileceği bir şeye sahip olduğundan, elde edebileceği bir şansını elde ettiğinden dahi suçludur. Kısacası insan, “ancak suçlu olarak kendisidir” (Jaspers, 1932, s. 248). Dolayısıyla da bu suçluluk durumundan kurtulması var olduğu sürece mümkün değildir. Bu durumda bana düşen, suçun sorumluluğunu üstlenmek olacaktır. Varoluş olarak benim Aşkın Varlığa borçlu olmamın nedeni ise

²⁴ Tabii başka koşullar da söz konusudur: yalnızlık, açık olma, sevgi mücadelesi.

(*Psychologie der Weltanschauungen* kitabında da bahsettiği üzere) “kendime armağan edilmiş olmam”dan kaynaklanmaktadır (Jaspers, 1932, s. 222).

Jaspers’in düşünüşüne göre, herhangi bir eylemde bulunsam da bulunmasam da suçlu olmaktan kaçınmam mümkün değildir: “Eylemde bulunsam da bulunmasam da (fazla) sonuçları vardır ve her durumda kaçınılmaz olarak suça bulaşırım” (Jaspers, 1932, s. 247). Şu hâlde, Kurt Salamun’un ifadesiyle, içerisinde bulunduğum “sınır durumun üstesinden doğru bir şekilde gelmek” (Salamun, 2006, ss. 1-8) için Jaspers’e göre yapmam gereken şey “benim yüzümden olan biteni bilinçli bir şekilde üstlenmektir” (Jaspers, 1932, s. 248). İşte bu noktada sorumluluk devreye girer çünkü “Sorumluluk, suçu üstlenmeye hazır olmak demektir” (Jaspers, 1932, s. 248). Üstlenilen sorumlulukla birlikte insan toplumsal alana adım atmış olur.

İKİNCİ BÖLÜM

AKIL FELSEFESİ:

VAROLUŞ FELSEFESİ İLE SİYASET FELSEFESİ ARASINDA BİR KÖPRÜ

Giriş bölümünde Jaspers'in felsefesinin savaş öncesi ve savaş sonrası olarak iki temel bölüme ayrılacağından söz etmiştik. Savaş öncesi felsefesinin ana konusu varoluş (*Existenz*) olduğu için bu ilk dönem Varoluş Felsefesi; savaş sonrası bölümün temel içeriğini toplumsal alandaki kişi ile onun politik yansımaları oluşturduğu için söz konusu ikinci dönemi de Siyaset Felsefesi olarak adlandırdığımızı yazmıştık. Bu çalışmanın birinci bölümünde Jaspers'in felsefesindeki temel kavramları, Varoluş Felsefesini, ana tema ve sorunları ile birlikte ele aldık. Ayrıca bu bölümde onun Varoluş Felsefesinde bir sınır durum kavramı olan *Schuld*, farklı anlam ve kullanımları bakımlarından analiz edilmiş ve kavramın her bir anlamından doğan varoluşsal sorumluluğun ne olduğu özgürlük ve iletişim kavramları ile ilişkilerinde sunulmuştur.

Siyaset Felsefesine giriş yapmadan önce ise, birbirleriyle ortak noktaları "özne" (ve onun farklı tarzları) olan bu iki alan yani Varoluş Felsefesi ile Siyaset Felsefesi arasındaki geçişin olabildiğince homojen olmasını sağlayan ve Jaspers tarafından "Akıl Felsefesi" olarak nitelendirilen bir alana yer açmak, Jaspers'in felsefi düşünüş çizgisinin bir kırılma yaratmaksızın anlaşılabilmesini sağlamak adına faydalı olacaktır.

Ayrıca bu sayede Jaspers'in sorumluluk anlayışına dair tamamlayıcı olmasının yanında temel bir unsur olan akıl (*Vernunft*) kavramı, Jaspers'in felsefesindeki

önemli konumu ve diğer kavramlarla ilişkisi gözetilerek açıklanmış olacaktır. Bu bağlamda, akıl kavramının önemi, Jaspers'in sorumluluk fikrinin daha iyi anlaşılmasını sağlamasında yatmaktadır. Çünkü akıl, Jaspers'e göre, sorumluluk almayı emretmektedir. Bunun nedeni, aklın insan hayatını düzenleyici olan işlevidir.

Jaspers, 1950 tarihli *Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit* adlı eserinde varoluşçuluk hakkında, onun yeni ya da özel bir felsefe alanı değil fakat kadim felsefe (*philosophia perennis*) olduğundan ve onu Kierkegaard'ın temel kavramı olan *Existenz* ile nitelemekte (varoluşçuluk yerine Varoluş Felsefesi gibi²⁵) bir sakınca bulunmadığından söz eder ve ekler “[b]ugün ise felsefeyi Akıl Felsefesi olarak adlandırmak istiyorum, çünkü öyle görünmekte ki felsefenin bu asırlık özüne acilen vurgu yapılması gerekmektedir. Akıl bir kere yok olursa, bizzat felsefe ortadan kalkar” (Jaspers, 1950, s. 50). Buna dayanarak, Jaspers'in 1950 ve sonrası için felsefesinin Akıl Felsefesi olarak adlandırılmasını istemesi ile akıl kavramına olan vurgunun da resmiyet kazandığı söylenebilir.

Örnek, “Karl Jaspers – Varoluş Felsefesi mi, Akıl Felsefesi mi?” başlıklı makalesinde Jaspers'in Varoluş Felsefesinde aklın ne zaman ve nasıl devreye girdiğini şöyle özetler: Varoluş olarak insan, felsefenin merkezinde yer alır. Bilimler insanın hep bir yanını ele alırken onun asıl varlığını, özünü yani varoluşunu es geçmezler. Varoluşu es geçmeyip ona ulaşan ve bilinebilir olamayacağı için onu anlaşılır kılan, yani aydınlatan uğraş alanı ise felsefi düşünce ya da Jaspers'in deyişi ile felsefe yapmadır (*philosophieren*). Bilimler insana dair bilinebilir olanın sınırlarını bize gösterirler. Bundan sonrası ise felsefenin işidir. Felsefe, insanın bilimler tarafından tüketilemeyen bu yanına yani varoluşa çağrıda bulunur. Varoluş bir nesne gibi somut olmadığından

²⁵ Kimi araştırmacılar Varoluş Felsefesi (Existenzphilosophie) ile varoluşçuluk (Existentialismus) ayrımının yalnızca bölgesel bir ayrım olduğunu söyleyip Varoluş Felsefesinin köklerinin Almanya'da, varoluşçuluğun köklerinin ise Fransa'da olduğunu iddia etmektedirler. “Alman Varoluş Felsefesi ve Fransız varoluşçuluğu, kökenleri ve etkileri bakımından tipik savaş sonrası fenomenlerdir: Varoluş Felsefesi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da ortaya çıkmıştır. Varoluşçuluğun kökleri ise 1940 sonrası Fransa'nın Almanya tarafından işgaline karşı olan direniştedir.” (Schwan, 1990, s. 211).

bilinemezdir. O, bir imkân olarak vardır ve bu imkân ancak ortaya çıkarılabilir, aydınlatılabilir. Her insan bir varoluş imkânına sahiptir ama herkes bu imkânı (ya da potansiyeli) gerçekleştiremez ya da gerçekleştirse dahi aynı biçimde ve yöntemle gerçekleştiremez. Varoluş aydınlanması, yani varoluş imkânının varoluş olması kişiye özgüdür. Tam da bu nedenle, varoluş ve varoluş aydınlanması, genellemeler yoluyla işleyen bilimlerin konusu değildir. İnsanın varoluş olması yolunda dış dünya bir engel teşkil edebilir. İnsanın, varoluş imkânı olan yanının farkına varmasına dahi engel olabilir. İşte bu noktada insanın imdadına akıl yetişir (Örnek, 1985, ss. 179-182). Bu durumda, varoluş gücünü akıldan alır: “Akıl, varoluşun kendi bilincine varmasını sağlayandır” (Örnek, 1985, s. 185).

Jaspers’in Akıl Felsefesi ile Siyaset Felsefesi arasında kurduğu bağlantıyı ise Salamun “Aspekte von Karl Jaspers' Vernunftphilosophie: Vernunft als Widerpart fundamentalistischer Denkhaltungen”²⁶ adlı makalesinde şu şekilde ifade eder:

1945 sonrası düşün döneminde Jaspers politikayla yoğun bir şekilde ilgilenip 1957 yılında Siyaset Felsefesinin temel eseri olarak görülen *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen* kitabını yazmakla kalmaz, aynı zamanda politik düşüncenin, Akıl Felsefesi adındaki yeni bir düşünce paradigmasının *sonucu olarak değerlendirilebileceğine* dikkat çeker (Salamun, 2014, s. 280).

Kısacası bu bölümde, Jaspers’in hem Varoluş Felsefesinde hem de Siyaset Felsefesinde önemli bir yeri bulunan akıl (*Vernunft*) kavramının kaynağına ve görevlerine değinilip sonrasında akıldan doğan kararın sorumluluğu, “Karar Sorumluluğu” isimlendirmesi ile sunulmaya çalışılacaktır.

2.1. AKIL FELSEFESİNİN KONUMU

Jaspers’in Akıl Felsefesinin nasıl konumlandırılabileceği hakkında değişiklik gösteren görüşler bulunmaktadır. Bunlardan biri, Örnek’in de yukarıda adı geçen makalesinde vurguladığı gibi Varoluş Felsefesi ile Akıl Felsefesini bir tutan

²⁶ Alıntı içerisindeki vurgu tarafımıza aittir.

görüşür: “Karl Jaspers’in felsefesi hem Varoluş hem de Akıl Felsefesi’dir” (Örnek, 1985, s. 185). Bir diğer görüş, Jaspers’in Akıl Felsefesini bir sapma ya da kırılma olarak değil, fakat Varoluş Felsefesinin bir uzantısı olarak değerlendirir. Böyle düşünen Jaspers araştırmacılarından biri olan Batthyány’e göre 1935-1950 yılları arasını kapsayan dönemde (o, bu dönemi geç dönem olarak adlandırır²⁷) Jaspers, Akıl Felsefesi ile politikayı konu edinir. Fakat burada sözü edilen Akıl Felsefesi, Varoluş Felsefesinin devamı niteliğindedir: “Jaspers ‘Varoluş Felsefesi’ düşüncesini, bağımsız olarak formüle edilen ‘Akıl Felsefesi’ ile zenginleştirir” (Batthyány, 2019, s. 61). Bu görüşe katılan bir diğer araştırmacı Diehl’e göre de Jaspers’in felsefesinin ilk aşamasını Varoluş Felsefesi, ikinci aşamasını ise Akıl Felsefesi oluşturur (Diehl, 2011, s. 157). Bir üçüncü görüş ise, Salamun’un ifade ettiği gibi, Siyaset Felsefesini Akıl Felsefesinin bir sonucu olarak değerlendirir. Öyleyse bu bakış açısından Varoluş Felsefesinin, Akıl Felsefesinin ortaya çıkmasına neden olan bir düşünce paradigması olduğu da savunulabilir olmalıdır.

Varoluş Felsefesi, Akıl Felsefesi ve Siyaset Felsefesi arasındaki ilişkinin biçimi olarak da değerlendirilebilecek Akıl Felsefesinin konumu meselesi hakkında bu çalışmada savunulan görüş ise, (yukarıda sözü edilen üç görüşü de reddetmemekle birlikte) tıpkı aklın (aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacak) Kuşatan Varlık tarzları arasındaki bağ kurma işlevi gibi Akıl Felsefesinin de diğer iki felsefe alanı yani Varoluş Felsefesi ile Siyaset Felsefesi arasında bir köprü görevi gördüğü yönündedir. Bu nedenle de Akıl Felsefesine ayrılan bu ikinci bölüm, Varoluş Felsefesini inceleyen birinci bölüm ile Siyaset Felsefesini ele alacak olan üçüncü bölüm arasında yer almaktadır.

²⁷ Batthyány, Jaspers’in akademik yaşamını ilgilendiği alan ve bu alanlarla bağlantılı şekilde ortaya koyduğu eserler bağlamında dört bölüme ayırır. Buna göre, 1909 ile 1926 yılları arasını kapsayan erken dönem eserlerinin konusunu psikoloji ve Varoluş Felsefesine giriş; 1930-1945 arası orta dönem eserlerinin konusunu Varoluş Felsefesi; 1935-1950 yılları arası geç dönem eserleri Akıl Felsefesi ve politika konularını; ve nihayetinde, 1955-1966 arası son dönem eserlerinin konusunu da felsefi inanç ile Federal Alman Cumhuriyeti’nde politika oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Batthyány, 2019, ss. 59-63.

2.2. AKIL FELSEFESİNİN TEMEL ESERLERİ, KONUSU ve ÖNEMİ

Jaspers'in "akıl" (*Vernunft*) kavramını esas olarak konu edindiği ya da söz konusu kavrama değindiği ana eserler şöyle sıralanabilir: Aklın felsefi bir kavram olarak sistemli bir biçimde ele alındığı ilk eser olan *Vernunft und Existenz*²⁸ (1935), konunun derinlik kazandığı *Von der Wahrheit* (1947) ve aklın doğasına değinildiği *Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit* (1950). Bahsi geçen ilk iki eser ayrıca Kuşatan Varlık (*das Umgreifende*) düşüncesini konu almaları bakımından da ortaklık taşırlar. Söz konusu Kuşatan Varlık düşüncesinin ilk kez sistematik bir biçimde ele alındığı eser *Vernunft und Existenz*, düşüncenin Periechontoloji başlığı altında açıklandığı ve detaylandırıldığı eser ise *Von der Wahrheit* olmuştur.

Çok katı bir kronolojik bakış açısından yukarıda adı geçen eserlerden ilkinin Varoluş Felsefesinin ele alındığı 1945 öncesi döneme, sonraki iki eserin ise Siyaset Felsefesinin işlendiği 1945 sonrası döneme ait oldukları iddia edilebilir. Yine de söz konusu eserler, bizim savaş öncesi ve sonrası bölümlerimizin kesişim noktasında yer alarak Akıl Felsefesi diye adlandırılan alanın aslında bu iki dönem arasındaki bir köprü olma özelliğine vurgu yapmaktadırlar. Bu bakımdan, yukarıda adları geçen eserler, Jaspers'in Akıl Felsefesi alanıyla konu ve içerik bakımından aynı çizgide ele alınıp incelenmelidirler.

Jaspers'in akıldan ne anladığına ve Akıl Felsefesinin ayrıntılarına inmeden önce belirtmek gerekir ki akıl, Jaspers'in Kuşatan Varlık (*das Umgreifende*) düşüncesi ya da öğretisindeki (ki o bunu *Periechontoloji* olarak adlandırır) tarzlardan yalnızca biridir. Akıl Felsefesinin temel kavramları olan diğer tarzlardan farklı olarak akılda Kuşatan Varlık kendini göstermez. Akıl yalnızca diğer tarzların bir arada olmalarını sağlayan bir bağ görevi görür: "O, ek bir Kuşatan Varlık tarzı değil, aksine tüm Kuşatan Varlık tarzları arasındaki bağıdır ve Akıl diye

²⁸ Kitabın içeriğini, Jaspers'in Hollanda'daki Groningen Üniversitesi'nden aldığı davet sonucu 25-29 Mart 1935 tarihinde orada verdiği beş ders oluşturmaktadır. Bu dersler "Groningen dersleri" olarak adlandırılmakta ve bilinmektedir. Bu kitaptan itibaren, akıl ile varoluş arasındaki dolaylımsallık, Jaspers'in felsefi düşüncesindeki ana izleklerden biri haline gelmiştir.

isimlendirilir” (Jaspers, 1984, s. 46). Bu nedenle de diğerlerinin neler olduklarını açıklamaksızın aklın neliğini ve işlevini anlamak pek de mümkün görünmemektedir.

Kuşatan Varlık tarzları olan mevcut-varlık, genel-bilinç, tin, dünya, aşkınlık, varoluş ve aklı aralarındaki ilişkiselliği de göstererek açıklamadan evvel ve en nihayetinde akıldan doğan ve “karar sorumluluğu” olarak adlandırdığımız sorumluluk türünü açıklamadan önce şu sorulara yanıt vermemiz gerekmektedir: Kuşatan Varlık öğretisi yani *Periechontoloji* tam olarak ne demektir? Ontoloji ile farkı nedir ve Jaspers neden böyle bir adlandırmayı tercih etmiştir?

2.3. PERIECHONTOLOJİ NEDİR?

Karol Michalski, “Die Periechontologie: Das Wissen vom Umgreifenden als Grund-Wissen der Philosophie im Denken von Karl Jaspers” adlı makalesinde *Periechontoloji* kavramının Yunanca bütün havayı, gökyüzünü, boşluğu, atmosferi çevrelemek, kuşatmak anlamına gelen *periéchon* ile bu bağlamda kısaca bilim anlamına geldiğini söyleyebileceğimiz *lógos* kelimelerinden oluştuğunu ve “Kuşatan Varlık Öğretisi” anlamına geldiğini söyler (Michalski, 2000, ss. 130-131). Michalski’nin bu açıklamasına dayanak oluşturacak biçimde, *Metzler Lexikon Philosophie* sözlüğü “Umgreifendes” başlığı altındaki açıklamasında, Jaspers’e göre Kuşatan Varlık Öğretisinin (yani Periechontolojinin) her felsefi düşüncenin kökeninde yer alabilecek “temel bir bilgiyi” (*Grundwissen*) temsil etmesi gerektiğinden ve bu nedenle de iletişimsel bir işlevi olduğundan, ayrıca Periechontolojinin anlamının yeni bir ontoloji inşa etmekte değil, *varlık bilincindeki bir değişimde yattığından* söz eder:

Jaspers’in anlayışına göre, Kuşatan Varlık öğretisinin, her felsefi düşüncenin temelini oluşturabilecek bir “temel bilgi”yi temsil ettiği varsayılır. Düşünme, bir temel olarak alınabilir ve böylece iletişimsel bir işlev sergiler. Periechontolojinin anlamı, yeni bir ontolojinin tesisinde değil, fakat varlığın bilincinin değişmesinde yatar (Prechtl & Burkard, 2008, s. 647).

Jaspers de Periechontolojinin ontolojiden farklı olduğunu *Von der Wahrheit* eserinde şöyle ifade eder:

Bir varlığın bilimsel olarak tanınması ve temsili olarak uygun biçimde tasarlanmış ilkelerden türetilerek (tümdengelim veya kurgulama) sınıflandırılmasına *ontoloji* denir. Bu isimlendirme 16. yüzyıla dayanır ve Aristoteles'ten beri neredeyse tüm felsefenin ön planına egemen olan şeydir.

Bizim yolumuz, kendi içinde köken olarak aradığımız fakat asla tam anlamıyla bir nesne olamayacak Kuşatan Varlığın aydınlatılmasıdır. Ontolojinin aksine, bu yolda ortaya çıkan öğretiyeye Periechontoloji diyoruz, ... (Jaspers, 1947, ss. 159-160).

Peki, eğer ontoloji ile Periechontoloji birbirinden farklı ise, bu farklılıklar tam olarak nelerdir? Jaspers, ontoloji ile Periechontoloji arasındaki farkları aynı adlı eserinde özet biçimde ve karşılaştırmalı olarak şöyle sıralamaktadır:

Ontoloji:

1. Varlığı, olası karşı durumların veya duyu birimlerinin bir sıralaması olarak gösterir.
2. Her şey olduğu gibidir.
3. İfadede neyin kastedildiğine ya da neyi ifade etmenin mümkün olduğuna dair bir açıklama olur.
4. Temsili açıklama sağlar.
5. Sembolik işaret: (kısırlı bir Yunan motifine benzeyen) bir düzenleme panosu.
6. Sadece görülebilen içkin bir düşünceyi gösterir.
7. Varlık, hiçbir sınıfa ait olmayan, ancak varlık benzetmesinin birbiriyle ilişkisi içinde duran türler içinde düşünülür.
8. "İlk" olanın tanımlanamazlığının üstesinden, varlığın farklı anlamları analiz edilerek ve gerçek olmayan anlamlar elenerek gelir.
9. Varlığın ne olduğunu söyler, onun belirleyiciliğini ve yapısını sağlar. Bir varoluş sistemi ister.
10. Tüm varlığın ilkesi olan ilk şey, özne ve tema haline gelir.
11. Var olan her şey ilkedен türemiştir.

Periechontoloji:

1. Var olan her şeyin bizimle karşılaştığını bulduğumuz bir alanı aydınlatır.
2. Var olan her şey ya Kuşatan Varlık tarafından nüfuz edilmiş ya da adeta ortadan kaybolmuş gibi onun tarafından terk edilmiştir.
3. Kendimizi ve diğer her şeyi bulduğumuz bütünün bir açıklaması olur.
4. Temsili olmayan açıklama sağlar.
5. Sembolik işaret: (İskandinav şerit süslemelerine benzeyen) örneklerin birbiri içine girmiş hali.

6. Aşkın düşüncede dolaylı olarak karşılaşılan şeyi somut hale getirir.
7. Varlık, tüm belirli varlıklardan önce gelen veya kendi başına yeterli bir nesne olamayacak şekilde kabul edilen ve anlam verilen bir şey olarak düşünülür.
8. "İlk" olanın tanımlanamazlığının üstesinden, Kuşatan Varlığın tüm biçimlerindeki düşünce birliğiyle (her mevcut olmadaki tüm temsiliyetin ötesine geçerek) gelinir.
9. Varlığın nerede olduğunu, onun bir belirleyicilik sağlamadığını ve yapı inşa etmediğini söyler. Bir varoluş sistematiği ister.
10. Bizim için İlk olan, yani kendimizi Kuşatan Varlık içerisinde nasıl bulduğumuz, felsefi bakımdan aşılabilir olarak kalır.
11. Kuşatan Varlığı asla ondan bir şeyler türetebileceğimiz şeklinde kavramayız. İlk şey/ilke, bizler için içinde kendimizi bulduğumuz varolma deneyimi, fikir ve aşkın tarihsel mevcudiyeti olarak kalır. Felsefi bilincimiz aydınlatır ve mümkün kılar. Bize göre var olan şey, bildiğimiz Kuşatan Varlık değil; şimdi ve burada olanın onun kökeninde yer alması gibi bir mevcudiyettir (Jaspers, 1947, ss. 160-161).

Yukarıda Jaspers'in madde madde sıraladığı ontoloji – Periechontoloji karşılaştırması aşağıdaki ifadelerle özetlenebilir: ontolojide Varlık, içkin, soyut ve bilinebilirdir; Periechontolojide ise Varlık, aşkın ve bununla birlikte ya da buna rağmen somuttur ve bir bütün olarak bilinemez ancak aydınlatılabilir. Erdem'in ifade ettiği şekliyle:

Ancak varlık sorgulaması geleneksel ontolojinin soruş biçimi olan 'varlık nedir?' sorusuyla değil, 'periechontoloji'nin serimlediği, 'varlık ifade edilmek istenirse, onu nasıl düşünebiliriz?' sorusuyla yapılabilir. Böyle bir soru, hakikatin tek ve mutlak bir biçimde değil, birbirinden farklı biçimlerde görüldüğü yanıtına ulaşmamızı sağlar (Erdem, 2007, s. 116).

Yukarıdaki ontoloji – Periechontoloji karşılaştırmasında değinilmesi gereken bir diğer nokta da şudur: Ontoloji, bir varoluş *sistemi* talep eder, çünkü var olan her şey bir ilk ilkedan türemiştir. Ancak ontolojinin aksine Periechontoloji bir varoluş *sistematiği* talep eder, çünkü var olan şeyler, Kuşatan Varlıkta bulunurlar ama ondan türememişlerdir. Bunun nedeni ise, her bir Kuşatan Varlığı kapsayan başka bir Kuşatan Varlığın olmasıdır. Wallraff'ın ifadesiyle "bizler yalnızca dünya tarafından değil, fakat hem dünya hem de Aşkınlık tarafından kuşatılmış durumdayız" (Wallraff, 1970, s. 194).

Bununla birlikte insanın kendisi de bir Kuşatandır. Ben kendimin her zaman tek bir yanını, belirli bir bakış açısından tanırım, bilirim ama hiçbir zaman kendimin bir bütün olarak bilgisine sahip olamam (Jaspers, 1984, s. 55). Diğer bir ifade ile insan kendisinin, çok boyutlu ve katmanlı doğasının tam ve eksiksiz bir bilgisine ulaşamaz. Ya da Jaspers'in deyimi ile "insan kendisi hakkında bildiğinden hep daha fazlasıdır" (Jaspers, 1953, s. 131).

Ayrıca Jaspers'e göre birden fazla (tam olarak yedi tane) Kuşatan Varlık, daha doğrusu Kuşatan Varlık tarzının olması da Periechontolojinin bir varoluş sistematiği talep etmesini destekler.

Bizler her zaman bir ufuk içerisinde yaşar ve düşünürüz. Fakat bunun bir ufuk olduğu gerçeği, verili ufku da kuşatan başka bir şeye işaret eder. Bu durumdan Kuşatan Varlık sorusu ortaya çıkar. Kuşatan Varlık, her belirli Varlık tarzının ve hakikatin bizim adımıza meydana geldiği bir ufuk değil, fakat her belirli ufkun artık bir ufuk olarak görünmediği tamamıyla kapsayıcı bir şeyde içerildiği bir ufuktur (Jaspers, 1984, s. 36).

Bu düşüncenin temelinde ise özne-nesne kutupsallığı yatar. "Bizim hayatımız yalnızca özne-nesne kutupsallığından oluşur" (Jaspers, 1947, s. 1031). Bu bakımdan bizler her şeyi bu kutupsallık bağlamında kavrarız, yani özne için aslında her şey bir nesnedir. Çünkü Jaspers'e göre bir şeyin bilgisini elde etmek için üç şey gerekir ve bunlardan ilki nesne olmadır (*Gegenständlichkeit*). Bu ilk koşul olmaksızın herhangi bir bilginin oluşması, bir şey üzerine düşünülmesi mümkün değildir. İkinci koşul, duyusallıktır (*Anschaulichkeit*) ve Jaspers buna bir-şey-olma da der. Bir-şey-olma, ilk koşul olan nesne olmadan ya da başka deyişle bir-nesne-olma'dan düşünceye içerik kazandırması bakımından farklılaşır. Üçüncü ve son koşul, geçerliktir (*Geltung*) ve bu koşul sayesinde bilgimizden emin oluruz. Özne-nesne kutupsallığının bir kanadını oluşturan nesnellik ise bu üçünü birden kapsar (Jaspers, 1947, s. 1022).

Jaspers'in düşüncesinde özne-nesne kutupsallığı ile Kuşatan Varlık arasındaki bağlantı şu şekilde kurulur: Kuşatan Varlık düşüncesi bir anlamda dış dünyaya dair bilgimizde radikal bir göreceliğe varmanın önüne çekilmiş bir settir. "Bizim

tüm bakış açımız, ufukumuz ve kavramsal taslağımızın göreceliğinin en azından ötesinde yer alan şeyin adı 'Kuşatan Varlık'tır (*das Umgreifende*)" (Earle, 1957, s. 10). Eğer dış dünyaya dair bilgimizde öznel yanımızdan ve onun bakış açısından sıyrılıp nesnel bir bilgi edinemeyeceğimiz sonucuna varırsak, Jaspers'e göre eksik bilgi edinmişiz demektir. Çünkü ona göre gerçeklik, öznel ve nesnel olanın oluşturduğu bütün, yani Kuşatan Varlıktır. Bu gerçeklik, özne-nesne geriliminin ötesinde/dışında yer alır. Bu nedenle de kendisi hiçbir zaman ne bir nesne ne de bir özne olabilir. Buradan çıkarılacak sonuç, Kuşatan Varlığın bilgisine doğrudan değil dolaylı olarak ulaşabileceğimizdir. Daha doğru bir ifadeyle, onun varlığına inanırız. Fakat bu inanç dini bir inanç değil, felsefi inançtır. "Felsefi inanç, kendi imkânı içindeki insanın inancıdır. Onda kendi özgürlüğünü solur" (Jaspers, 1988, s. 59).

Karl Jaspers'in 1945'ten sonra geliştirdiği en önemli kavramlardan biri olan felsefi inanç hem dini inançtan farklıdır hem de sanılanın aksine aklın karşısında değildir. Bilinebilir olanın dışında yer aldığı için bu alana dair olan inanç ile bilinebilir alana dair olan akıl karşı karşıya gelmez. Dolayısıyla geleneksel olarak alışık olduğumuz akıl-inanç karşıtlığı bu durumda geçerli ve dahi söz konusu değildir. Söz edilmesi gereken karşıtlık, akıl yoluyla elde edilen nesnel bilgi ya da bilimsel bilgiye olan inanç ile felsefi inanç arasındadır. Felsefi inancın dini inançtan farkı ise, onun vahiy yerine öznel hakikate dayanmasından kaynaklanır. Felsefi inanç bir bakıma dini inançtaki vahyin yerine şifreleri koyar. Felsefi inancı diğer iki inanç karşısına oturtan düşünce, bu iki inancın da yani hem dini inancın hem de bilimsel bilgiye duyulan katıksız inancın yaratabileceği olası dogmalardır. Çünkü Jaspers'in *Der philosophische Glaube* (1948) kitabında da bahsettiği üzere felsefi inanç, düşünen insanın inancıdır: "Düşünen insanın yolu, felsefi düşünme hayatıdır" (Jaspers, 1988, s. 59).

2.4. KUŞATAN VARLIK (DAS UMGREIFENDE) VE TARZLARI

Jaspers'e göre bizler, sürekli bir görüş alanı içerisindeyiz ve bütün gerçekliği ya da gerçekliği tüm yönleriyle ve bir bütün olarak bizim için bilinebilir bir nesne

haline getirmemiz imkânsızdır. Bu nedenle de Kuşatan Varlığın bizzat kendisi bizim için hiçbir zaman bir deneyim nesnesi olamaz (Jaspers, 1984, s. 36). Bizim bilgimiz belirli ve tekil şeyler hakkında olduğu için bölük pörçük ve sınırlıdır. Bilinç, sürekli bir şeylerin farkında olma durumudur ve öznenin nesneyle olan ilişkisi, Kuşatan Varlığın tarzlarını meydana getirir. Kuşatan Varlığı Jaspers şöyle açıklar:

Bu gidişat (gerçekliğin sınırsız ufku) üzerine derinlemesine düşünerek, karşılaştığımız tüm görünüşlerin tezahüründe, her zaman bizden uzaklaşmış gibi görünen varlığın kendisi hakkında sorular sorarız. Bu varlığa, *Kuşatan Varlık* deriz. Ancak Kuşatan Varlık, belirli bir andaki bilgimizin ufku değildir. Daha ziyade, kendisi bir ufuk olarak bile görünür olmaksızın, tüm yeni ufukların ortaya çıktığı kaynaktır (Jaspers, 1938, ss. 13-14).

Kuşatan Varlık ile olan ilişkimizi Jaspers farklı biçimlerde ele alır. Onunla olan ilişkimizdeki bu farklılıkların nedeni, içkin ve aşkın var olma biçimlerimiz ile bizim dışımızdaki var olanların içkin ve aşkın konumlarına bağlıdır. Jaspers için içkinlik ve aşkınlık birbirini tamamlar. Jaspers bunlara Kuşatan Varlığın tarzları der. Tarz, kısaca, Kuşatan Varlığın kendisini ifade etme biçimleri olarak tanımlanabilir. Tarzlar sayıca yedi tanedir: mevcut-olma (*Dasein*), genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*), tin (*Geist*), varoluş (*Existenz*), dünya (*Welt*), Aşkınlık (*Transzendenz*) ve akıl (*Vernunft*). Bu tarzlar, Leibniz'in monadlarının aksine birbirlerine kapalı değildirler ve aralarındaki bu açıklık, deyim yerindeyse karşılıklılık ve iletişim sayesinde mümkündür. Her bir tarz, bir diğerini talep eder ve tarzlar birbirlerine canlılık ve güç kazandırırılar. Tarzlardan herhangi birinin yok oluşu diğerlerini sahte kılar (Jaspers, 1984, s. 56). Kuşatan Varlık ve tarzları aşağıdaki tabloda²⁹ olduğu gibi ifade edilebilir:

²⁹ Tablo, Jaspers'in *Von der Wahrheit* (1947) eserindeki tablodan (Bkz. Jaspers, 1947, s. 50) yararlanılarak oluşturulmuştur. Aynı eserde benzer bir tablo daha yer almaktadır (Bkz. Jaspers, 1947, s. 48). Bu sınıflandırmanın ilkinden farkı, içkin-aşkın ayırımının yapılmamış olması ve varoluş ile akıl "Kuşatan Varlık tarzlarının temeli ve bağı" başlığı altında vermiş olmasıdır. Buna göre Kuşatan Varlık tarzlarının temelini varoluş, bağına ise akıl oluşturmaktadır. Varoluş ile akıl hakkındaki bu görüşünü Jaspers daha önce 1935 tarihli *Vernunft und Existenz* (Bkz. Jaspers, 1984, ss. 49-50) kitabında da ifade etmiştir.

Ek olarak, benzer bir tablo için Charles F. Wallraff'ın *Karl Jaspers – An Introduction to His Philosophy* adlı eserine de bakılabilir. (Wallraff, 1970, s. 195).

Kuşatan Varlık (<i>das Umgreifende</i>)			
Biz olarak kuşatan		Kendisi olarak kuşatan	
İçkin	Aşkın	İçkin	Aşkın
-Mevcut-olma -Genel bilinç -Tin	-Varoluş	-Dünya	-Aşkınlık

Tablo 1. Kuşatan Varlık ve Tarzları

2.4.1. Birinci Tarz: Mevcut-Oлма (*Dasein*)

Jaspers'e göre mevcut-olma, insan varlığının dört tarzından³⁰ biridir. İnsanın dış dünyadaki yani deneyim dünyasındaki zamansal, sonlu, dünyevi, somut, ampirik ve dirimsel yanısıdır. Hayatın tüm fiziksel yanı ve bilişsel süreci ile dünyada yaşayan insandır. Var olmak ve güce sahip olmak ister, başkaları üzerinde egemenlik kurmaya çalışır. Buna ek olarak mevcut-olma, kendi eylemlerinden sorumlu, sınırlar³¹ ve sınırlamalara maruz kalan fiziksel ve sosyolojik insan varlığıdır. O, tek başına değil dünyada bir topluluk içerisinde vardır.

Filiz Peach, Jaspers'in mevcut-olma hakkındaki düşüncelerini 2008 tarihli *Death, 'Deathlessness' and Existenz in Karl Jaspers' Philosophy* adlı kitabında şöyle özetler:

³⁰ Mevcut-olma (*Dasein*), genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*), tin (*Geist*), varoluş (*Existenz*).

³¹ Jaspers'in felsefi düşüncesinde "sınır" (*Grenze*) ifadesinin pek çok anlama karşılık geldiğine dikkat edilmelidir. Sınır, yalnızca mevcut-varlığın bedeninin ya da bilgisinin ulaşabileceği bir son nokta anlamını değil, aynı zamanda onun önce varoluş imkânı sonra da varoluş olmaya yaptığı geçişlerin sıçrama olarak adlandırılmasını sağlayan hudut, birinci bölümde ayrıntılı biçimde açıklanan ve varoluş olmayı sağlayan durumları nitelemede kullanılan bir sıfat ve her bir tarzın sahip olduğu son anlamlarını da taşımaktadır.

İnsan, ampirik deneyimi yoluyla varlığın kendine sunulduğu dünyadaki tek şeydir. Mevcut- varlık olarak insan, dünya ile karşılaşır, bu itibarla ihtiyaç ve istekleri olur ve buna uygun olarak da kararlar alır. Ampirik varlık, 'dünyevi' faaliyetlerde bulunur ve insanın sıradan yanını oluşturur. ... Ampirik varlık, ya da Dasein, kişinin somut, fiziksel ve sosyolojik yönünü temsil eder. ... Dasein, tecritteki bir nesne olarak anlaşılabilir, aksine o, dünyadaki diğer varlıklar arasındaki bir varlıktır (Peach, 2008, s. 34).

İnsanın bu yanı yani mevcut-olma (*Dasein*), daima durumlar içerisinde olan yanıdır. Bir durumdan ancak bir başka duruma geçerek çıkabilir. İnsan, mevcut-olma olarak kalarak kendi varlığını anlamlı hale getirip kendini gerçekleştiremez. Bu tatminsizlik, onu bu tarzının ötesine götürür. Daha açık ifade etmek gerekirse tatminsizlik, bir anlamda varoluş imkânının ifadesidir. Öyle ki, bu tatminsizlik ile birlikte (ya da sayesinde) insan dünya karşısındaki yalnızlığına adım atar, özgürlüğü sayesinde, "yalnızlık ve iletişim gerilimindeki varoluş imkânı" olarak öteki varoluş imkânı ile iletişime girer ve böylece varoluş imkânı olmaktan varoluş olmaya sıçrar: "Mevcut-olmaya uygun düşmeme durumu olarak bu tatminsizlikle kendimi dünyanın karşısına koyar ve böylelikle kendi özgürlüğüm sayesinde tüm hayal kırıklıklarını aşarak dünyadaki başka bir insana döner ve onunla birlikte kendi kökenimin farkına varırım" (Jaspers, 1932, s. 6).

Aşkının dili olan şifrelerden biri durumundaki tatminsizlikten doğan ve varoluş olmada son bulan bu denklemde belki de en önemli hamle, karar vermedir. Jaspers'e göre karar, özgürlükten doğar ve özgürlüğün kategorilerinden³² biri bilgidir. Jaspers'in varoluşsal iletişimin kesilme şekillerinden biri olarak değerlendirdiği bilmemeyi sebep göstererek karardan kaçınma durumu, varoluşsal iletişimden olduğu kadar, karar vermekten ve bunun getireceği sorumluluktan da kaçınma durumudur. Böylelikle varoluşsal iletişim yoluyla kazanılacak kendi-oluşun (*sich-selbst-bewegen*) imkânı da kaybedilir. Burada bahsi geçen sorumluluk, kendi-olma (*Selbstsein*) cesaretini gösterme

³² Ayrıntılı anlatım için bkz. Birinci bölüm, "1.3.2.1.Varoluş ve Özgürlük" başlıklı alt kısım.

sorumluluğudur. Bilmenin getireceği karar aşamasından kaçarak insan bu sorumluluktan da yani kendi-olacağı iletişime girmekten de kaçmış olur.³³

2.4.2. İkinci Tarz: Genel Bilinç (*Bewußtsein überhaupt*)

Genel bilinç de mevcut-olma gibi insanın ampirik yönüyle ilgilidir, fakat “genel bilinç mevcut-olmadan bağımsızdır” (Jaspers, 1947, s. 68). Bu tarzda, evrensel gerçekler ve nesnel bilgiler kavranır. Yalnız bu bilgiler değil, bu bilgileri elde etme yöntemleri de herkes tarafından paylaşılır ve bilinir. Bu bilinç türü herkeste aynıdır. Jaspers ampirik, tek tek bilinçler ile genel bilinç arasında ayırım yapar. Bu ikisi, bilincin iki anlamıdır. İlkinde bizler yaşayan varlıklar olarak kendimizi ve her şeyi bir tür çokluk, bölünmüşlük, farklılık, bireysellik içerisinde buluruz. Fakat Jaspers’e göre bizler bundan daha fazlasıyız. Genel bilinç sayesinde çokluk içerisindeki birliğe ulaşırız.³⁴ Genel bilinç, Jaspers’in mantıksal düşünme ve rasyonaliteye atıfta bulunduğu boyuttur. Mantık, matematik ve bilimsel buluşlar gibi evrensel olarak geçerli bilgiyi temsil eder. Onunla her şey anlaşılır olur ve bilgimiz, zamansız ve evrensel olarak geçerli olması nedeniyle genelgeçerlik kazanır. Jaspers’e göre, bu tarz düzeyinde, “bilincimize deneyimlenebilir ve bir nesne olarak görünen şeyler bizim için bir varlık sergilerler” (Jaspers, 1984, s. 39). Bu nedenle de düşünülebilir olan şeyler iletilebilir olur. Bu bağlamda genel bilinç, iletişimin aracıdır.

2.4.3. Üçüncü Tarz: Tin (*Geist*)

Tin (*Geist*), mevcut-olma (*Dasein*) ve genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*) ile yakından ilintili olan üçüncü tarzdır. O, mevcut-olma ile somut ve tarihsel olmayı; genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*) ile evrensel oluşu paylaşır. Her ne kadar tin (*Geist*), anlayışın ve düşünmenin doğruluğuna bağlı olsa da onun çok daha ötesine geçer: “Tin, akledilir düşünce, eylem ve sanının toplamıdır” (Jaspers, 1984, s. 40). Kişisel idealler, dini prensipler, ahlaki dünya görüşleri, politik

³³ Buradaki karar – sorumluluk ilişkisi, bu bölümün sonunda ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

³⁴ Ayrıntı için bkz. Jaspers, 1984, ss. 39-40.

ideolojiler, sanata dair yaratıcı kavramsallaştırmaların tümü onun ürünüdür. Onunla insan, bütünü anlamaya çalışır. Tin olarak bizler, mevcut-olma ile genel bilinç arasındaki birliği sağlamaya çalışırız.

Yukarıda bahsi geçen ve biz olarak Kuşatan Varlığın içkin tarzları olan mevcut-olma, genel bilinç ve tin birbirinden ayrı gerçeklikleri değil, farklı bakış açılarını temsil ederler. “Mevcut-olma ve tin, gerçekliğin görünüşlerini üretirler; genel bilinç ise Kuşatan Varlığı evrensel olarak geçerli ve iletilebilir olanın koşulu olarak tasarladığımız biçimdir” (Jaspers, 1984, s. 42). Buna bağlı olarak da dünya ile olan ilişkimiz, bilgimiz ve buna dayanarak kurulan iletişim ve hakikat biçimleri de her üçünde farklılıklar gösterir.

Yukarıda mevcut-olmanın zamansal, dünyevi, ampirik oluşundan ve topluluk içerisinde var olduğundan söz etmiştik. Tüm bu özellikleriyle mevcut-olma somut ya da dış dünyada, sahip olduğu sınırlar gereği aslında pek de açık ve anlaşılır olmayan mutluluğu, tatmin olmayı arar ve bunları elde etmek, elde ettikten sonra da sahip olduğu çıkarlarını elde tutmak için uğraşır. Bunu sağlamanın en kolay yolu da içerisinde yer aldığı topluluğun bir parçası olmaktır. Topluluğun bir parçası olarak kurduğu iletişim biçiminde aktif olarak rol almaz, sadece uyum sağlar. Bu türden iletişim biçiminin arkasında yatan temel güdü, Jaspers’e göre, tehlikedir. Tehlike her ne denli büyükse, toplulukla bir bütün olma isteği de o denli büyük olur. Bu bağlamda, pragmatik bakış açısı ile kurulan iletişim biçimleri neticesinde elde edilen hakikat de içerisinde bulunulan duruma ve koşullara göre farklılıklar gösterecektir. Başka bir deyişle, mevcut-olma için hakikat, çıkarları doğrultusunda, değişken ve göreceli bir hakikattir (Jaspers, 1984, ss. 61-62).

Genel bilinç tarzında, genelgeçer ve evrensel bilginin elde edildiğine ve bu bilgiyi elde ederken üzerinde fikir birliğine varılan yöntemlere değinmiştik. Bu tarzda, içeriğe karşı önyargısız, ama bir o kadar da umursamaz bir iletişim biçimi bulunmaktadır. Bahsedilen iletişim ile elde edilen hakikat de ikna edici bir doğruluktur. Her genel bilinç bunun geçerliliği konusunda hemfikirdir. Hakikatin

elde edilmesi için kullanılan kanıtlar da evrensel olarak geçerli olanın değişmez doğruluğuna uygundur.

Tinin iletişiminin doğası, onun hem tarihsel hem evrensel olmasından kaynaklanır. Jaspers için tin tarzındaki iletişim, “ortak tözden çıkma bir bütün ideasının doğması”dır. Tinin bulunduğu farklı konum, tıpkı diğer tinlerin de sahip oldukları farklı konumlar gibi, bu bütün içerisinde bir anlam kazanır ve yine bu bütün tarafından kapsanır. Bu nedenle, bu türden bir iletişimde *ikna* yöntemi ile elde edilecek olan hakikat de “tarihsel bir bütünsellik” olacaktır (Jaspers, 1984, ss. 62-63).

2.4.4. Dördüncü Tarz: Dünya (*Welt*)

Jaspers’e göre biz olarak Kuşatan Varlığın içkin tarzları (mevcut-olma, genel bilinç, tin) kendilerinden öte bir şeye işaret ederler. Bu üç tarza karşılık gelen nesnel alan tarzı dünyadır. Dünya olmaksızın bu üç öznel içkin tarz da var olamazlar. Bu durumu onların, dünyanın parçası olduklarını söyleyerek de ifade edebiliriz. “Dünya, gerçekliğin zemini ve kökenidir” (Jaspers, 1947, s. 90). Eklemek gerekir ki daima genişleyen bir sınır olarak dünya, bundan çok daha fazlasıdır ve onu tamamıyla, bir bütün olarak bilmek mümkün değildir. O, bütün olarak yalnızca bir idedir. Bizim bilgisine ulaştığımız şeyler onda bulunan şeylerdir:

Dünyada bana kendini gösteren şey dünya değil, fakat onun tüm ayrıntısında kavradığım dünyadaki şeydir. Dünya varlığı benim için bir bilişsel ide olarak var olabilir. Fakat yine bu kendini dünyadaki bir dünyaya somut hale getirir. Onda var olanları keşfederek bütüne yaklaşmış görünürüm ve her zaman da diğerleri arasındaki bir bütünü deneyimlerim.

Bu nedenle dünyanın bütünü bir ide olarak gerçek bir bütünleşme kazanamadığından ve sınır kavramı olduğundan, gerçek bir bütün değildir. (Jaspers, 1956, s. 146).

Bununla birlikte, dünya yöneliminin yöntemleriyle dünyayı aşmak mümkün olmadığından, bunun için başka bir şey gerekmektedir. “İnsanın genel bilincine

dünya, dünya yönelimindeki dünya olarak görünürken varoluşuna dünya, Aşkının kilidini açar” (Jaspers, 1956, s. 82). Kendi olarak Kuşatan Varlığın tek tarzı dünya olsa idi Aşkından bahsetmek mümkün olmazdı. Aşkınlık olmayınca da ne varoluş ne karar ne de özgürlük olurdu.

2.4.5. Beşinci Tarz: Aşkınlık (*Transzendenz*)

Jaspers, insanın çok boyutlu doğasını ön plana çıkarır. Ona göre insan hiçbir zaman sadece edilgin bir durumda değildir. İnsan gerek dünya ile gerek başka insanlarla gerekse de Aşkınısal olanla ilişkisinde aktif bir rol oynar. Dolayısıyla denebilir ki insan hem etkide bulunan hem de etkilenendir. İnsan, aktif yönünü elden bırakmadığı için de hem kendi kendini yaratan hem de kendi kendini aşandır.

Aşkınlık ise iki türdür: biri ampirik benlikten ötekine; diğeri, öteki varoluşlara doğrudur. Jaspers'e göre Aşkınlık ne mevcut-olma ne genel bilinç ne de tindir: Her üçünü de aşar. Ayrıca nasıl ki dünya benim mevcudiyetimin garantisi ise, Aşkınlık³⁵ da varoluşumun garantisidir: “Dünya olmadan nasıl burada değilsem, aynı şekilde Aşkınlık olmadan da kendim değilim” (Jaspers, 1932, s. 48).

2.4.5.1. Aşkının Dili: Şifreler (*Chiffren*)

Bu Aşkınlık ile kurulacak ilişkimiz yine bir Aşkınlık olan varoluş tarafından kurulur: “Varoluş olmaksızın aşkınlık anlamını yitirir” (Jaspers, 1984, s. 44). Bu ilişkinin kurulmasında rol oynayan önemli bir de aracı bulunmaktadır. Tıpkı biz insanlar arasındaki ilişkinin kurulmasını (bir) dilin sağlaması gibi Aşkınısal olanla aramızdaki ilişkiyi kuran da yine bir tür dildir. Fakat Aşkınlık, bizim tıpkı dış dünyayı yani nesnel dünyayı bilmemiz gibi bilinemez. Dolayısıyla onu anlatmak

³⁵ Jaspers, “Aşkın”, “Aşkınlık”, “Varlık” ve “Tanrı” kelimelerini sık sık birbirleri yerine kullanır. Ona göre Aşkın Varlık, her şeyin kaynağı ve gerçekliğin ta kendisidir. Bu biricik Aşkın Varlığa ulaşmak da ancak içerisinde bulunduğumuz fenomenler dünyasının şifre olarak aracılık etmesi ile mümkündür. (Jaspers, 1947, ss. 1049-1054).

için bu dünyaya ait olan dili de kullanamayız. O, kendine has bir dile sahiptir. Jaspers bu özel dili “şifreler” (*Chiffren*) olarak adlandırır. Ona göre, her şey şifre olabilir. Şifreler yoruma açık, müphem, belirsiz, çok anlamlıdırlar. Bu nedenle de kişiseldirler ve gerçeklik şifreler yoluyla benim doğama uygun olarak açığa çıkar (Jaspers, 1947, s. 1041). Şifreler, insan bilincinin nihai sınırlarına işaret ederler. Bizim bildiğimiz, şeylerin kendileri değil, onlara ait şifrelerdir. Bu bakımdan bizim dış dünyada deneyimlediğimiz şeyler aslında bilgimizin ulaşabileceği nihai nokta değildir. Onlar, deney boyutunu aşan anlamın taşıyıcısıdırlar. Böylece bu şifreler, varoluş imkânlarının Aşkınığa yönelmelerine olanak sağlayarak bir tür geçit vazifesi görürler. Tam bu noktada deneyimsel dünyanın şifre olarak görülmesi ile birlikte, Jaspers’e göre, özne-nesne kutupsallığı da ortadan kalkmış olur. “Varlığın gerçek anlamda kavranması görevi, sembol (alegori ya da şifre olan) tarafından gerçekleştirilir. ... Şifre ne nesne ne de öznedir. O, özneliğin nüfuz ettiği nesnelliktir ve böylece Varlık bir bütün halinde var olur” (Jaspers, 1947, s. 1030).

Ayrıca şifreler, her ne kadar örtük de olsa *Aşkınığın ulaşılabilir olmadığına* da işaret ederler. Aşkınlık, edebi bir ifade ile anlatmak gerekirse, *büyülü bir gerçekliktir*. Kurmaca bir dünya ya da alan değil, doğrudan ya da direkt olarak da bilinmeyen, yalnızca sezilebilen ve tam da bu sebeple büyü bir dünyadır. Şifreler de bu ilişkideki tarzımız olan varoluşu Aşkın varlıktan haberdar ederler. Haberdar olma durumu bu ilişkiyi açıklamak için belki de en uygun ifadedir çünkü Aşkın olandan haberdar olsak dahi ona dokunmamız, bir sıçrama³⁶ (*Sprung*) daha gerçekleştirerek ona tam olarak ulaşmamız mümkün değildir.

³⁶ Jaspers’e göre mevcut-olmanın kendini aşmasında gerçekleştirdiği üç sıçrama vardır. Bunlardan ilki yalnızlıktır. Bu aşamada mevcut-olma hala durumlar içerisinde fakat bir sonraki aşama için gereken koşulu yerine getirmektedir. İkinci sıçrama, mevcut-olmadan varoluş imkânı olmaya geçiştir. Üçüncü ve son sıçrama ise varoluş imkânı olmaktan varoluşadır. Bu üç sıçrayış birbirlerine bağlıdır, fakat aralarında sıralı ya da aşamalı bir ilişkinin olması zorunlu değildir. Ayrıntı için bkz. Jaspers, 1932, ss. 205-208.

2.4.6. Altıncı Tarz: Varoluş (*Existenz*) ve Varoluşun Dili İşaretler (*Signa*)

Jaspers, insanın bir ampirik bir de ampirik olmayan yanı olduğunu düşünür. Buna göre mevcut- varlık (*Dasein*), genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*) ve tin (*Geist*) insanı sadece ampirik bir fenomen olarak sunar. Bu üç ampirik yön biyoloji, sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerden ele alınır ve açığa kavuşturulurken (Jaspers, 1984, s. 53) ampirik olmayan yön, varoluşsal aşkın felsefe yapma ile "aydınlatılır". "Her ne kadar mevcut-olma, genel bilinç ve tin, dünyada bulunsalar ve bilimsel olarak incelenebilir gerçeklikler olsalar da buna karşın, varoluş bilimin nesnesi değildir" (Jaspers, 1984, s. 43).

Varoluş, Jaspers'e göre, bilinemez, yalnızca hissedilir. Bu nedenle de varoluşun bilinmesine değil, varoluş aydınlanmasına vurgu yapar. Varoluşun kendisini hissettirme araçlarına Jaspers *Signa*, yani işaretler adını verir. Bu işaretler sınırsız sayıda olmakla birlikte Jaspers felsefesinde önemli yer tutan belli başlıları şunlardır: karar, özgürlük, sınır durumlar, iletişim, kendilik, koşulsuz eylemdir.³⁷ "Dünya, keşfedilir ve tanınır; varoluş, işaretleri yoluyla kendini aydınlatır; Aşkınılık, şifrelerinde hissedilir" (Örnek, 1986a, s. 122). Bu işaretler, birinci ve bu ikinci bölümde de açıklandığı üzere birbirleriyle yakından ilişkilidir. Her iki evrede de yani hem Varoluş Felsefesinde hem de Akıl Felsefesinde, özgürlük – seçim – karar – sorumluluğun yeri varoluştur. Çünkü Jaspers varoluşu "*Boden des Umgreifenden*" yani "Kuşatan Varlığın zemini" olarak tanımlar. Dolayısıyla temel odur, içkini ve aşkını, dünyayı ve Aşkınılığı o taşır. Varoluş denen insan varlığı hem mevcut-olma (*Dasein*) olarak nesnel dünyada, hem de özgürlük sayesinde Aşkınılıkla ilişki içindedir. İçkin ve aşkın eylemleriyle de sorumluluğu üstlenir.

İnsanın ampirik yanını Jaspers, varoluş imkânı (*mögliche Existenz*) olarak, ampirik olmayan yönünü ise yalnızca varoluş (*Existenz*) olarak adlandırır. İşte gerçek anlamda bilinemeyen ancak aydınlatılan kısım da bu varoluştur. Peki, insan nasıl varoluş olur? Jaspers'e göre bu iki şekilde gerçekleşir. Bunlardan ilki

³⁷ Ayrıntı için bkz. Jaspers, 1932, s. 15.

bizim bilişimizin dışında yer aldıkları için değiştiremediğimiz sınır durumlarla, ikincisi ise öteki varoluş imkânı ile kurulan varoluşsal iletişim ile. Her iki durum sonucunda varoluş, Aşkın Varlık ile karşı karşıya gelir: “Varoluş ancak bir başka varoluş ile birlikte ve onun aracılığıyla kendine gelirse gerçek ve görünür olur” (Jaspers, 1984, s. 71). Jaspers’in iddiasına göre diğer tüm Kuşatan Varlık tarzları, varoluş sayesinde anlam ve canlılık kazanır. Bunun nedeni varoluşun Kuşatan Varlık tarzları için *temel (Boden)* ya da başka bir ifade ile zemin teşkil etmesidir: “Varoluş olmadan her şey boş, riyakâr, mesnetsiz, sahte görünür. Çünkü her şey sonu gelmeyen maskelere, önemsiz olasılıklara ya da yalnızca ampirik varlıklara dönüşür” (Jaspers, 1984, s. 46).

Yukarıda sıralanan üç içkin tarzı aşan öznel tarz olarak varoluşa özne her zaman, daha doğrusu sürekli olarak sahip olamaz. O, ancak kaçınılmaz olan varoluşsal karar sonucunda anlık olarak ulaşılabilen bir şeydir. Varoluşun bu süreksiz oluşu, onu bir durum olmaktan çıkarır. O daha çok bir süreçtir. Varoluşun kendisi “an”da var olur; ona ulaşmak ise süreç gerektirir.

2.4.7. Yedinci Tarz: Akıl (*Vernunft*)

Öncelikle belirtmek gerekir ki Jaspers için anlama yetisi (*Verstand*) ile akıl (*Vernunft*) aynı şeyler değildir. O, bu ikisi arasında kesin bir ayırım yapar³⁸. İçeriksiz bir akıl, anlama yetisinden daha fazlası değildir. Fakat Jaspers’in felsefesinde akıl, anlamayı içermekle birlikte onu aşar. Anlama yetisi, genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*) ile; akıl ise varoluş (*Existenz*) ile ilgilidir:

Eğer akıl açık ve nesnel düşünme, mat olanın şeffaf olana dönüşmesi demek oluyorsa, bu durumda o genel bilinç Kuşatan Varlığından başka bir şey

³⁸ Jaspers, Kant’ın yaşamını ve felsefesini ele aldığı *Kant - Leben, Werk, Wirkung* (1975) adlı kitabında bu anlama yetisi (*Verstand*) – akıl (*Vernunft*) ayırımının Kant’ta da olduğundan ve bu ayırımın antinomilerin kaynağı olduğundan söz eder. Anlama yetisi ile akıl ayırımının nasıl bir ayırım olduğunu şu şekilde ifade eder ve bu açıklama Jaspers’in kendi düşüncesi ile de örtüşmektedir: “Anlama yetisinde her zaman ancak belirli ampirik bilgi elde edilirken akılda bütünlüğe yönelik bir çaba yatar. Anlama yetisi, belirli nesnelere kategorilerinin yetisi; akıl ise belirsiz, nesnel olmayan tamliğin idelerinin yetisidir.” (Jaspers, 1975, s. 67). Dolayısıyla hem Kant hem de Jaspers için, aklın deneyimlediği şey bir nesne değil idedir ve bu sebeple dünya da bir idedir.

değildir. Böyle bakıldığında onu, Alman idealizmi geleneğine uygun olarak anlama yetisi [Verstand] olarak adlandırmak daha uygun olacaktır (Jaspers, 1984, s. 47).

Diehl, “Karl Jaspers und die Vernunft” makalesinde Jaspers’in insana ait üç bilişsel yeti arasında ayırım yaptığını söyler. Bu üç yeti şunlardır: i) ampirik anlama, ii) karar yetisi, iii) her ikisini de aşan akıl (Diehl, 2011, s. 160). Jaspers’e göre akıl, düşünmekten çok daha fazlasıdır. O, bütün sınırların, ufukların, görüş açılarının ötesine geçen bir şeydir. “Akıl, tüm hakikat ve gerçekliğe yönelik sınırsız açıklıktır” (Jaspers, 1947, s. 677). Bu nedenle de aslında bizim kavrayışımız dışında yer alır. Bu sınırları aşma özelliği sayesinde diğer tüm Kuşatan Varlık tarzlarını aşan ve aynı zamanda onları bir araya getiren bir *bağ* (*Band*) görevi görür, yani akıl birliğe yönelir (Jaspers, 1984, s. 47). “Akıl birliği arar, ancak sadece birlik uğruna herhangi bir birliği değil, tüm gerçeği içeren Bir’i arar. Sanki akıl, Bir’i ulaşılamaz bir mesafeden getirir ve onu tüm bölünmeleri aşan çekici bir güç olarak sunar gibidir” (Jaspers, 1938, s. 48).

Aklın doğası, yapısı ve özellikleri hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği *Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit* isimli kitabında Jaspers, aklın sahip olduğu özelliklerden şöyle söz eder: Akıl durağan değil, sürekli hareket halindedir. Onu harekete geçiren şey ise her zaman açık olduğu bilinmeyendir. Bilinmeyen hakkında bilgi sahibi olma arzusuyla akıl, sınırların bilgisine; bizse kendi benliğimize dair bilgiye ulaşırız. Akıl ayrıca, yukarıda değinildiği gibi, bütün tarzları birbirine bağlayan bir bağdır. Dolayısıyla o, bütüne, birliğe, tekliğe ve hakikate yönelen bir iradedir. Bu bakımdan denebilir ki akıl, onu harekete geçiren bilinmez bütüne yönelir (Jaspers, 1950, ss. 33-34).

2.4.7.1. Akıl ve Varoluş

Akıl (*Vernunft*) ve varoluş (*Existenz*), Jaspers’e göre, her Kuşatan Varlık tarzında bir araya gelirler ve hiç ayrılmayacak şekilde birbirlerine bağlıdırlar: “Varoluş yalnızca akıl sayesinde anlaşılır olur; akıl da sadece varoluş sayesinde içerik kazanır” (Jaspers, 1984, s. 49; 1947, s. 677). Akıl olmaksızın varoluş âtil,

hareketsiz kalır ve adeta yok gibidir (Jaspers, 1947, s. 677). İkisi de birbirleri yoluyla anlaşılabilirlik, anlam ve gerçeklik kazanırlar. Fakat her ikisini de bu açıklığa götüren birbirinden farklı bir düşünüş biçimi vardır: “Felsefi mantık akla ve varoluş aydınlanması da varoluşa aittir” (Jaspers, 1984, s. 53). Bu nedenle, akıl ve varoluş birbirleriyle mücadele içinde olan karşıt güçler değildir (Jaspers, 1984, s. 49). Aksine, Hoffman’ın ifade ettiği şekilde, onlar felsefenin iki boyutuna denk gelirler:

Jaspers’e göre felsefenin iki boyutu var görünmektedir: nesnel hakikatin, kararlılığın, doğrulanabilir gerçeklerle tutarlılığın olduğu boyut ile derinliğin, genişliğin, bu hakikatin kişisel özümlemesinin otantikliğinin ve geriliminin yer aldığı boyut. İşte akıl ve varoluş kavramlarına tekabül eden bu iki boyut birbirinden ayrılamazlar ve bu nedenle de bir bütün olarak felsefe her daim eksik, süreğen bir görev olarak kalır (Hoffman, 1981, s. 96).

2.4.7.2. Akıl ve İletişim-Hakikat-Bilgi

Aklın varoluş ile olan ilişkisi bir kenara atılamaz. Ancak, akılı açıklarken yalnızca varoluş başlı başına yeterli gelmemektedir. Jaspers, *Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit* eserinde akıl kavramını hakikat (*Wahrheit*), iletişim ve bilgi kavramları ile ilişki kurarak ayrıntılı biçimde açıklar. Buna göre akıl, iletişime duyulan sonsuz arzu ile aynı şeydir ve dahası iletilebilir olmayan hakikat, hakikat değildir; çünkü hakikat ancak bir başkası ile kurulan iletişimde aranabilir ve elde edilebilir (Jaspers, 1950, ss. 36-37). Hakikatin iletişim ile olan ilişkisinde Jaspers’i etkileyen şey, Nietzsche’nin *Die fröhliche Wissenschaft* kitabındaki “hakikat iki kişi ile başlar” sözü olmuştur (Nietzsche, 1887, s. 192). Jaspers’e göre hakikat iletilebilirdir ve “felsefi hakikat benim kendimle ve ötekiyle olan iletişimimin bir işlevidir” (Jaspers, 1932, s. 114). Bu varoluşsal iletişim sonucunda hakikat ortaya çıkar.

Akıl, iletişim ve hakikat arasındaki girift gibi görünen ilişki tek cümle ile şöyle açıklanabilir: Hakikat iletişimde ortaya çıkar ve iletişimin meydana geldiği alan ise akıldır. Fakat burada sözü edilen hakikat mutlak hakikat değildir. Çünkü Jaspers’in düşüncesinde gerçek anlamda mutlak hakikat asla elde edilebilir bir

şey değildir³⁹. Mutlak hakikat düşüncesi yalnızca, *bilgi arayışının sürekliliğini sağlamak* bakımından düzenleyici bir görev görür. Akıl, “hakikatin elde edilemeyeceğinin her an bilincindedir, fakat ona giden yolda ilerlemeye devam eder” (Jaspers, 1950, s. 65). Jaspers, *Vernunft und Existenz* ile *Von der Wahrheit* eserlerinde, bu söz konusu farklı hakikatlerin farklı Kuşatan Varlıklar ile elde edildiğini ve hakikatin, her bir Kuşatan Varlık tarzında kendine has ve ayrı bir anlama sahip olduğunu yazar. Bu farklı hakikatler (olduğu) düşüncesi, mutlak ve dogmatik hakikat görüşünden bizi uzaklaştırır.

Yukarıda da değinildiği üzere, Jaspers’in düşüncesine göre bir hakikatin gerçekten hakikat olabilmesi için onun iletilebilir olması gerekmektedir. Daha ayrıntılı ifade etmek gerekirse, biz olarak Kuşatan Varlık tarzlarının (mevcut-olma, genel bilinç, tin ve varoluş) her biri aslında iletişimdir.⁴⁰ Kendi olarak Kuşatan Varlık tarzları (dünya ve Aşkılık) ise iletilebilir olduğu sürece bizim için varlık kazanır. Bu nedenle de hakikat, iletişimden ayrılamaz (Jaspers, 1984, s. 60).

Bununla birlikte farklı Kuşatan Varlık tarzlarının sahip oldukları iletişim biçimleri arasında tıpkı kendi aralarında olduğu gibi bir de hiyerarşik⁴¹ ilişki bulunmaktadır. Nasıl ki bir üstte bulunan altta yer alanın varlığına anlam katarken alttaki de üstte bulunana dayanak, temel oluşturuyorsa (örneğin nasıl mevcut-olma olmaksızın varoluşun varlığından söz edilemez ve varoluş olmadan da mevcut-olma anlamını yitirirse), aynı şekilde Kuşatan Varlık tarzlarının iletişim biçimleri

³⁹ Bu bağlamda Jaspers, bütün gerçekliği tek ve bütün bir sistem olarak gören ve bu şekilde mutlak hakikate ulaşabilecekleri iddiasında olan pozitivizm ile idealizmi *Philosophie* eserinin *Philosophische Weltorientierung* alt başlığını taşıyan birinci cildinde ele alır ve eleştirir. Jaspers’e göre pozitivizm ve idealizm, bilime açık olan bilinebilir nesnel dünya yöneliminin kutuplarıdır ve ortaya attıkları evrensel geçerlilik iddiası ile genelgeçer tek bir dünya arzusunu tatmin ederler. Bununla birlikte pozitivizm de idealizm de kendi sınırları dışında olan şeyleri öngörmez ve kabul etmezler. Oysa Jaspers’e göre, varoluş için sınırların ötesi söz konusudur. Bu bakımdan varoluşsal iletişim, pozitivizm ve idealizm için sınırdır. Bu nedenle felsefi dünya yönelimi, onları aşmalı fakat bunu da onların göreceli olduklarını kabul ettikten sonra yapmalıdır. Çünkü “varoluş imkânının nesnel ve değerli kavrayışı, pozitivizm olmaksızın bedenini, idealizm olmaksızın da kapsamını yitirir” (Jaspers, 1956, s. 236).

⁴⁰ Bu konudaki ayrıntılara yukarıda değinilmiştir.

⁴¹ Jaspers bunun ontolojik bir hiyerarşi olduğunu belirtir. Ayrıntı için bkz. Jaspers, 1984, ss. 84-85.

arasında da bu türden bir ilişki mevcuttur. Bu bakımdan, Jaspers'e göre, hiyerarşik düzlemde daha üstte bulunan Kuşatan varlık tarzlarının iletişim biçimleri, daha alttaki tarzların iletişim biçimleri sayesinde mümkündür. Ayrıca, alt seviye tarzın iletişim şekli üst seviye tarzın iletişim şekli tarafından kat'i surette belirlenir (Jaspers, 1984, ss. 67-68). Aklın diğer Kuşatan Varlık tarzları arasındaki farklı konumu ve görevi göz önünde bulundurulduğunda denebilir ki akıl, varoluşsal iletişimi olanaklı kılar. Çünkü varoluşsal iletişime duyulan istek, akıl ile varoluşun birlikteliğinden doğar.

Bununla bağlantılı olarak Salamun, daha önce sözü edilen "Aspekte von Karl Jaspers' Vernunftphilosophie" başlıklı makalesinde, Jaspers'in farklı hakikatler ile buna bağlı olarak gelişen açık, iletişimsel bilgi düşüncesini, (filozofun *Die geistige Situation der Zeit* kitabından yola çıkarak) Nasyonal Sosyalist rejime karşıt olarak politik ya da değil her türlü bilginin tartışılabilirliği ideali ile ilişkilendirir. Salamun'a göre, Jaspers'in en çok etkilendiği düşünürlerden Nietzsche'nin "istisnai kişilikler" ideali ile Weber'in "karizmatik lider" görüşünün Jaspers üzerindeki etkisi Nasyonal Sosyalist rejim dönemi sonrasında büyük bir dönüşüm geçirerek onun Akıl Felsefesi üzerinde de etkili olmuştur (Salamun, 2014, s. 286). Akıl Felsefesi üzerindeki etkisi de, yukarıda da değinildiği üzere, farklı hakikatler ve iletişimsel bilgi görüşü çerçevesinde açıkça görülebilir. Bununla aynı yönde Salamun bir başka eserinde "iletişimsel aklın" Jaspers için, farklı grupların, kültürlerin, yaşam biçimlerinin karşı karşıya gelerek kültürlerarası iletişimi sağlamada ve böylelikle mevcut dünya görüşünün değişmesinde ve gelişmesinde önemli bir fırsat sunduğunu ifade eder (Salamun, 2019, s. 129).

Buradan hareketle, Salamun'a göre varılacak bir diğer nokta ve önemli konu, tek ve çok arasındaki ilişkiye yönelik gelişen monizm-holizm görüşüne karşılık Jaspers'in savunduğu bireysellik-çoğulculuk görüşüdür. İlk görüşe göre bireyin düşüncesi bütünün sahip olduğu inançlar karşısında hiçbir öneme sahip değildir. Bireyin düşüncesi kolaylıkla hiçe sayılır. Jaspers'e göre ise bilgi ve hakikat söz konusu olduğunda iletişim devreye girer ve bireyselci görüş ya da düşünce, çoğulcu görüş içerisinde kendisine kolaylıkla yer bulur ve monist-holist ilişki

türüne karşıt olarak çoğulcu düşünce içerisinde eriyip gitmez. “Jaspers, ‘bütünsel bilgi’ ile bilginin kendi kendine yeten ‘tümlüğü’ olasılığı iddiasında bulunan bütüncül düşünce biçimlerine kararlı bir şekilde karşı çıkar” (Salamun, 2014, s. 287). Jaspers’in bu iddiasının altında yatan temel gerekçe ise, tezin konusu bağlamında, sorumluluk düşüncesidir. Çünkü tutucu tavrın bir yansıması olan monist-holist ilişki biçiminde, alınan kararların ya da yapılan eylemlerin sonucunda oluşacak sorumluluğu tek tek bireyler değil bütün üstlenir. Bu da kişinin *karar almada* ortaya çıkan özgürlüğüne ve iletişim kurarak varoluş olmasına engel teşkil eder. Oysa çokluk içerisinde tekliğini koruyabilen bir varoluş imkânının özgürlüğünü ya da varoluş olma şansını kaybetmesi söz konusu değildir.

2.5. AKIL VE KARAR: KARAR SORUMLULUĞU

Buraya kadar aklın varoluş, iletişim, hakikat ve bilgi ile olan ilişkisinden söz edildi. Peki, karar ve beraberinde gelen sorumluluk ilişkiselliğinde akıl nasıl bir görev üstlenir? Jaspers’in düşüncesinde nasıl ki akıl ve varoluş birbirinden ayrı düşünülemeyen kavramlar ise, aynı şekilde “karar” kavramı devreye girdiğinde göz ardı edilemeyecek başka kavramlar ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar, sorumluluk ve özgürlüktür.

Jaspers, *Varoluş Aydınlanması (Existenzerhellung)* alt başlıklı *Philosophie* kitabının ikinci cildinde özgürlük konusu için başlı başına bir bölüm ayırır. Burada farklı özgürlük türlerinden, özgürlüğün unsurlarından, özgürlüğün kesilmesinden vs. bahseder. Ona göre özgürlük, biçimsel özgürlük, Aşkın özgürlük, ide olarak özgürlük ve varoluşsal özgürlük olarak farklılık göstermektedir. Biçimsel özgürlüğün temelini bilgi ve keyfiyet; Aşkın özgürlüğün temelini yasa; ide olarak özgürlüğün temelini hayatın bütünü; varoluşsal özgürlüğün temelini ise karar meydana getirir.

Jaspers’in varoluşsal özgürlükten anladığı, insanın kendi olmaya karar vermesiyle elde ettiği özgürlüğüdür. Jaspers’e göre insan olarak ben, seçim

yapmak zorundayım. Çünkü seçimde bulunmadan evvel ide olarak özgürlüğün gerçekleşmesini yani hayatın tamamlanmasını, bütün ihtimallerin görünür olmasını beklemem demek, hiçbir zaman seçimde bulunamamam demektir. Dolayısıyla eylemde bulunmak, bir seçim yapmak, karar almak zorundayım. Jaspers'e göre, "bu seçim içinde ben köklü özgürlük olan, kendimi onun içinde kendim olarak bildiğim bir özgürlüğün bilincine varırım" (Jaspers, 1932, s. 180). Şu halde, karar özgürlüğü olan bu seçim olarak özgürlük, varoluşsal özgürlüktür. Bu anlamda söz konusu olan seçim sıradan bir seçim değil, varoluşsal bir seçimdir. Bu seçimi yapmak durumunda kalmak ise, Jaspers'in düşüncesine göre, önümde açılan yeni bir sınırın farkına varmam ile olur. Bu sınır, varoluş aydınlanması öncesi kıyısına geldiğim sınırdır. İşte bu sınırdaki önümde iki seçenek vardır: "[Y]a karamsarlık içinde yok olmamın bilincine varırım ya da daha köklü bir varlığın olduğunu fark ederim. Kendi olan, tarihsel tekliği içinde başka bir varoluşa açılırken kendini seçer" (Jaspers, 1932, s. 180). Burada Jaspers'in "başka bir varoluşa açılmak"tan kastı, varoluşsal iletişimidir. Çünkü Jaspers'e göre "seçim esnasındaki bu karar aslında iletişimseldir" (Jaspers, 1932, s. 183) ve "benim kendi seçimim, ötekinin seçimiyle birlikte olur. ... Ötekinin seçilmesi, seçenekler arasında bir seçim yapmak değil, bir insanla, içinde kendimi bulduğum koşulsuz iletişime girmek için köklü bir karardır" (Jaspers, 1932, s. 183). Buna göre, kendim-olma kararında hem varoluşsal iletişime girmeye hem de bu iletişime gireceğim ötekinin kim olacağına karar veririm. Bu bakımdan "karar ve kendi-olma birdir" (Jaspers, 1932, s. 181). Dahası bu karardan vazgeçmek, kendimden vazgeçmek olacağından mümkün olamaz:

Karar verilmiştir, ben verilmiş bir kararın içinde durmaktayım ve aynı zamanda ömür boyu karar vermek zorundayım. Verilmiş karar nedeniyle kendime kaçınılmaz bir şekilde belirlenmiş olarak, tercih imkânım sayesinde ise aslen özgür olarak görünürüm (Jaspers, 1932, s. 125).

Varoluşsal seçim yoluyla kendim olmaya karar vermem ile birlikte içine girdiğim varoluşsal iletişimle elde ettiğim özgürlük:

[N]esnel olarak kavranamayan, kendi içinde kendi özgür kökeninin bilincinde olan, tamamen karşılaştırılmayan ve asıl anlamda olandır. ... Seçim, özgür

bir kararla sadece dünyada eylemde bulunmamın değil, kendi özümü tarihsel bir süreklilik içinde yaratma bilincimin ifadesidir” (Jaspers, 1932, s. 182).

Sonunda varoluşsal özgürlüğümü elde ettiğim kendi-olma kararım, benim kararımdır. Bu karar özgür bir karardır. Jaspers’e göre, diğer bütün seçimlerden farklı olarak bu varoluşsal seçimde önemli olan “*benim* seçiyor olmamdır” (Jaspers, 1932, s. 181). Dolayısıyla, bana ait olan bu kararın tüm sorumluluğu da benimdir. Burada söz konusu olan, özgürlükle verilen karar ve bu karardan doğan sorumluluktur. “Çıplak gerçekliğindeki eylemde dışarıdan sorumlu hale getirilirken, seçimde bütünüyle kendimi sorumlu tutarım” (Jaspers, 1932, s. 182). Çünkü, bu kararda herhangi bir şey hakkında değil, *kendim* hakkında karar veririm. Kendim olma kararımın omuzlarıma yüklediği bu sorumluluk, yani karar sorumluluğu, kaynağı dışarıda değil içeride olan bir sorumluluktur.

Çalışmanın birinci bölümünde varoluşsal sorumluluk başlığı altında ele aldığımız iletişim temelli sorumluluk ve özgürlük temelli sorumluluğun her ikisinde de sorumluluk dışarıdan omuzlarımıza yüklenir.⁴² İletişim temelli sorumlulukta, öteki varoluşa karşılıklı yaratma (*gegenseitige Schöpfung*) nedeniyle olan borcum ile özgürlük temelli sorumlulukta Aşkın Varlığa, kendime armağan edilmişliğimden (*Sichgeschenktwerden*) doğan borcum bana dışarıdan sorumluluk yüklerler. Ayrıca ilkinde öteki varoluşa, ikincisinde ise Aşkınlığa karşı sorumluyum. Oysa kendim olma kararımdan doğan sorumluluğum bana kendim tarafından yüklenir ve yalnızca kendime karşı sorumluyum: “Ben her nasılsam, kendimden sorumluyum ve kim olduğumu ilk özgür olmakta keşfederim” (Jaspers, 1932, s. 197).

Peki, karar sorumluluğunda aklın işlevi nedir? Jaspers’in düşüncesine göre, aklın kaynağı özgürlüktür ve kendisini dolayısıyla da varoluş kendini karar ile ortaya koyar: “Ben kendim olarak kararda ortaya çıkarım” (Jaspers, 1932, s. 270). Ona göre akıl, doğal bir olay gibi kendiliğinden değil, karar ile ortaya çıkar.⁴³ Bu karar

⁴² Ayrıntı için bkz. “1.4. Varoluş Felsefesindeki Sorumluluk Düşüncesi” başlıklı kısım.

⁴³ Jaspers’in, bu düşüncesi bağlamında, Kant’ın otonomi temelli özgürlük anlayışından etkilendiği kolaylıkla söylenebilir. Jaspers, Kant’ın bu konudaki görüşünü şöyle ifade eder: “Rasyonel bir

ise ilk olarak kişinin kendi-olmaya, ikinci olarak da kararının sorumluluğunu üstlenmeye yönelik bir karardır. Çünkü özgürlük demek, seçim yapmak, karar vermek ve kendi varlığıyla ilgili sorumluluğu üstlenmek demektir. Özgürlüğümden doğan ve aklımı kullanarak aldığım aralıksız kararlarla oluşan eylemlerimin ya da eylemsizliğimin sonucunda oluşabilecek her türlü şeyden sorumluyum. Bir anlamda, Jaspers'in düşüncesine göre sorumluluk, özgürlüğe içkindir; çünkü insanın ne yaptığı ya da yapmadığı doğal bir zorunluluktan değil, kendinden yani özgürlüğünden ve bu özgürlüğüne dayanıp aklını kullanarak aldığı kararlardan kaynaklanır. Özgürlük ise "kendini benim bilgimle değil, eylemimle gösterir" (Jaspers, 1932, s. 176). Dolayısıyla insan aslında bu özgür karardır. Özgürlükte önemli olan "benim seçiyor olmam", yani benim kararım olmasıdır. Burada aklın sorumluluk anlayışını belirlemede nasıl kilit bir nokta olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak akıl, iletişimin mekânı ve dolayısıyla hakikatin kaynağı; özgürlükten doğan kararın yol göstericisi ve dolayısıyla sorumluluğun ortaya çıkışındaki etkin bağıdır. Ayrıca, Örnek'in makalesinde ifade ettiği üzere Akıl Felsefesi, Jaspers'in anladığı ve ifade ettiği şekliyle "çağın bunalımından zorunlu olarak fıskıran bir felsefe"dir (Örnek, 1985, s. 183). Bu anlamda denebilir ki Akıl Felsefesi, mutlak hakikat iddiasına, iletişime açık olmadıkları için dogma haline gelen inançlara, insanı varoluş olmaktan alıkoyan tüm düşünce ve yaşam biçimlerine karşı bir bakıma başkaldırıdır. İşte bu noktadan sonra, üçüncü bölümde ele alacağımız sorumluluk türü de toplumsal ve siyasal bağların etkili olduğu politik sorumluluk olacaktır.

özne, kendi (düzenleyici) akılı ile çelişkide olan bir karar aldığı anda burada özgürlükten söz edilemez." (Jaspers, 1962, s. 301). Dolayısıyla da ancak akıl temelli bir karar ile özgürlük ortaya çıkar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASET FELSEFESİ:

POLİTİK SUÇ BAĞLAMINDA SORUMLULUK

Suç ve sorumluluk dendiğinde akla ilk gelen şey, bu kavramların insan ilişkilerinde doğan ve eylemler, kararlar aracılığıyla somut dünyada yer bulan anlamlarıdır. Oysa Jaspers'in düşüncesinde söz konusu bu iki kavram daha başka anlamları da içermektedir. Tıpkı Varoluş ve Akıl Felsefelerinde ele alındığı gibi, suç ve sorumluluğun varoluş ve Aşkın Varlık ile doğrudan bir ilgisi bulunmaktadır. Bu ilişkiden buraya dek söz edildi ve görüldü ki varoluş olabilmek ancak iki yolla mümkündür: Bunlardan ilki, sınır durumların üstesinden cesaretle ve doğru bir şekilde gelmek, ikincisi ise başka bir varoluş imkânı ile varoluşsal iletişim kurmaktır.

Dolayısıyla insan, iletişim yoluyla varoluş olmak ve bunun sonucunda da varoluşsal özgürlüğüne ulaşabilmek için başka bir varoluş imkânının varlığına, onunla özgürce bir arada olmaya, dayanışma içerisindeki bir birlikte yaşama gereksinim duyar. Zira, dünyada olmak deyince herkesten ve her şeyden kopuk bir yaşam biçimi aklımıza gelmez. Tersine, dünyada olmak demek, başkalarıyla birlikte bir yaşama ait olmak demektir. "İnsanlar, her ne olurlarsa olsunlar, birlikte yaşamak zorundadırlar. Bu, onların mevcut varlıkları için ön koşuldur" (Jaspers, 1977, s. 82). Fakat yalnızca bir arada yaşamak, bir topluluk ya da toplum oluşturmak için yeterli gelmez. Aynı zamanda dayanışma da gerekir. Dayanışmada insanlar birbirleriyle akıldan doğan hakikat arayışındaki iletişimi kurar ve böylece özgürlüklerini kazanırlar. Hayatta olmaktan gelen sorumluluğumuz da bu paylaşımından ve özgürlüğümüzden doğar. Fakat bu dayanışmanın hakiki ve sürekli olabilmesi için, birtakım hesaplara değil,

sorumluluk bilincine dayanması gerekmektedir. Arendt'in "Karl Jaspers: Citizen of the World?" başlıklı makalesindeki deyiimiyle insanlar arasındaki dayanışmanın anlamlı olması için onun, korkudan kaynaklanan negatif dayanışma değil, politik sorumluluktan kaynaklanan pozitif dayanışma olması gerekir (Arendt, 1968, s. 83).

Buradan çıkarılacak sonuç, aslında, politik özgürlüğün varoluşsal özgürlüğe, dayanışma içerisinde yaşarken kurulacak gündelik iletişimin varoluşsal iletişime zemin hazırladığıdır. Ancak bu ifade bu haliyle eksiktir. Devamı şöyle olmalıdır: varoluşsal özgürlük politik özgürlüğün, varoluşsal iletişim günlük iletişimin sürekliliğini sağlar. "Bir devletin bağımsızlığının ve yönetiminin özgürlüğünün devamlılığını sağlayan şey, vatandaşlarının varoluşsal özgürlükleridir" (Jaspers, 1958, s. 8). Jaspers'in düşüncesinde insanın özgürlüğü ne yalnızca politik özgürlüğe ne de yalnızca varoluşsal özgürlüğe indirgenebilir. Aksine onun düşünce sisteminde bu iki alan – varoluşsal alan ile politik alan – birbirlerini tamamlarlar. Daha yerinde bir ifade ile, bu alanlar arasında bir karşılıklılık söz konusudur. Öyleyse, çalışmanın ana konusunu oluşturan suç ve sorumluluk kavramlarına akla gelen ilk anlamları, yani kamusal alandaki yanlışlar ve ödevler bağlamında değinmek, yine bu çalışmanın ana konusu olan sorumluluk düşüncesine yönelik bütüncül yaklaşımı tamamlaması bakımından önemli ve gereklidir.

Jaspers, "Philosophical Autobiography" yazısında, her ne kadar politika ile içli dışlı bir ailede büyümüş olsa da kendisini bir döneme kadar apolitik ve bir gözlemci olarak tanımlar. Bu bakımdan onun hayatında, düşünce dünyasında ve eserlerinin içeriğinde bir dönemeç oluşturan tarih, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılı olmuştur. Jaspers, "olgunluk çağlarının ilk yıllarında ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı'nın, Avrupa'ya ve Avrupa medeniyetine bakış açılarında bir dönüm noktası yarattığı Avrupalı kuşağa aitti" (Barrett, 1962, s. 32).

1914 yılında savaşın patlak vermesi ile birlikte oluşan politik görüşleri, bireysel yaşamında da önemli bir yere sahip olan Max Weber'in etkisi altında şekillenir.

Politik düşüncelerinin şekillenmesi bakımından rol model oynayacak denli hayatında da önemli bir yere sahip olan Max Weber'in etkisi ile, kendi deyimiyle, politikaya bakışı değişir. Hatta ikisinin düşüncelerinin iç içe geçmiş olduğunu belirtir (Jaspers, 1981a, ss. 55-58).⁴⁴

1945-öncesi Varoluş Felsefesi eserleri bir kenarda tutulmak kaydıyla, Jaspers'in yukarıda bahsi geçen politik bir tavır takınma durumu ile bu yönde eserler vermesi arasında geçen sürede, bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk, o dönemki siyasi rejimin ve daha kesin konuşmak gerekirse Nasyonal-Sosyalist rejimin, birçok meslektaşının başına gelmiş olduğu gibi Jaspers'in de kariyerine ket vurması olarak açıklanabilir. Kariyerinin 1933-1945 yılları arasındaki döneminde olup biteni Jaspers şöyle özetler: "1933'ten itibaren üniversitedeki resmi görevlerimden alındım. 1937 itibari ile ders vermem, 1938'den itibaren ise her türlü yayın yapmam yasaklandı" (Jaspers, 1981a, s. 62).

Bu döneme dek ismi Varoluş Felsefesi ile anılan Jaspers'in 1931 tarihli *Die geistige Situation der Zeit* isimli kitabı, politik alana girdiği ilk eseri olarak değerlendirilir: "Jaspers bu kitapla birlikte, kendi politik görüşlerini halka ilk kez sunmuştur" (Örnek, 1986a, s. 99). Jaspers, bu kitabı yazmış olduğu dönemle ilgili olarak Nasyonal-Sosyalist rejim hakkında pek de bir bilgisi olmadığını ve hatta rejimin başarı yakalayamayacağını düşünerek küçümsediğini ifade eder (Jaspers, 1981a, s. 60; 1953, s. 4). Jaspers'in söz konusu rejimin getireceği büyük değişim hakkında öngörülü davranmadığı, kitabın içeriğinden de kolaylıkla anlaşılabilir. Kitapta toplum, devlet, eğitim, kültür, bilim, sanat ve felsefe kısa kısa söz konusu edilir. İçeriği bakımından derinlemesine bir Siyaset Felsefesi incelemesi olmasa da bu eserin önemi, bize göre, Jaspers'in Siyaset Felsefesine aralanan bir perde niteliği taşımasından ve *zamanının ruhunu yansıtmışından* gelmektedir.

⁴⁴ Jaspers'in Weber'den hangi açılardan etkilendiği konusu "3.1.3.3.1. Sorumluluk Anlayışında Max Weber Etkisi" başlığı altında ayrıntılandırılacaktır.

Jaspers'in bu eserinin hem kendi hayatı hem de o dönemin Almanya'sı için önemini Anson Rabinbach şöyle özetler:

Savaşın hemen sonrası Almanya'da hiçbir entelektüel, Alman felsefesinin yeniden canlanan batı hümanizmine tekrar uyum sağlamasına Karl Jaspers'ten daha fazla katkıda bulunmamıştır. Onun, 1945/6 tarihli makaleleri ile *Suçluluk Sorunu* eserinde en belirgin olan değişimi, yıkıma rağmen kendine özgü bir kişisel hesaplama ve dönüşüm örneğidir (Rabinbach, 1996, s. 17).

Bu giriş niteliğindeki kitabı bir kenara bırakılırsa eğer, Jaspers'in Siyaset Felsefesi, 1960 öncesi ve sonrası olarak iki kısımda ele alınabilir. İlk dönem (1945–1960 arası) eserlerini, ikinci dönem (1960 sonrası) eserlerinden ayıran temel nokta, ilk dönem eserlerinde teoriye daha fazla vurgu yapmış olmasıdır. İkinci dönem eserlerinde ise güncel olaylar karşısındaki duruşunu daha somut bir biçimde ifade eder ve böylece bizler de onun düşünüş şekli ile yaşam biçiminin kesiştiği noktalara şahitlik ederiz.⁴⁵

Hakikate ve özgürlüğe hizmet etmek için kamusal alana adım attı. Suçluluk sorunu, atom bombası, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi gibi somut durum ve problemler hakkındaki fikirlerini beyan etti. Kendi düşüncesini kamunun eleştirisine sundu ve bu eleştiriye yanıtladı. Onun kamusal alana girmesi eleştiri isteğinden değil, fakat kendi sorumluluğundan ve hakikat ile özgürlük kaygısından kaynaklanır (Örnek, 1986a, s. 112).

Sonuç olarak, Jaspers'in kamusal alana adım attığı dönem dediğimizde yalnızca bu 1960 sonrasına değil, Siyaset Felsefesi olarak adlandırdığımız 1945 ve sonrası döneme işaret etmiş olmaktadır. "Jaspers'i savaş sonrasında bir Siyaset Felsefesi geliştirmeye iten sebep esaret deneyimi olmuştur" (Örnek, 1986a, s. 100).

⁴⁵ Jaspers, yalnızca yazdıklarıyla değil aynı zamanda yaşamıyla da 1958 yılında Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü'nü almaya layık görülmüştür. Bu ödül töreninde Jaspers, aldığı ödülün anlamıyla uygun olması bakımından barış üzerine bir konuşma yapar. Konuşmasında barışı özgürlük üzerine, özgürlüğü de hakikat üzerine temellendirir. Yapmış olduğu bu konuşmanın başlığı "Wahrheit, Freiheit und Friede"dir (Hakikat, Özgürlük ve Barış). Hannah Arendt'in "Humanitas" başlıklı sunuş konuşması, daha sonra "Karl Jaspers: A Laudatio" İngilizce çevirisi ile *Men in Dark Times* isimli derleme kitabında yer almıştır.

3.1. KARL JASPERS'İN SİYASET FELSEFESİNİN ANA BİLEŞENLERİ

Jaspers, Siyaset Felsefesi eserlerinde tıpkı Varoluş ve Akıl Felsefesi eserlerinde olduğu gibi oldukça önemli yere sahip kavramlara ağırlıklı olarak yer verir. Bunlar akıl, hakikat, iletişim, özgürlük, suç ve sorumluluktur. Bu bakımdan, bu kavramlar bir bakıma – Akıl Felsefesinin bu ikisi arasında bir köprü olduğunu akılda tutarak – onun iki farklı felsefe alanını, yani Varoluş ve Siyaset Felsefelerini birbirine bağlayan anahtar kavramlar olma görevi görürler. Hatta “düşünme ile eylemenin ne derece kol kola ilerledikleri, Varoluş Felsefesinin politikadaki meziyetinde kendini gösterir” (Örnek, 1986a, s. 124).

Burada sözünü edeceğimiz politik unsurlar devlet – toplum, toplum – birey ilişkisini Jaspers'in görüşü çerçevesinde açıklamaya çalışırken faydalanacağımız totaliter ve demokratik yönetim biçimleri, suç türleri, ahlak ve sorumluluk gibi konular olacaktır.

3.1.1. Yönetim Biçimleri

Kendi dönemini göz önünde bulundurduğunda Jaspers'e göre, temelde ancak iki tür devlet yönetim biçimi söz konusudur. Bu iki yönetim biçimini birbirinden ayıran en önemli ilke ise özgürlük konusunda almış oldukları farklı tavırlarıdır. Bu yönetim biçimlerinden bir tanesi özgürlüğü yok sayar ve onu kendi varlığı adına bir tehlike olarak görürken, diğer yönetim biçimi için özgürlük, olmazsa olmaz bir özellik ve korunması gereken bir değerdir. Bu düşünceden yola çıkarak Jaspers, bu iki yönetim biçimini totalitarizm, yani mutlak egemenlik ve demokrasi olarak adlandırır: “Politika iki kutba yönelir: olası güce ve özgür bir aradalığa” (Jaspers, 1977, s. 81).

3.1.1.1. Totaliter Yönetim Biçimleri

Totaliter yönetim biçimlerinde yönetenler gücü tekellerinde tutmayı, yani mutlak iktidara sahip olmayı savunurlar. Dolayısıyla da fikirlerin hür bir şekilde ifade bulması ve karşıtlıklar olduğunda özgürce muhalefette bulunmak söz konusu olamaz. İnsana saygı duyulmayan, insan onurunun yok sayılmaya çalışıldığı, insan iradesinin görmezden gelindiği, bireyselliğin üstünün silindiği böylesi yönetimlerde pek tabii özgürlüğe de yer yoktur. Sansür olmalı ve bu yasaklı durum korunmalıdır. Çünkü Jaspers'e göre kamuyu sınırlayan iki şey, gizlilik yani şeffaflığın olmayışı ve sansürdür (Jaspers, 1977, s. 126).

Jaspers insanların "zorba hükümetler için malzeme" (Jaspers, 1977, s. 178) olduklarından bahseder. Böyle yöneticiler için insanlar, hayatlarında ve hatta düşüncelerinde egemenlik kurulması gereken "şey"lerdir. Bunun için sansür ve propaganda ile manipüle edilen halk hakikatten bihaber yaşayıp gider. Böylece bu yöneticiler yalnızca düşünce özgürlüğünü değil, aynı zamanda hakikat(in) özgürlüğünü (*Freiheit der Wahrheit*) de bir kenara atmış olurlar.

Jaspers'e göre, totaliter yönetimler için en büyük tehlike, insanların hakikate ulaşabilmek için özgürlük içerisinde iletişim kurmalarınıdır. Özgürlük içerisinde iletişim kurmak, daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, Jaspers'in felsefesinin de temelini oluşturur. Jaspers, *Einführung in die Philosophie* adlı eserinde "Felsefe, yolda olmaktır" (Jaspers, 2008, s. 13) ifadesini kullanır ve bizce onun bu sözünü şu şekilde devam ettirmek mümkündür: Felsefe yolda olmaktır ve bu yolda bize eşlik edenler hakikat ve özgürlüktür. Çünkü, tıpkı felsefenin bir süreç oluşu gibi aslında hakikat ve özgürlük arayışı da hiçbir zaman son bulmaz. Bunun sebebi ise, mutlak hakikat ile mutlak özgürlük diye bir şeyin olmaması, daha doğrusu erişilebilir olmamalarıdır: "Mutlak hakikat ve dolayısıyla nihai özgürlük ulaşılabılır değildir. Hakikat, özgürlük ile birlikte yoldadır" (Jaspers, 1963, s. 196).

Jaspers, *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* eserinde ayrıca şöyle yazar: “Aslında özgürlük, zaman içinde yer alan insanın yoludur. O, özgürlük istemi ile özgürlüğe yönelir. Bu nedenle özgürlük, harekette ve diyalektiktir. Bu hareket ise, aklın kullanıldığı düşünmede mümkündür. ... Akıl, doğrunun temsili olur” (Jaspers, 1963, ss. 197-198). Dolayısıyla, felsefe yapmak ile özgürlüğü aramak ve hakikate ulaşmaya çabalamak aslında aynı uğraştır denebilir. Oysa totaliter yönetim, hakikati gizlemeye çalışır. O, hakikatten ve doğrudan ziyade işe yarar olanla ve hatta yalnızca kendi işine yarar olanla ilgilenir. Bunun için de halkın hakikat arayışında olmaması, aklını kullanmaması gerekir. Çünkü halkın aklını kullanmasını sağlayacak felsefe ve özgür düşünce, yönetimin sürekliliği açısından bir tehlikedir. Halk, bilinçsiz ve eğitimsiz olmalıdır. Bu nedenle eğitimin önemi göz ardı edilir.

Totaliter yönetim, halkın kolaylıkla manipüle edilmesi önündeki en önemli engel olan eğitimin yerine emri altındaki propaganda araçlarını, özellikle de yazarları da içine alan medyayı koyar. “Yazarlar, politikacıların yapıp ettikleri ile kitlenin kamusal suskunluğu arasındaki, yani yönetim ile halk arasındaki üçüncü güçtür” (Jaspers, 1977, s. 123). Medyanın hakikati ve doğruyu çarpık şekilde sunması ile halk, yönetimin tüm eylem ve kararlarının doğru ve yerinde olduğunu düşünmeye başlar. Bu durumda, aklını kullanarak hakikati arama istemini yitirmiş olan halkı özgürlüğe⁴⁶ kavuşturacak olan ve elde kalan tek şey, birbirleri ile kuracakları iletişimdir. Zira “iletişimdeki hakikat ve özgürlüğün en verimli şekilde gelişebilecekleri yer kamusal alandır” (Örnek, 1986a, ss. 111-112). Ancak bu türden iletişim, yine bahsi geçen propaganda araçlarıyla imkânsız hale getirilir. Çünkü bu organlar, korkuyu bir araç olarak kullanıp insanlar arasında ayrışma ve düşmanlık yaratırlar. Oysa biliyoruz ki, Jaspers’e göre insanlar arasındaki iletişimin karşılıklı açık olma, sevgi mücadelesi içerisinde bulunma gibi birtakım koşulları vardır.⁴⁷ Fakat bu koşullar, totaliter yönetim tarafından istemli ve bilinçli şekilde yok edilir. Bunun neticesinde de iletişimin önüne geçilmiş olur.

⁴⁶ Özgürlüğün akılla olan bağlantısı, onun iletişim ile olan ayrılmaz bağından gelir.

⁴⁷ Ayrıntı için bkz. “1.3.3. İletişim” ve “1.3.3.1. Varoluş ve İletişim”.

Sonuç olarak halk, aklını kullanamaz hale gelmiş, hakikati arama istemini yitirmiş, iletişim kurma olanağı elinden alındığı için yalnızlaşmış, dayanışma içerisinde yer almayan ve dolayısıyla özgürlüğü imkân dahilinde olmayan ve geleceği, yalnızca kendi geleceğini düşünen yönetim tarafından çalınmış bir halde anlamını yitirmiş bir kalabalığa, bir yığına (*Masse*) dönüşmüş olur.

3.1.1.2. Demokratik Yönetim Biçimleri

Jaspers'e göre, kendi çağının politikayla ilintili en temel meselesi, insan topluluklarının demokratikleştirilip demokratikleştirilemeyecekleridir. Başka bir ifadeyle, vatandaşlardan beklenenlerin yerine getirilip getirilmemesidir. Örneğin, insanların vatandaş olarak kendi paylarına düşen sorumluluğu üstlenip üstlenmeyecekleri ve politik kararlarda vatandaş bilinci ile aktif rol oynayıp oynayamayacaklarıdır (Jaspers, 1957, ss. 106-107). Çünkü bir vatandaş olarak her insanın oy kullanmak, seçim sonucunu kabullenmek ve hükümetin alacağı her türlü karar gibi sorumlu olduğu şeyler bulunmaktadır. Dolayısıyla insanların bunun bilincinde olmaları, yani bu vatandaşlık bilincine sahip olmaları gerekir. Vatandaşlık bilincinin kazanılmasının yolu ise eğitimden geçer.

Jaspers, totaliter yönetim biçimlerinden olduğu kadar olmasa da demokratik yönetim biçimlerinden de aslında pek memnun değildir, fakat "demokrasi gerçeklikte bozulmuş olsa da özgürlük açısından tek mümkün yol olarak durmaktadır" (Jaspers, 1977, s. 173). Dolayısıyla, demokrasi bizi özgürlüğe götürecek doğru yoldur. Demokrasi ile özgürlük arasındaki ilişki şöyledir: Özgürlük, demokrasiyi getirir, demokrasi ise özgürlüğün devamını sağlar. Ayrıca, "özgür bir insan ancak geri kalanlar da özgürse kendini özgür hisseder" (Jaspers, 1967a, s. 206) ya da "başkalarının özgürlüğü oranında özgür olabilir" (Jaspers, 1963, s. 196) ve bu da totaliter yönetimlerle değil demokratik yönetimlerle sağlanabilecek bir durumdur.

Jaspers'in görüşüne göre "demokrasi idesi, insanlarla ilişki içerisindeki etkili devlet adamlarını gerektirir. Bu olmazsa, demokrasi yalnızca partizan bir hazırlık

ve seçim manipülasyonudur” (Jaspers, 1958, s. 10). Bunun yanında demokrasinin taviz verilemez temel şartları eşitlik, özgürlük ve gizli oy hakkıdır (Jaspers, 1982, s. 429). Demokratik yönetim biçimleri, totaliter yönetim biçimlerinin aksine, vatandaşlarına eşit haklar sunar, hayatları ve düşünceleri için güven ortamı sağlar ve tolerans gösterir, şeffaf bir yönetim sergiler ve insan hakları bilincinin oluşması için çabalar. Demokrasinin amacı, Jaspers’in ifade ettiği üzere “her insanın, doğuştan gelen doğasının yani özgürlüğünün, yeteneklerine uygun bir biçimde farkına varmasıdır” (Jaspers, 1982, s. 421). Peki, özgürlük neden bu kadar önemlidir? Çünkü, ancak bu yolla varoluş olunur, “insanın ne olabileceği, onun özgürlüğünde gizlidir” (Jaspers, 1977, s. 67), “yalnızca özgürlük barışı sağlar” (Jaspers, 1958, s. 8) ve sorumluluğumuz da buradan, özgürlükten doğar. “Politik özgürlük, herkesin özgür olmasına bağlıdır ve birlikte sorumluluğu talep eder” (Örnek, 1986a, s. 114).

Totaliter yönetimlerde yönetici etkindir ve yönetilenden edilgen olması beklenir. Bu nedenle bu tür yönetimlerde özgürlükten söz edilmediği gibi karşılıklı sorumluluklardan da söz edilmez. Oysa, demokratik yönetimlerde yönetilenler de yöneticiler de etkindirler. Dolayısıyla, burada hem özgürlüğe hem de sorumluluklara yer vardır. “Özgür bir halk, hükümetinden ve onun eylemlerinden sorumlu olduğunu bilir” (Jaspers, 1977, s. 122). Bu açıdan totaliter yönetimlerin yaratmak istedikleri ve çoğu kereler başarılı oldukları yönetilen toplulukları yığın/kitle (*Masse*) iken, demokratik yönetimlerin yaratmak istedikleri yönetilen toplulukları, akıllı insanların birlikteliğidir (*die Gemeinschaft der Vernünftigen*).

Dünya düzenini birkaç akli başında insandan beklemek yanıltıcı olacaktır. Akıl, etkililik ve süreklilik kazanmak için halkla iç içe olmalıdır. Bu yüzden, demokrasi kaçınılmazdır. Demokrasinin anlamı, halkın ve toplulukların ortak düşünce ve eylemlerinde aklın çalışmasıdır (Jaspers, 1982, s. 419).

Peki, kazanılmış fakat daha sonra kaybedilmiş hakikati ve özgürlüğü yeniden elde etmenin koşulları nelerdir? Jaspers bu sorumuzu *Die Schuldfrage* kitabında iletişim, arınma, dönüşüm ve suçun kabulü olarak açıklayıp ayrıntılı bir suç

analizine girişmektedir. Bir sonraki kısmın konusunu da bu suç analizi ve farklı suçlardan doğan sorumluluk görüşleri oluşturmaktadır.

3.1.2. Suç Türleri

Jaspers'in *Die Schuldfrage* başlıklı kitabı, onun 1945-46 güz döneminde vermiş olduğu ders içeriğinden oluşur⁴⁸. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde verdiği bu derste Jaspers, o dönemdeki Alman halkının sorunlarını ya da eksiklerini iletişimsizlik, yabancılaşma, fiziksel ve ahlaki değerlerin tahrip edilmesiyle ortak hakikat ve etik-siyasal zeminin yok oluşu olarak görür. "Ortak olan şey, hiçbir ortaklığın olmayışıdır" (Jaspers, 1946, s. 20). Oysa, "biz birbirimize aitiz" (Jaspers, 1946, s. 16) der Jaspers. Bu nedenle, metnin girişinde Jaspers, amacının Alman halkının mevcut varlığını yeni bir ortak hakikat zeminindeki etik-siyasal temele oturtmak olduğunu ifade eder. Bu amaca yardımcı olacak araçlar, akıl ve hakikattir. Yöntemi ise iki basamaktan oluşur. Birinci basamak, insanlar arasındaki çeşitliliklerin farkına varmak ve onları oldukları halleriyle kabul etmektir. İkinci basamak ise, Jaspers'in felsefesinde çokça vurguladığı iletişimdir. İnsanların hiddet, gurur ve suskunluk gibi iletişim düşmanlarından azade, yeniden gerçeklere dayanarak, empati içerisinde ve propaganda yapmadan birbirleriyle konuşmaları gerekmektedir. Böylelikle, akıl ve hakikat aracılığıyla kurulan iletişim ile mevcut varlığımızı (*Dasein*) etik-siyasal temele oturtmak mümkün olacaktır (Jaspers, 1946, ss. 11-26). Bu da Jaspers'e göre Alman ruhunun yeniden inşa edilmesi demektir. "Almanya ancak biz Almanlar iletişimde birbirimizi

⁴⁸ Jaspers'in bu kitabı 1946 yılında yayımlanır. Hem konferansları verdiği dönemde hem de kitabın basıldığı zamanda Almanya'da Nürnberg duruşmaları (20 Kasım 1945 – 1 Ekim 1946) görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri (ABD, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık ve Fransa) tarafından kurulan ve yönetilen bu duruşmalarda Nazilerin yargılanacağı üç ana suç başlığı şunlardır: i) Barışa karşı işlenen suçlar, ii) İnsanlığa karşı işlenen suçlar ve iii) Savaş suçları. Yargıçlar için bu suçların planlı bir biçimde işlenmesi de ayrıca önem teşkil etmekteydi. Bir başka önemli nokta, bu suçlardan dolayı yargılananların tüm Alman halkının değil, savaşın çıkmasında ve devam etmesinde etkin olarak görev alan (mahkeme kayıtlarında sayısı 24 olan) sorumluların olmasıydı. Bu durum, cezai ve siyasi suçlarda suçlanan ile suçlu bulunanın aynı şey olmadığını bir göstergesi ve örneğidir.

bulduğumuzda tekrar kendine gelebilir. Birbirimizle gerçekten konuşmayı ancak bizim büyük farklılığımızın farkındalığında öğreniriz” (Jaspers, 1946, s. 24).

Aynı kitapta akıl temelli hakikati de önceleyen bir suçluluk bilinci ve bu bilinçle gelen arınmadan (*Reinigung*), arınmanın öneminden, dönüşümden (*Umkehr*) sıkça söz eder. Suçluluk bilinci kazanmak, hakikat zeminini yeniden kuracaktır. Bu bilinci kazanmak içinse önce suçun ne olduğunu bilmek ve sonrasında suçun beraberinde getireceği sorumluluğu kabul etmek gerekir. Arınma ise politik özgürlüğün koşuludur (Jaspers, 1946, ss. 103-104). Arınmaya bağlı olan dönüşüm de ancak “kişinin özgürlüğe, rasyonel düşünce yoluyla hakikate ve akıllı insanların birlikteliğindeki iletişime olan kararlılığı ile mümkündür” (Örnek, 1986a, s. 106).

Jaspers, Varoluş Felsefesinde olduğu gibi Siyaset Felsefesinde de suç – sorumluluk ilişkisini kurar, fakat artık buradaki eksen noktası varoluş değil, toplum içerisinde yer edinen, diğer insanlarla sosyal ilişkiler kuran, iletişim içerisinde olan, devletin vatandaşı konumundaki mevcut-varlıktır (*Dasein*). Dolayısıyla da burada sözü edilecek olan sorumluluk, varoluşsal sorumluluk değil, politik sorumluluktur. Bu politik sorumluluk, Jaspers’in 1946 tarihli *Die Schuldfrage* kitabında sıraladığı dört tür suç ile ilintilidir. Bu suç türleri cezai (*kriminelle*) suç, siyasi (*politische*) suç, ahlaki (*moralische*) suç ve metafizik (*metaphysische*) suçtur.

Bu kısımda, politik sorumluluk bağlamında daha ayrıntılı şekilde ele alacağımız suç türü siyasi ya da politik suç olsa da diğer suç türleri olan cezai, ahlaki ve metafizik suçlar ile bunların getirdikleri farklı sorumluluklara da değinmek gerekmektedir. Çünkü Jaspers, tüm suç türlerinin birbirleriyle yakından ilişkili olduklarını ve yanılığa düşmemek adına bu durumun göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgular: “Her bir suç kavramı, diğer suç kavramlarının kapsamlarında sonuçları olan gerçeklikleri gösterir” (Jaspers, 1946, s. 33). Bu bakımdan, örneğin, politik suçtan bahsederken onun cezai suç ile ortak yanlarından ve ahlaki suçla olan ilgisinden de söz etmemiz gerekmektedir.

Jaspers'in suç türleri arasında bir ayırım yapma çabasının altında yatan temel sebep ise oldukça pratik bir amaca sahiptir: Suçluluk bilincinin kazanılması ve suçun kabul edilmesi. "Aslında biz Almanlar, hepimiz suçluluk sorununu açıkça görmek ve bundan gereken sonuçları çıkarmak mecburiyetindeyiz. Bizi buna mecbur bırakan insanlık onurumuzdur" (Jaspers, 1946, s. 29). Yapılan ayırım aynı zamanda bir halkın bütün olarak ahlaki bakımdan suçlanmasının da önüne geçer. Halk, ancak politik bakımdan sorumlu tutulabilir ve "sorumlu kılmak, ahlaki olarak suçlu görmek anlamına gelmez" (Jaspers, 1946, s. 56).

Tam bu noktada açıklığa kavuşturulması gereken bir konu bulunmaktadır. Hem cezai suçta hem de politik suçta, suçlanan ile suçlu bulunan yani cezalandırılan aynı kişiyi ifade etmez. Bir grup, topluluk ya da halk bir eylemden ve hatta eylemsizlikten suçlanabilir. Fakat bu suçlamada hukuk süreci tek tek kişiler üzerinden işler. Dolayısıyla da tek tek kişiler suçlu bulunur ve cezalandırılırlar. "Bir halkın tamamı/bütünü ne cezai anlamda ne politik anlamda (burada yalnızca bir devletin vatandaşları yükümlüdür) ne de ahlaki anlamda suçlu ya da suçsuz olabilir" (Jaspers, 1946, s. 39).

3.1.2.1. Suç Türleri Ayırımının Nedenleri

Jaspers'e göre, savaş döneminde yapılanlardan herkes rahatsızlık duymuş olsa da rahatsızlıklarını dile getirmede çok az insan cesaretli davranabildi. Savaş sonrası sağ kalanlar ise her şey olup bittiğinde, artık geçmişte kalan savaş suçlarından rahatsızlık duymaya başladı, fakat yine de suçu üstlenmek yerine bir başkasını suçlamanın kolay yolunu tercih ettiler. Oysa, Jaspers'in gözünde, işlenmiş suçlara fiilen katılmış olsun ya da olmasın, bu eylemleri onayladığını açıkça ifade etsin ya da etmesin, hatta tüm olanların karşısında yer alsa dahi herkes suçlu. Jaspers'e göre ortada suçun türü ve derecesi bakımından farklılıklar olsa da kimse suçsuz değildir.⁴⁹ Buradaki asıl sorun, kimsenin ne

⁴⁹ Jaspers'e göre suçlu olanlar yalnızca Hitler, Nasyonal Sosyalist Parti ve SS subayları değildi. İşlenen suçlara karşı hiç de etkin olmayan ve kayıtsız bir tavır takınan seyirciler ve faillerden oluşan sıradan halk da suçlu.

türden bir suçtan pay aldığını bilmemesi, belki de bilmek istememesiydi. Sorumlulukları paylaşma hususunda istekli davranan insanlar, suçu paylaşma konusunda hiç de hevesli değildi. Bunun nedeni, suçun ne olduğunu ve ne ile suçlandıklarını tam anlamıyla bilmemeleriydi. “Bir suçlama ancak bakış açısı ve konusu bakımından belirlenmiş ve sınırlanmışsa anlamlı, suçlayanın ve suçlananın kim oldukları biliniyorsa da aşıkardır” (Jaspers, 1946, s. 37).

Bu nedenle Jaspers, suçlamaların açıklığa kavuşturulması ve insanların bilerek ya da bilmeyerek katkıda buldukları suçları kabul etmelerini kolaylaştırmak için suçu türlere ayırdı. “Ayrım beraberinde saptamayı ve kısmen aklanmayı getirir. Ayrım, topyekûn suçlanmayı ortadan kaldırır ve ithamları sınırlandırır” (Jaspers, 1946, s. 41). Böylece insanlar suç türlerini öğrenecek ve üzerlerine düşen suçu ve bu suçun getirmiş olduğu sorumluluğu bilinçli bir şekilde üstlenebileceklerdi. Zira suç, suçun farkına varılması ve suçun kabul edilmesi farklı şeylerdir ve sorumluluk bilinci üçüncüsünden doğar. Bu bakımdan, insanları birbirlerine bağlayan şey suç değil, sorumluluk bilincidir diyebiliriz.

Bu noktada, Jaspers’in amacı ile bizim amacımızın farklılık gösterdiğini ifade etmek gerekir. Buna göre, yukarıda da belirtildiği üzere, Jaspers ilk olarak genel bir suç ayrımı yaptıktan sonra buradan Almanya’nın ve Alman halkının içerisinde bulunduğu durumu gözler önüne sermeyi hedefler. Biz ise burada, bu özel Alman örneğinden genel bir çerçeve çıkarıp suç türlerinin özelliklerini, birbirleriyle olan ilişkilerini anlamayı hedeflemekteyiz.

Ayrıca, Jaspers suçluluk sorununu her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman halkı özelinde ele almış olsa da aslında bu sorun, ona göre, bir insanlık krizidir. Dolayısıyla bu Alman sorunu çerçevesinde ele alınan konunun tarihin her evresinde, her devlete ve halka uygulanabileceği ve hatta uygulanması gerektiği göz ardı edilmemelidir. Fakat her halk kendi sorgulamasını kendi yapmalıdır, çünkü gerçek dönüşüm (*Umkehr*) bu kendi kendini soruşturma ve iç hesaplaşma ile mümkündür. “Suçluluk sorunu, başkalarının bize yönelttiğinden ziyade bizim kendimize yönelttiğimiz bir sorudur. ... Ancak bu soru ile kendi varlığımızın

kaynağından bizi yeniliğe götüren bir dönüşüm gerçekleşebilir” (Jaspers, 1946, s. 30).

Sonuç olarak, savaş sonrasında Jaspers’i suçluluk sorununu irdelemeye iten sebeplerden ve bu bağlamda söz konusu girişimin asıl amacının ne olduğundan, suç türleri ayrımını neden yaptığından, suçun kabul edilmesinin neden önemli olduğundan ve getireceği yeni durumlardan kısaca söz ettikten sonra her bir suça, birbirleri ile ilişkilerine, taşıdıkları sorumluluklara daha ayrıntılı şekilde değinelim. Nihayetinde sorumluluğun sınırlarının belirlenebilmesi için öncelikle suçların ne olduklarını ortaya koymak gerekir.

Suçların ele alınma sırası ise metafizik suç, ahlaki suç, cezai suç ve politik suç olacaktır; çünkü Jaspers’e göre metafizik suç diğer tüm suçlara zemin hazırlarken, ahlaki suç da cezai ve politik suçların bir nevi koşuludur. Bu bakımdan önce diğer suçlara temel teşkil eden metafizik ve ahlaki suçlara değinmenin, ardından da cezai suçu ve Siyaset Felsefesinin ana unsurlarından biri olan politik suçu açıklamaya çalışmanın daha yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Suç türleri konusunda ayrıntıya girmeden önce, suçlamanın kişinin kendisinden mi (içeriden) yoksa dışarıdan mı geldiği; her bir suç bağlamında suçlananlar ile suçlu bulunanların kimler oldukları ve bunlar arasındaki ayrım; suçlamalardaki yargı mercilerinin neler oldukları ve ne gibi cezalar verdikleri; suçlardan doğan farklı sorumluluklar gibi bu suç türleri arasındaki farklılıkları ve aynı zamanda da benzerlikleri gösteren ve Jaspers’in *Die Schuldfrage* kitabında anlattıklarından yola çıkarak hazırladığımız tablonun incelenmesi faydalı olacaktır.

Suçlama	Suç Türü	Suçlanan	Suçlu Bulunan	Suç	Yargı Mercii	Sonucu	Sorumluluk Türü
Dışarıdan	Cezai	Birey veya grup	Birey	Yasaları ihlal etmek	Mahkemeler	Yasal ceza	Yasal sorumluluk
Dışarıdan	Politik	Birey veya grup (Halk bütünüyle suçlanamaz)	Birey (Kolektif suç söz konusu olamaz)	Devletin ve vatandaşlarının sorumluluklarını yerine getirmemeleri	Galiplerin otorite ve iradeleri	Yükümlülükler	Politik sorumluluk (Kolektif sorumluluk)
İçeriden	Ahlaki	Birey	Birey	Kişinin ahlaka uygun olmayan eylemleri	Kişinin vicdanı	Arınma	Ahlaki sorumluluk
İçeriden	Metafizik	Birey	Birey	Dünyadaki tüm haksızlıklar karşısında dayanışma sergilememek	Tanrı	Dönüşüm	Metafizik Sorumluluk

Tablo 2. Suç Türleri

3.1.2.2. Metafizik Suç (*metaphysische Schuld*)

Metafizik suç, tüm dünyada başkalarına yapılan kötülükler karşısında, bu eylemlerin bir parçası olmasam dahi, üzerime düşen sorumluluğu yerine getirmediğimde karşı karşıya kalmış olduğum suçtur:

İnsanları dünyadaki tüm hatalardan ve haksızlıklardan, özellikle de kendi zamanlarındaki ve bilgileri dahilindeki suçlardan ortak şekilde sorumlu tutan bir dayanışma vardır. Eğer bu suçları önlemek adına yapabileceğim şeyi yapmazsam, ben de suçluyumdur (Jaspers, 1946, s. 31).

Dolayısıyla metafizik suç, insanlık adına bir tehdit varken dayanışma (*Solidarität*) gösteremediğimde ortaya çıkar. İnsanlık olarak tüm insanlar arasındaki bu dayanışmayı Jaspers, gerçek kolektif olarak görür: “Kuşkusuz, gerçek kolektif, bütün insanların tanrı önündeki birbirlerine ait oluşlarıdır” (Jaspers, 1946, s. 67). Jaspers’in suç anlayışına göre, suç ister yasal sonuçlar doğursun ister yasal olmayan sonuçlar sunsun, her bir suçun bir yargı merci bulunmaktadır. Metafizik

suçtaki bu yargı merci tanrıdır. Tanrı karşısındaki içsel yargılama sonucunda insanın bilinci dönüşür.

3.1.2.3. Ahlaki Suç (*moralische Schuld*)

Jaspers ahlaki suçu şöyle tanımlar: “Kendi kendini sorgulayan tek kişinin suçluluk sorununa ahlaki suç diyoruz” (Jaspers, 1946, s. 57). Ahlaki suç, kişinin ahlaka uygun olmayan eylemlerinden doğar. Her ne kadar bu türden eylemler insanın kendisi dışındaki insanları etkilese de ahlaki suçlama dışarıdan değil, tıpkı metafizik suçta olduğu gibi içeriden gelir. Dolayısıyla ahlaki suçta suçlayan da suçlanan da kişinin kendisidir. Bu bakımdan kendimiz dışındaki bir insanı, topluluğu, halkı eylemleri ne olursa olsun ahlaki olarak suçlayamayız. Çünkü bu türden suçlamalar dünya üzerindeki ayrışmalara, bölünmelere neden olur.

Ahlaki suçtaki yargı merci, kişinin kendi vicdanıdır (*Gewissen*). Jaspers’e göre vicdan “ayırt etme ve karar verme talebinde bulunan, dönüm noktasındaki ses”tir (Jaspers, 1932, s. 268). Vicdan, iyi ile kötüyü ayırt etme ve doğru olanı yapma kararını verme talebinde bulunur. Jaspers ayrıca vicdanın sesinin tanrının sesi olmadığını belirtir. “Vicdanım bana aşkınlığı işaret eder ama beni o yolda bir başıma bırakır” (Jaspers, 1932, s. 272). Bu bakımdan ahlaki suçtaki vicdan sorgulaması ile metafizik suçtaki yargılama birbirinden farklıdır.

Ahlaki yargılama, sevgi mücadelesinin olduğu gerçek bir iletişimde ortaya çıkar ve bu içe dönük etik sorgulama sırasında ele alınan yanlış vicdani kararlar, vicdan rahatlıkları, vicdani yanlışlıklar sonucunda arınma meydana gelir. Ayrıca ahlaki suç, varoluşu değil mevcut-varlığı ilgilendirir ve onu öteki mevcut-varlıklara karşı sorumlu kılar. Bu nedenle de ortaya çıkan sorumluluk, varoluşsal sorumluluk değil, ahlaki sorumluluktur.

3.1.2.4. Cezai Suç (*kriminelle Schuld*)

Cezai suç, suç dendiğinde akla gelen ilk anlamı kapsar. Buna göre, bir kişinin vatandaşı olduğu devletin oluşturduğu kurallara, yasalara uymaması sonucu ortaya çıkan durumdur. Jaspers, bu suç türünü şu şekilde tanımlar: “Suçlar, açık yasaları ihlal eden, somut olarak kanıtlanabilir eylemlerden oluşur. Merci, resmi yargılamalardaki maddi unsurları güvenilir bir şekilde belirleyen ve yasaları bunlara uygulayan mahkemedir” (Jaspers, 1946, s. 31). Kararı verecek olan da yargıçtır. Bu suçta suçlama kişinin kendisinden değil, dışarıdan gelir.

Yasaların ihlal edilmesi ile oluşan bu türden suçun elbette bir takım yasal sonuçları da olacaktır. “Suç cezasını bulur. Koşulu, suçlunun adil bir biçimde cezalandırıldığını doğrulaması değil, suçu özgür iradesi ile gerçekleştirdiğinin yargıç tarafından onaylanmasıdır” (Jaspers, 1946, ss. 34-35).

Sonuç olarak, yaşadığı ülkenin yasalarını özgür iradesi ile ve bilinçli şekilde ihlal eden kişi suç işlemiş olur. Bu suçun cezasının ne olacağına yine yasalar çerçevesinde yetkin kişiler tarafından karar verilir. Dolayısıyla, buradan doğacak olan sorumluluk da yasal sorumluluk olacaktır. Kişi, bir vatandaş olarak devletin yasa ve kurallarına uymakla yükümlüdür. Yasa ve kuralların rafa kalktığı savaş gibi olağanüstü durumlarda suçun nasıl belirleneceği, yargılayanın kim olacağı, yargılananın ise ne türden bir sorumluluğa sahip olacağı, politik suçun konusudur. “Barış halindeki bir devlet düzeninde yargı merci mahkemelerdir. Savaştan sonra ise bu ancak bir galibin mahkemesi olabilir” (Jaspers, 1946, s. 51).

3.1.2.5. Politik Suç (*politische Schuld*)

Jaspers, politik suç başlığı altında sorumluluğu ele alırken politik yükümlülük (*politische Haftung*) ifadesini kullanmakta ve bu da kafa karıştırıcı olmaktadır. Biz bu çalışmada, bu durumu daha karmaşık hale getirmemek adına yükümlülük

dediği yerlerde de “sorumluluk” kavramını kullanmayı tercih ediyoruz.⁵⁰ Çünkü bize göre Jaspers’in, özellikle politik suç söz konusu olduğunda, sorumluluk (*Verantwortung*) yerine yükümlülük (*Haftung*) ifadesini kullanmasının nedeni, onun bu sorumluluğun paylaşılan bir tür sorumluluk olduğuna vurgu yapmak istemesidir. Örneğin, cezai suçtan doğan yasal sorumluluk, ahlaki suçtan doğan vicdani sorumluluk ve metafizik suçtan doğan metafizik sorumluluk tek kişinin kendi sorumluluğudur ve her bir durumda da kişinin bir merciye karşı hesap vermesi söz konusudur. Oysa, politik suçtan doğan politik sorumluluk tek kişinin de içinde yer aldığı bir halkın, topluluğun mesuliyetidir. “Bir halkın ya da topluluklar içinden bir grubun – politik yükümlülük dışında – ne cezai ne ahlaki ne de metafizik suç anlamında bir kolektif suçundan söz edilebilir” (Jaspers, 1946, s. 40).

Dolayısıyla cezai, ahlaki ve metafizik sorumluluk türleri bir şeye karşı (yasa, vicdan, tanrı) sorumlulukken, politik sorumluluk birlikte sorumluluktur (*Mitverantwortung*). Bu yüzden politik sorumluluk dayanışmayı içerir. Devlet adına yapılan her şey, her bir vatandaşa sorumluluk yükler. Jaspers, her bir uyruğun taşıdığı bu sorumluluğu birlikte sorumluluk olarak açıklar. Buna verdiği bir başka isim ise kolektif sorumluluktur, olanlardan “kolektif olarak sorumluyuz” (Jaspers, 1946, s. 56) demektir.

Tam bu noktada, Jaspers’in kolektif sorumluluk ve kolektif suç kavramlarını hangi bağlamda kullandığını belirtmek de bir başka kafa karışıklığının daha önüne geçecektir. “[B]u iki kavram birbirine çok bağlı olduğu için Jaspers’in metninde kafa karışıklığına yol açmaktadır” (Örnek, 2017, s. 129). Jaspers, kolektif suça

⁵⁰ Karl Steuerwald’in *Deutsch – Türkisches Wörterbuch* kitabında iki kavramın anlamı incelendiğinde Jaspers’in neden “Haftung” kelimesini tercih ettiği anlaşılabilirlik kazanmaktadır. Sözlüğe göre “Verantwortung” hesap verme, gerekçelendirme, savunma gibi kelimelerle ilişkisinde açıklanırken “Haftung” kefalet, mesuliyet gibi kelimelerle açıklanır. Bu bakımdan mahkeme önünde hesabı verilen cezai suç, vicdan önünde savunulmaya çalışılan ahlaki suç ve Tanrı karşısında gerekçesi aranan metafizik suçtan doğan sorumluluk için “Verantwortung” ne derece yerinde bir tercihse, hesap vermekten ziyade bir şeyin - bu durumda devletin suçlarının - kefaletinin üstlenildiği yani politik suçun omuzlarımıza yüklediği sorumluluk için “Haftung” da o derece yerindedir. Yine de kavram karmaşası yaratmaktan kaçınmak için her ikisi için de sorumluluk karşılığını kullanıldığımızın bilinmesini isteriz.

karşı çıkar. Ona göre bir halk toplu olarak suçlu addedilemez. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Suç doğası gereği bireyseldir. Bu yüzden kolektif suç ifadesi anlamsızdır. Kolektif suç, ancak politik suçtaki birlikte sorumluluk bağlamında kullanılırsa kabul edilebilir bir kavram olur. “Kolektif suç, zorunlu olarak vatandaşların politik sorumluluğu biçiminde ortaya çıkar. Fakat aynı durum ahlaki, metafizik ve cezai suç için geçerli değildir” (Jaspers, 1946, s. 56). Yine de Jaspers’in kullanmayı daha çok tercih ettiği ve burada da kullanılacak olan ifadeler politik suç ve politik sorumluluktur.

Jaspers, politik suçu politik sorumluluk ile ilişkisinde açıklar ve zaman zaman bu iki kavramı birbirinin yerine kullanır. Bu açıdan, Jaspers’in düşüncesine göre, politik suç en genel anlamda devletin ve vatandaşlarının üzerlerine düşen siyasal sorumlulukları yerine getirmemeleri demektir. Sorumlulukları yerine getirmeme durumu pasif kalma, eylemde bulunmama, karar almaktan kaçınma biçiminde tezahür edebilir. Jaspers politik suç hakkında şöyle yazar:

Politik suç, devlet adamlarının ve bir devletin vatandaşlarının eylemlerinden oluşur. Devletin kurduğu düzen yoluyla mevcut varlığı söz konusu olan vatandaş, bu devletin eylemlerinin sonuçlarına katlanmak ve otoritesine boyun eğmek zorundadır (politik yükümlülük). Nasıl yönetildiği her insanın ortak sorumluluğundadır. Buradaki yargı merci, iç politikada ve dış politikada galip gelenin gücü ve iradesidir. Yargı merciinin kim olacağına başarı karar verir (Jaspers, 1946, s. 31).

Burada iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, hem vatandaşın hem de yöneticinin politik suçlu olabildiğidir. İkincisi ise, yargı merciinin gücü elinde bulunduran galibin oluşudur. Bu şu demektir: Barış ortamında gücü elinde bulunduran yönetici yargı merci iken, savaş ortamında ya da savaşın hemen sonrasında yargı merci galip gelen bir başka devlet olabilir. Başka bir devletin, sırf savaştan galip çıktı diye yargı merci olması, adil bir suçlama ve yargılamada bulunacağının garantisini taşımaz. Çünkü başarı, “hakkı ve hakikati beraberinde getirmez” (Jaspers, 1946, s. 17). Yine de Jaspers’e göre, galip gelen taraf bu yargılamayı hukuk düzleminde gerçekleştireceği için gücünün sınırları da çizilmiş olur. Güç, hukuk ile sınırlanır. Çünkü, mahkemeyi kuranların ve yargıda bulunacak olanların yalnızca yargılayacakları insanlara karşı değil, aynı zamanda

tüm insanlığa karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca, bu yargılamalarda ahlaki ve metafizik suçlamalar söz konusu edilemez. Dolayısıyla bir halka karşı ahlaki suçlamalarda bulunmanın geçerliği yoktur. Öteki, cezai ve siyasi yönlerden yargılanabilir ama ahlaki ve metafizik açılardan bu mümkün değildir. Burada söz konusu olan, tek tek kişilerin politik suçları ve bu suçlar kapsamında ne şekilde cezalandırılacaklarıdır. Politik suçların cezası, siyasal hakların sınırlandırılması ya da tümüyle kaybedilmesi şeklinde ortaya çıkar.

Politik suç bağlamında yalnızca yöneticilerin değil, aynı zamanda vatandaşların da suçlu ve dolayısıyla sorumlu oldukları konusunda ise şunlar söylenebilir. Yukarıda Jaspers'in politik suç sorumlulukların yerine getirilmemesi olarak tanımladığından söz etmiştik. Burada sorumluluğun kapsamı ve sınırlarını da belirlemek gerekir. Bunun için sorulması gereken soru, bir vatandaş olarak benim kime ya da neye karşı (politik) sorumlu olduğumdur. Bunun yanıtı, yöneticilerin yapıp ettiklerinden dolayı hem devlete hem de diğer vatandaşlara karşı sorumlu olduğumdur. "Her vatandaş, kendi devletinin yaptığı ve çektiği şeyden sorumlu ve müteessirdir" (Jaspers, 1946, s. 48). Nasıl ki devlet yöneticileri halkına karşı sorumlu ise, halk da yöneticilerin eylemlerinden ve hatta bu bilince yani sorumluluk bilincine sahip olmaktan sorumludur. Zira politik sorumluluk, çatısı altında yaşadığımız ve Jaspers'in deyişiyle "mevcut-varlığımızın yaşam koşullarını ona borçlu olduğumuz" yönetimin işlediği suçların omuzlarımıza yüklediği yükümlülüklerdir. "Bir halk, kendi devletinden sorumludur" (Jaspers, 1946, s. 56). Her bir vatandaş, taşımakta olduğu politik sorumluluk nedeniyle olup bitenlerden (yine politik anlamda) suçludur. Jaspers'e göre politik sorumluluktan pasif kalarak, kararlar almayarak, oy kullanmayarak, apolitik olarak kaçınmak mümkün değildir. Her ne eylemde ya da eylemsizlikte bulunulursa bulunulsun, bunun mutlaka insana düşen bir politik sorumluluğu vardır. Çünkü vatandaşlar "kendi yaşamlarını devlet düzenine borçludurlar. Modern devletlerde dışarıda kalan bir alan bulunmaz" (Jaspers, 1946, s. 57). Siyasetten kaç(ın)amayacağımız için onun getireceği sorumluluktan da sıyrılamayız.

Aynı zamanda, devletin vatandaşları olarak birbirimize karşı da sorumluluğumuz vardır. Diğer vatandaşların aşağılanmalarına, belirli birtakım haklardan mahrum bırakılmalarına, yok edilmelerine ses çıkarmamak bizi, en azından suçu işleyenler kadar yanlış bir duruma sürükler. Bu türden suçlardan temize çıkmak, hele de başkalarını suçlayarak ve yalnızca onları sorumlu tutarak sorumluluktan kurtulmak mümkün olamaz. Böylesi suçların nedenleri ihmal, konformizm, suskunluk, kamusal tartışma imkânının olmayışı, hor görme, güvensizlik ortamı, propaganda ve manipülasyon, bencillik, aklını kullanmaksızın itaat etme, önyargı vs. olarak sıralanabilir. Bu nedenlere ortam hazırlayan unsur, yöneticiler olabildiği gibi halkın sorumsuzluğu da olabilir. “Teslimiyet atmosferi adeta bir kolektif suçtur” (Jaspers, 1946, s. 70). Ayrıca, görülebileceği gibi bazı ahlaki kusurlar, politik suçlara zemin hazırlamaktadır. Jaspers’e göre, metafizik suçumuz diğer suçların (ahlaki, politik ve cezai) zeminini oluştururken, ahlaki kabahatlerimiz de politik ve cezai suçların koşullarının nedenidir.

Kısacası her insan, bir vatandaş olarak yöneticilerin sorumluluk bilinci ile yerine getirmedikleri eylemler kadar bu eylemler sırasında atacağı kendi adımlarının doğuracağı sonuçlardan da sorumludur. Hatta Jaspers bunu bir görev olarak görmektedir: “Avrupalı halkların, krallarını yargılayıp kafalarını uçurmalarından bu yana halkın görevi, yönetimi kontrol altında tutmak olmuştur” (Jaspers, 1946, s. 51). Bunların sonucunda şu açıkça söylenebilir ki, Jaspers’in politik suç tanımı ya da görüşü, onun hiç kimsenin (politik) sorumluluktan kaçamayacağını düşündüğünü göstermektedir. Çünkü suçlu olmak için illa bir suçta fiilen yer almak, iş birliği yapmak ya da hatta siyasi yanlışlara sahip olmak gerekmez. Politik sorumluluğun yerine getirilmediği bir ülkede yaşamak dahi suçtur, politik suçun kapsamına girer. Jaspers bu konuda o dönemki Almanya’nın ve Alman halkının durumundan örnek vererek şöyle yazar: “Almanya’da bu siyasi konuma düşmemiz, özgürlüğümüzü kaybetmemiz ve kültürsüz, kaba insanların tahakkümü altında yaşamak zorunda oluşumuz, hiç kuşkusuz ki bizim hepimizin suçudur” (Jaspers, 1946, ss. 81-82). Bu suçların bizden önceki nesillerce işlenip işlenmemesinin de bir önemi yoktur. Jaspers geçmişte işlenmiş suçların da sorumluluğunu üstlenmeyi talep eder: “Atalarımızın suçunu üstlenmek

zorundayız” (Jaspers, 1946, s. 71). Çünkü şimdiki durumumuzun anlaşılır olması için yapılması gereken asıl şey “yakın geçmişin gerçeklerine sadık olmak ve olanları yargılayabilmektir” (Jaspers, 1967a, s. 204). Önceki kuşaklar ile şimdiki kuşaklar arasındaki bağlantıyı kuran unsur tarihtir ve bu tarihten sorumluluklarımız fıskırır: “Asıl olan şu ki tarih, sorumluluğu ortaya çıkarır” (Jaspers, 1977, s. 40). Belki de önceki kuşakların eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmek bir başka açıdan daha gerekliliktir, çünkü kimi toplumsal travmalarda suçu eşzamanlı olarak kabul etmek ve bunun sorumluluğunu üstlenmek mümkün olamayabilir. Aleida Assmann bu durumu şöyle açıklar:

Geçmiş travmaların ayırt edici özelliklerinden birisi, bu belirleyici olayların meydana gelmelerinden on yıllar ya da hatta bazen yüzyıllar sonrasında hortlamalarıdır. Bu gecikme, travmanın ortaya çıkmaya gösterdiği sosyal ve politik tabular kadar zihinsel bastırma ve ruhsal kopuşu da içeren dirençten kaynaklanır (Assmann, 2006, s. 187).

Şu halde Assmann’a göre travmaların yıllar ve hatta yüzyıllar sonra ortaya çıkmalarının ardında yatan neden, psikolojik engel ve çözülme ile sosyal ve politik tabuları içeren temsil direnişidir. Assmann 2003 yılını, Alman halkı açısından direncin kırıldığı bir zaman olarak görür. Nasyonal-Sosyalist rejim sürecinde olanlara karşı ikinci jenerasyonun kafalarını toprağa gömmelerine karşın üçüncü jenerasyon kitaplar, filmler, röportajlar, raporlar, belgeseller gibi kitle iletişim araçlarının aracılığı ile kendi geçmişiyle yüzleşme cesaretini göstermiştir. Bu yüzleşmenin bu denli geç gerçekleşmesinin nedeni, travma ve tabuların anıları uzun süreler boyunca kapılı kapılar ardında kilitli tutmalarıdır. İşte 1945 sonrası Almanya’sında Jaspers’in de öncülerinden biri olduğu suçluluk bilincinin gelişmesine yönelik girişimler, Assmann’ın sözünü ettiği tarzdan, yani uzun yıllar ya da yüzyıllar sonra kendini gösteren bir travmanın önüne geçmeye yöneliktir. Bu çabanın önemi, kitle iletişim araçlarının günümüzdeki kadar gelişmiş, çeşitli ve yaygın olmadıkları bir dönemde, Almanya ve dünya kamuoyunda suçluluk sorununun önemli bir mesele olmasını sağlamış olmasında yatar.

Jaspers, ortadaki suçtan doğacak sorumluluğun bahanelerle hafifletilmemesi adına, neden (*Ursache*) ile suçu birbirinden ayırır. Çünkü “bir şeyin neden bu

şekilde olmuş olduğu ve neden böyle olmak zorunda kaldığına dair açıklama ister istemez bir özür olarak görülür” (Jaspers, 1946, s. 75). Oysa nedenler, örneğin halkın karakteri, ülkenin durumu, dinin gerekleri ya da zamanın ruhu gibi nedenler, suçun suç olduğu gerçeğini değiştirmez. Ayrıca başkalarının suçları da bizi bizim suçlarımızdan kurtaramaz ya da suçumuzu azaltamaz. Fakat bunun yanında, neden ile sorumluluk birbirinden bağımsız değildir. Çünkü “tarihsel nedensel ilişkide, insan eyleminin bir etken olduğu yerde neden ile sorumluluğun ayrımı olası değildir” (Jaspers, 1946, s. 75). Kötü bir olay iyi sonuçlar doğurmuş olsa dahi, bu olaydan doğacak sorumluluk azalmaz.

Sonuç olarak, politik sorumluluğun olmayışı politik suçu doğurur ve tam tersi, yani politik suçun olduğu yerde politik sorumluluğun gerekleri yerine getirilmemiş demektir ifadesi de geçerli ve doğru bir ifadedir. Bu açıdan politik suçun, bitip tükenmek bilmeyen (politik) sorumluluk çağrısı ile her daim bir tehdit olarak varlığını sürdürdüğünü ve sürdüreceğini söyleyebiliriz. Bu tehdidin oluşturabileceği tehlikelere düşmemek için yapılabilecek şey, suçluluk bilincini kazanmak olacaktır.

Peki, suçluluk bilincini kazanmak nasıl gerçekleşir ve insana ne kazandırır? Politik suç bağlamında devletin yapması gereken, yaptığı hataları telafi etmektir. İnsana düşen ise, özellikle de politik, ahlaki ve metafizik suç bağlamında, iç hesaplaşmadır. Bunun için öncelikle, yapılanlarla ve bunlara karşı üstlenmek durumunda olduğumuz sorumluluklarımızla yüzleşme cesaretini göstermemiz gerekir. Bunu da birbirimizle önyargısız, suçlama yapmadan, empati kurarak, dürüst ve açık bir iletişim kurarak gerçekleştirebiliriz. Farklılıklar, iletişimin başlangıç noktasıdır. Bu sayede kazanılacak suçluluk bilinci, politik sorumluluğun ve politik özgürlüğün koşulu olan arınmayı sağlar. Arınma sonucunda dayanışma ve sorumluluk bilinci gelişir. Bu bilinç ise bizi önce dönüştürür ve sonrasında da özgürlüğe ulaştırır. Jaspers, “halkın kendi sorumlu oluşunu bilmesi, politik özgürlüğüne uyanışının ilk işaretidir” (Jaspers, 1946, s. 69) diye yazar. Politik sorumluluğun kabulü, politik özgürlüğü getirir.

3.1.3. Siyaset, Ahlak ve Sorumluluk

Jaspers'in düşüncesine göre, politik özgürlüğe giden yolda atılması gereken bazı adımlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki suçluluk bilincinin kazanılmasıdır. Bu bilincin kazanılması için de öncelikle bireyin dönüşmeyi istemesi gerekir. Suçluluk bilincinin kazanılması ile başlayacak olan arınma (*Reinigung*) süreci, kişisel bir iç hesaplaşma sürecidir. Arınma, yalnızca kişiler tarafından gerçekleştirilir ve ancak tek tek kişilerin arınması ile toplumsal arınma mümkün olabilir. İşte bu kişisel arınma için gerekli olan ilke, ahlaktır. Bununla birlikte ahlak, Jaspers'e göre, siyasetten ayrı ele alınamaz.

Her tek kişi, ahlaki bir özne olarak toplumdan soyutlanamayacağı için politik suçun, politik bilincin ve politik sorumluluğun da bir parçası olarak kalır. Dolayısıyla, politik suç söz konusu olduğunda politika ile ahlak birlikte ilerler. Politika açısından ahlakın önemi, onun eksikliğinin politik ve cezai suçlara sebep olmasından gelir. Bu da bizi politik özgürlük sorununa getirir. Çünkü "politik özgürlük kendi içinde ahlaki bir şeyler taşır" (Jaspers, 1946, s. 69). Ahlak bizi diğer insanlarla dayanışmaya ve sorumluluk almaya iter. Öte yandan, politik sorumluluklarımız birlikte yaşamaktan doğan sorumluluklar oldukları için, bunlardan ahlaki sorumluluklarımız doğar.

Politik özgürlüğe giden yolda atılması gereken ikinci adım, sorumluluk bilincinin kazanılması, yani sorumluluğun kabul edilmesidir.

Jaspers'in politik sorumluluk düşüncesine ve onun koşullarından olan arınma ile ilgili görüşüne geçmeden önce politika ile ahlak arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğuna ve bu ilişkinin Varoluş Felsefesine dayanan temelinde değinelim.

3.1.3.1. Politika ve Ahlak İlişkisi

Jaspers, ahlaki suçun mahkemesinin kişinin kendi vicdanında kurulduğunu düşünür. Ahlakın bu kişiselliğinin yanında bir de yakın olunan kişi ile sevgi mücadelesi içerisinde girilen iletişimde ahlaki suçun farkına varıldığını da ekler. Ahlaki suçun farkına vicdanda ve varoluşsal iletişimde varılır. “Ahlaki suç üzerine yalnızca dayanışma içerisindeki insanlar arasındaki sevgi mücadelesinde gerçek anlamda konuşulabilir” (Jaspers, 1946, s. 32). Burada sözü edilen iletişim, daha önceki bölümlerden de hatırlanacağı üzere, varoluşsal iletişimdir. Dolayısıyla, bu iletişime dayanılarak ahlakın varoluşsal bir temelini olduğu iddia edilebilir. Bu varoluşsal temel, ahlak için hatırlatıcı bir görev görür.

Bununla birlikte ahlak da politik anlamda toplumun yeniden yapılanmasını sağlamak ve onu garanti altına almanın yanında, varoluşsal iletişim ve dolayısıyla varoluşsal özgürlük için koşul görevi görmektedir. Örneğin, varoluşsal iletişimin kurulmasındaki açıklık, içtenlik, eşitlik, küçümsememek, cesaret, karşıdaki insanı araç olarak görmemek ve onun kendini gerçekleştirmesine olanak sağlamak gibi sıralanabilecek koşullar, ahlaki tavırlardır. Salamun bu durumu, Jaspers’in varoluşçuluğundaki bu ahlaki normların bir değerler sistemi (*ethos*) oluşturduğu ve bu değerler sisteminin yalnızca varoluşçuluk için değil, aynı zamanda Siyaset ve Akıl Felsefeleri için de temel teşkil ettiği biçiminde açıklar (Salamun, 1990, ss. 225-230).

Ayrıca Jaspers’e göre “ahlak ve politikanın birbirinden ayrılması anlamsızdır” (Jaspers, 1982, s. 74). Çünkü politik koşulların doğası ahlakidir:

Yaşam şekli politik olaylara sebep olurken bunun karşılığında politik koşullar da tekrar yaşam biçimini şekillendirir. Bu durum, ahlak ile politik suç arasında radikal bir ayrıma izin vermez. Bu nedenle, politik bilinç aydınlandığı ölçüde vicdanda bir yük meydana gelir (Jaspers, 1946, ss. 68-69).

Her ne kadar bir şey kamunun gözü önünde, apaçık gerçekleşse de onun, herkes için anlaşılır ve hatta görünür olmasının mümkün olmadığına tanıklık ederiz. Bu

durum yalnızca bireyselliğin arttığı ve toplumsallığın anlamını yitirdiği günümüze özgü değildir. Bugün olduğu gibi dün de fikirler, durumlar, eylem ve olaylar herkes tarafından aynı derinlikle anlaşılammıştır. Bu farklılık, bahsi geçen fikir, durum ya da eylem ve olaylara yönelik değişken ilgi düzeyleri, farkındalıklar, kabuller doğurur. Bir insan, çevresinde olup bitene ne kadar dar bir çerçeveden bakarsa, bu olup bitenin etkilediği insanlar, onların ne şekilde etkilendikleri, sayılarının azlığı ya da çokluğu bakımından da eksik ve muhtemelen hatalı bir görüşe sahip olacaktır. Oysa, “eğer bir hakikat varsa, bu yalnızca herkesi ilgilendirmez, aynı zamanda herkes tarafından da görülmelidir. Çünkü ancak böylece öne çıkar ve varoluşlarının temelinden anlaşılır” (Jaspers, 1982, s. 30).

Bunu sağlayacak olan politik sorumluluk, sorunu doğru anlamayı, ona getirilebilecek en uygun çözümü bulmayı ve bu çözümü doğru şekilde uygulamayı gerektirir. Bunun için de dayanışma içerisindeki mücadele gerekmektedir. İnsanın varlığını, onu insan kılan özelliklerini yok etmeye çalışan soyut ya da somut her türlü tehdide karşı verilecek mücadele, tek bir kişinin mücadelesi olamaz. Mücadele tek bir insana değil, ancak bir gruba, topluluğa ya da topluma ait olduğu zaman başarılı ve anlamlı olur. Bu nedenle, Jaspers’in Varoluş Felsefesindeki sınır durumlardan biri olan mücadele, Siyaset Felsefesinde – bu alanda bir sınır durum olmamakla birlikte ve dahi bu sebeple – tek kişiyi değil, toplulukları ilgilendirir. Ortak sorumluluğun kabul edilmesini sağlayacak dayanışma içerisindeki bu mücadele, ahlak ile mümkündür. “Çoğu bireylerin ve geniş halk kitlelerinin gündelik eylemlerinde beliren ahlaki yaşam biçimlerinden bazı politik davranışlar ve böylece de politik koşullar ortaya çıkar” (Jaspers, 1946, ss. 33-34).

Jaspers’in ne Varoluş Felsefesinde ne de Siyaset Felsefesinde bir ahlaki kurallar silsilesi ya da etik değerler sistemi oluşturmak gibi bir çabasının olduğu söylenebilir. Yine de hem Varoluş Felsefesinde hem de Siyaset Felsefesinde işe yarayacak bazı ahlaki normlar ya da daha yerinde bir ifade ile bazı ahlaki tavırlar ortaya attığı da göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu normlar ya da tavırlar hem varoluş imkânının (sınır durumların üstesinden doğru bir şekilde gelerek ve/ya

varoluşsal iletişim kurarak) varoluş olmasında hem de insanların topluluk ya da halk olarak bir arada yaşamalarını sağlamada önem teşkil etmektedirler. Bu bakımdan ahlakın (Varoluş ve Siyaset Felsefeleri için) temel, önkoşul olduğu; ahlaki kuralların içeriğinin de, ister varoluşsal iletişimde ister toplumsal ilişkilerde olsun, kişilerarası ilişkilerde ortaya çıktığı söylenebilir.

Salamun'a göre Jaspers, "bu kişilerarası ilişkiyle bağlantılı olarak, varoluşsal ilişkinin gerekli koşulları ve ayrıca insanlığın bilindik normatif özellikleri olan bir dizi ahlaki tavırdan söz eder" (Salamun, 1988, s. 321). Jaspers'e göre bunlar şu şekilde sıralanabilir: Yalnızlık, tefekkür, açık fikirlilik ve açık sözlülük, doğruluk, kişiyi olduğu gibi kabul etmek, iletişimde olduğumuz kişinin kendisini gerçekleştirmesine destek olmak ve bunun sorumluluğunu üstlenmek, dayanışma göstermek, vs. (Jaspers, 1932, ss. 60-81). Bunlarla birlikte Jaspers bir de sınır durumlar karşısında takınılması gereken tavırlardan söz eder. Ölüm karşısında cesaret göstermek, acı çekme durumunda güçsüzlüğün üstesinden gelmek, mücadelede dayanışma sergilemek ve suçun sorumluluğunu üstlenmeye hazır olmak gibi (Jaspers, 1932, ss. 220-249).

Jaspers'in Varoluş Felsefesinde insanın sınır durumlar karşısında ve kişinin kendini gerçekleştirerek varoluş olduğu süreçte takınılması gereken tavırların, onun Siyaset Felsefesinde karşılığı vardır. "Bir vatandaş olarak her bir kişi, kendi siyasi yargısına ve sınırlı bir meslek etiğinden ve yeteneğinden daha fazlası olan değerler sistemine sahiptir" (Jaspers, 1960, s. 117). Jaspers insanların, olaylar karşısında başkalarını suçlamaya yatkın olsalar da özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında, herkesin öncelikle kendisini incelemesi ve değerlendirmesi gerektiğini belirtir.⁵¹ Ancak bu iç hesaplaşma süreci ahlaki yapılanmayı yeniden sağlayabilecektir. Toplumsal suçlar söz konusu olduğunda olup bitenden – aktif olarak yer almasak dahi – pişmanlık duymak, başkalarının acılarına sessiz kalmamak ve değiştirme cesareti göstermek, olanlara kayıtsız ya da apatik kalmamak, vicdan azabı duymak, kendi özgürlüğümüz kadar başkalarının

⁵¹ Jaspers, Alman halkının tamamını cezai olarak suçlamasa da herkesin politik, ahlaki ve metafizik olarak sorumlu olduğunu düşünür.

özgürlüğünün⁵² önemini kabul etmek, başka bir varoluş imkânını yalnızca araç olarak görmemek, benliksiz bireylerden oluşmuş bir yığın olarak hareket etmemek Tüm bunlar, toplumun bir parçası ve bir vatandaş olarak takınmamız gereken ahlaki tavırlardan bazılarıdır. Bunların yanı sıra politik gücün kendi sınırlarını koruması konusunda gereken hassasiyeti göstermek de bir vatandaş olarak hem ahlaki hem de politik görevimizdir. Çünkü “siyasi güç, kendini sınırlamaz ve politik suç ortaya çıkarsa, bu durumda siyasi güç kendi gücünün anlamına zarar vermiş olur ve ahlaki suç ortaya çıkar” (Jaspers, 1946, s. 33).

Bunun yanında Salamun, “Moral Implications of Karl Jaspers’ Existentialism” adlı makalesinde, kişinin sınır durumlar karşısında takınması gereken tavırlar ile diğer varoluş imkânıyla kuracağı varoluşsal iletişimde sahip olması gereken davranışların, örtük bir değerler sistemi oluşturduğunu ve bu değerlerin özel alandan kamusal alana Jaspers’in akıl kavramı ile taşındığını iddia etmektedir. Bu etik kurallar, “akla yatkın yeni bir politikanın, yüzyılımızın insanlık adına iki büyük tehlikesinin üstesinden gelmemizi sağlayacak ahlaki itkileri olmalıdır” (Salamun, 1988, s. 323).

Dolayısıyla, yukarıda Jaspers’in (İkinci Dünya Savaşı sonrası) toplumsal yeniden yapılanmayı sağlayacaklarını düşündüğü ahlaki tavırlara, onun Varoluş Felsefesindeki (sınır durumlar ve varoluşsal iletişim sırasında takınılmasını uygun gördüğü) ahlaki tutumları eklemek ve bunların yalnızca Varoluş Felsefesinde değil, aynı zamanda Siyaset Felsefesinde de geçerli olduklarını iddia etmek de hatalı olmayacaktır. Jaspers için “değerler sistemini özel ve politik ahlak diye ikiye ayırmak, her ikisini de boşa çıkarır” (Jaspers, 1982, s. 74). Ayrıca Jaspers, ahlaki

⁵² Jaspers, politik özgürlük konusunda kişinin çevresindeki insanlar ne derece özgürse ancak o kadar özgür olabileceği düşüncesindedir. Bu tip özgürlüğü, yani baskı olmaksızın insanın diğer insanlarla ortak yaşadığı hayata açık olması durumunu, pozitif özgürlük (*positive Freiheit*) olarak isimlendirir. Pozitif özgürlüğü ahlak ile ilgisinde ele alır. Bunun karşısına ise yasaların tanıdığı özgürlüğü, kendi deyimiyile negatif özgürlüğü (*negative Freiheit*) koyar. (Bkz. Jaspers, 1963, s. 203).

öğretilerin koşullardan bağımsız olarak uygulanır, evrensel olarak geçerli ve sınırlandırılmaz olduklarını ifade eder (Jaspers, 1932, s. 360).

3.1.3.2. Sorumluluğun Koşulu Olarak Arınma

Jaspers'in Siyaset Felsefesinde suçluluk bilincinin kazanılması, yani suçun farkına varılması ve kabul edilmesi, öncelikle sorumluluk bilincinin elde edilmesi ve bunun sonucunda da politik özgürlüğe sahip olunması bakımından önem teşkil eder. Suçluluk bilincinin kazanılması, suçu kabul eden için arınmanın (*Reinigung*) yolunu açar ki, bu arınma sorumlulukla gelen dayanışmaya imkân sağlar ve özgürlüğü önceleyen dönüşümü olanaklı kılar: "Arınma, aynı zamanda, politik özgürlüğümüzün ön koşuludur. Çünkü ancak suçluluk bilincinden, bunlarsız özgürlüğün mümkün olmadığı dayanışma bilinci ve birlikte sorumluluk ortaya çıkar" (Jaspers, 1946, s. 104). Bu bakımdan suçluluk bilinci ile politik özgürlük arasında kurulacak olan bağ, Jaspers'in politik sorumluluk görüşünde merkezi bir yere sahiptir. Söz konusu bağın kurulması için atılacak ilk adım ise arınmadır.

Jaspers, yukarıda sırasıyla ele aldığımız, tüm suçların iki tür sonucu olduğundan söz eder. Bunlardan biri, kişinin suçlu olduğunun bilincinde olup olmamasından bağımsız olarak doğan, dışa yönelik sonuçtur. Diğeri ise, kişinin suçunu idrak ettiğinde ortaya çıkan içe yönelik sonuçtur (Jaspers, 1946, ss. 34-35). Buna dayanılarak Jaspers'in suç anlayışına göre suçun iki yönü var denilebilir. Biri, suçla birlikte ortaya çıkan yıkıcı yan; diğeri ise, suçtan doğan sorumluluğun üstlenilmesi ile ortaya çıkan yapıcı yan. İşte arınma, kanımızca, suçun bu iki yönü arasındaki basamaktır. Çünkü suçluluk sorunu, sorumluluk bilinci ile ortadan kaldırılabılır ve sorumluluğu kabul etmekse ancak arınma sonrasında gerçekleşebilir.

Jaspers, adaletin kendiliğinden yerini bulmadığını, iyinin ve doğrunun kendiliğinden ortaya çıkmadığını belirtir (Jaspers, 1946, s. 100). Adaletin yerini bulması, ortak bir dünyada yaşadığımız gerçeğinin kabul edilmesi ve bu doğrultuda eylemekle mümkündür. Bu gerçeği kabul etmeksizin başkalarına karşı

ne eylemlerimizde suçluluk ne de bunlardan sorumluluk duyarız. Bu bakımdan her bir kişinin kendi eylem ve düşüncelerini değerlendirmesi, bir anlamda iç hesaplaşma yapması gerekmektedir. Dolayısıyla Jaspers, arınmanın gerçekleşebilmesi için de tek kişinin önce dönüşmek istemesi ve sonra da suçu üstlenmesi gerektiğini düşünür. Çünkü bir toplumun ya da halkın arınması, kişisel arınma yoluyla olur. “Tüm gerçek dönüşümler bireyler aracılığıyla gerçekleşir” (Jaspers, 1946, s. 89).

Kişilerin arınmalarına engel olan bazı tavır, eylem ve düşünceler bulunmaktadır. Bunlar suçun kabul edilmemesine yönelik ve suçun kabulünde dahi ortaya çıkan engeller olabilmektedir. Suçun kabul edilmemesi ile gelişen engeller, dönüşüme direnme, kibir, başkasını suçlamak ve suçu kabul etmesi için zorlamak, kendisinin suçsuz olduğunu ya da zaten çokça acı çektiğini, zulme uğradığını düşünmek biçiminde olabilir. Suçun kabul edilmesi durumunda dahi arınmaya engel olanlar ise, bireyin tek başına bir etkisinin olmadığına, tek kişinin güçsüz olduğuna inanmak ve umutsuzluktur. “Kişinin birey olarak kendisini ciddiye almama eğilimi, ahlaki güdüleri felç eder” (Jaspers, 1946, s. 99). Her iki grup için ortak olan tavır ise suskunluk, yani iletişime kapalıdır. Oysa biliyoruz ki Jaspers’e göre iletişim, yalnızca suçluluk bilincinin getirdiği arınmada değil, aynı zamanda ortak sorumluluğun gerektirdiği dayanışma ve sorumluluğun getirdiği özgürlük için de temel bir ilkedir.

Bunların yanında arınma konusunda Jaspers’in vurguladığı bir başka konu, arınmanın bir süreç olduğudur. “Arınma, daha ziyade, asla nihayete ermeyen içsel bir süreç, süregiden kendi oluşturmaktır. Arınma, bizim özgürlüğümüzün bir meselesidir” (Jaspers, 1946, s. 103). Dolayısıyla kişi suçu kabul ederek ve dönüşüm yoluna girerek aslında hayatı boyunca devam edecek bir sürece de adım atmış olur. Bu süreçte arınmanın gerçekleşmesi için suçun telafisi tek başına yeterli değildir. Arınma bundan çok daha fazlasıdır. Jaspers’e göre telafinin yanında yapılması gerekenler suçtan zarar görenlere yardım etmek, özel hak tanımak, kendi hak ve sahip olduğumuz ayrıcalıklardan feragat etmek olarak sıralanabilir.

3.1.3.3. Jaspers'in Politik Sorumluluk Görüşü

Buraya dek, Jaspers'in politik sorumluluk görüşünden, yönetim biçimleri ele alınırken yöneticilerin ve yönetilenlerin görev ve sorumlulukları; Varoluş Felsefesi ile Siyaset Felsefesi arasındaki bağ olan aklın kullanımı; suç türleri ile bunlardan doğan farklı sorumluluklar ve ahlaki normlar bağlamlarında metin içerisinde söz edildi. Yine de onun bu görüşünü toparlamak gerekirse, politik sorumluluğun hem yöneticiler hem de yönetilen kesim olan halk ve halkı oluşturan tek tek kişiler adına ne anlama geldiğinden bahsedip Max Weber'in "sorumluluk etiği" teorisinin Jaspers'in politik sorumluluk anlayışı üzerindeki etkisine değinelim.

İlk olarak hem yöneticilerin hem de halkın geçmişi bilme ve hatırlama sorumlulukları bulunmaktadır. Aksi halde suçun sürekli tekrar etmesinin önüne geçilemez. Bu da suçluluk ve sorumluluk bilincinin kazanılmadığını gösterir. Oysa ancak bu bilinç sayesinde bir halk olma ruhunu kaybetmiş toplum yeniden, Jaspers'in ifadesiyle, hakikat zeminindeki etik-siyasal temele oturabilir.

Yönetenlere düşen en büyük görevlerden biri halkı kendi ideolojileri, dünya görüşleri bağlamında ayırttırmamak olacaktır. Bunun yolu, Jaspers'in düşüncesine göre, politik eğitimidir. Bu bakış açısıyla yöneticiler herkes için özgürlük ve barış çabasında olurlar. Böylece hem yönetici sınıf yalnızca belirli bir sınıfın sorumluluğunu almamış olacak hem de yönetilenler muhalif kesime karşı sorumluluk duyacaklardır (Jaspers, 1958, s. 11). "Etnik yapının değil ama vatandaşlığın politik bir değeri ve politik bir sorumluluğu vardır" (Jaspers, 1958, s. 12). Buna ek olarak, eğitimde geçmişi gizlememek ve iyiyi de kötüyü de olduğu gibi aktarmak Jaspers'e göre önemlidir. Çünkü atalarımızın yapıp ettiklerine ancak bu şekilde sahip çıkabiliriz. Unutmak ya da unutturmaya çalışmak, gerçeğe uygun ve doğru politik eğitimi engeller (Jaspers, 1958, s. 10).

Jaspers demokratik yönetim biçimlerinden bahsederken yalnızca yöneticilerden ne beklenildiğine değil, aynı zamanda yönetilenlerden talep edilenlere de değinir. Demokraside vatandaşlardan beklenenler arasında sorumluluk bilinci, insan

sevgisi, kendini eğitmek yer alır. Açmak gerekirse, yönetilenlerin sorumluluklarının başında hem varoluşsal hem de gündelik iletişimde ahlaki normlara uymak ve akıllı bireyler topluluğu oluşturmak gelir. Sonrasında politik görev ve sorumluluklar konusunda farkındalık kazanarak politik bilince sahip olmak, eğitim hakkından yararlanarak vatandaşlık bilincini elde etmek, aklını kullanmak ve böylece hakikate ulaşmak gelir.⁵³

Jaspers, 1958 yılındaki Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü konuşmasında şunu söyler: “Barışın ön koşulu, hakikat ve özgürlüğe dayanan yaşamında her bir kişinin sahip olduğu sorumluluktur” (Jaspers, 1958, s. 13). Barış, her birimizin sorumluluğundadır. Aynı konuşmada şunu da ifade eder: “Hakikat olmadan özgürlük, özgürlük olmadan barış olmaz” (Jaspers, 1958, s. 8). Bu durumda, bizim sorumluluğumuzdaki barışın kaynağı özgürlük, özgürlüğün kaynağı ise hakikattir denilebilir. Hakikatin dayanağı ise, kaynağı akıl olan iletişimdir. Hakikat, iletişimin ortadan kalkması ile yok olur (Jaspers, 1958, s. 9). Böylesi bir yok oluş ise sorumlusu olacağımız yeni felaketlerin, sorunların doğması demek olur. Bütün bu sarmaldan kaçınmak için önce akli kullanmamız gerekir. “Akıl, politika için aslolanıdır. Çünkü o, bütün topluluk için devlette ve devletin kurumlarındaki zemini oluşturmalıdır” (Jaspers, 1982, s. 301). Dolayısıyla, akli kullanmak hem yöneten hem de yönetilenler için ortak görev ve sorumluluktur.

3.1.3.3.1. Sorumluluk Anlayışında Max Weber Etkisi

Jaspers’in hem kişisel hayatında hem de felsefesinde Max Weber’den hangi bağlamlarda ve ne derecede etkilendiğinden çalışmanın giriş bölümünde ve bu bölümün başlangıç kısmında söz edildi. Hatta Jaspers’in Weber ile olan ilişkisinin, dünya savaşları ve Jaspers’in eşi ile tanışmasının yanında, onun hayatındaki üçüncü dönüm noktası olduğu iddia edilmişti. Manasse, “Max Weber’s Influence on Jaspers” başlıklı makalesinde, Jaspers ile Weber arasındaki ilişkiyi, hakikati aramaya dayanan varoluşsal iletişim biçiminde tanımlamakta ve Weber’i,

⁵³ Politik sorumluluk görüşünü bu şekilde özetlemenin, indirgemeci bir tavrın değil, açıklayıcı bir çabanın ürünü olduğu bilinmelidir.

Jaspers'in felsefesinin ruhu olarak yorumlamaktadır (Manasse, 1981, ss. 390-391). Hatta Jaspers, Manasse'nin onun Weber ile olan ilişkisini, Platon'un Sokrates ile olan ilişkisine benzetmesine itiraz etmez (Jaspers, 1981b, s. 854). Bu da aslında Weber'in kendisi üzerinde ne denli büyük bir etkiye sahip olduğunu kabul ettiğini göstermektedir.

Burada, Weber'in Jaspers üzerindeki politik etkisi üzerinde durulacaktır.⁵⁴ Jaspers'in politika hakkındaki görüşleri üzerine Weber'in etkisi, Jaspers'in de farklı farklı kaynaklarda belirttiği üzere oldukça büyüktür. "Weber'in politika teorileri, Jaspers'i bütün hayatı boyunca etkilemiş ve onun zihnini meşgul etmiştir" (Thornhill, 2002, s. 59). Fakat, bu bölümde özellikle ele alınacak olan konu, (Siyaset Felsefesindeki) sorumluluk görüşüne olan etkisi olacaktır. Bu etkilenimi incelemek bakımından referans alınacak eser, Weber'in 1919 yılında Münih Üniversitesi'nde ders olarak verdiği ve sonrasında "Politik als Beruf" başlığı ile yayımlanan makalesi olacaktır. Bu makale onun, sosyopolitik yazılarına bir giriş olarak değerlendirilmektedir.

Bu makalesinde Weber, devlet-güç ilişkisinden yola çıkarak politika-etik arasındaki ilişkiyi kurar. Ona göre güç, devletin tek aracı değildir, ancak devlete özgüdür. Weber devleti, gücü kullanacak tek kaynak olarak görür (Weber, 2008, s. 156). Çünkü "politika açısından belirleyici olan araç, güçtür" (Weber, 2008, s. 199). Gücü elinde bulunduranın ve gücü kullanması "meşru" gösterilebilecek tek organın yönetici ya da devlet olduğunu söyledikten sonra "etik ile politika arasındaki ilişki nedir?" diye sorar.

Weber'in bakış açısından, dünya üzerindeki tüm eylemler, bir sorumluluk duygusu olmaksızın anlamsız hale gelir. Örneğin, bir eğitimcinin etik davranması

⁵⁴ Weber'in, Jaspers'in Varoluş Felsefesine olan etkisinin ayrıntısı için bkz. Henrich, D. (1989). Karl Jaspers: Thinking with Max Weber in Mind. In Mommsen & Osterhammel (Eds.), *Max Weber and His Contemporaries* (ss. 528-544). The German Historical Institute.

Jaspers'in gözünden Weber'in onu hem kişisel hayatında hem felsefi görüşleri bağlamında nasıl etkilediğinin ayrıntısı için bkz. Köse, S. (2021). Max Weber: A Profile from Karl Jaspers' Perspective. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 16, ss. 94-101.

demek, onun öğrencilerini açıklığa ve sorumluluk almaya teşvik etmesi demektir. Ya da her insanın, düşüncelerinin sorumluluğunu alması gerekir. Eylemlerinde ise hem bu eylemlerin doğurabileceği sonuçları bilmesi hem de sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir. Bunların yanında devletin yöneticisinin veya bir politikacının sahip olması gereken üç özellikten biri de tutku (yani bir davaya adanmak) ve dengenin yanı sıra, sorumluluktur (Weber, 2008, s. 192). Çünkü Weber'e göre politika daima sorumluluğa dayanır. Başka bir ifade ile politika, ancak özgürlük içerisinde ve sorumluluk altında var olabilmektedir. Dolayısıyla gücü elinde bulunduran ve onu kullanabilecek tek kaynak olan devletin bu bağlamda sahip olduğu sorumluluk, etik ile politika arasındaki ilişkiyi kuran unsurdur. "Ona göre politika bir inanç meselesi değil, fakat uzmanlık, nesnellik, sorumluluk ve uzlaşma meselesidir" (Jaspers, 1921, s. 17).

Weber bu sorumluluk anlayışına dayanarak, daha sonra Jaspers'in de Siyaset Felsefesinde önem teşkil edecek, iki tür etik olduğunu iddia eder: Zihniyet etiği (*Gesinnungsethik*) ve sorumluluk etiği (*Verantwortungsethik*). Ona göre insanın her eylemi, bu ikisinden birinin şemsiyesi altına düşer: "Şunu açıkça anlamamız gerekir ki, tüm etik odaklı eylemler, uzlaştırılmaz şekilde birbirine tamamen zıt olan iki farklı prensibi izler: 'zihniyet' etiği ya da 'sorumluluk' etiği" (Weber, 2008, s. 198). Zihniyet etiğine⁵⁵ göre davranmak ile sorumluluk etiğine göre davranmak, birbirlerinden farklı şeylerdir. Bunlardan ilkinde, eylemler ya da alınan kararlar bir nevi "amaca giden yolda her şey mubahtır" bakış açısı ile ve rasyonel bir düşünme sürecinin sonucu olmaksızın hayata geçirilirler. Kişi, yapması gerekeni, sonucu ne ile sonuçlanacak olursa olsun yerine getirir. Oluşabilecek sonuçlardan bağımsız olarak belirli hedeflere ulaşmak amaçlanır. Dolayısıyla kişinin sorumluluğu, yalnızca üzerine düşen görevi yerine getirmesidir. Eylemi

⁵⁵ Bazı Türkçe kaynaklarda "Gesinnungsethik" kavramının "İnanç etiği" olarak karşılandığı görülmektedir. Weber'in bu etik türünü Hristiyanlık inancı üzerinden açıklaması bakımından anlaşılır bir karşılık olduğu düşünülse de politikadaki işlevi açısından söz konusu karşılığın, verilmesi istenen anlamı tam olarak karşılamadığı düşüncesindeyiz. Bununla birlikte, başka bazı kaynaklarda ise "Mutlak erkler etiği" şeklinde kullanılmaktadır. Fakat, "Gesinnung" kavramının sözlükte zihniyet, düşünce tarzı, kanaat gibi kelimelerle ifade edilmesi vesilesiyle kavramı, "Zihniyet etiği" olarak çevirmeyi uygun gördük.

sonlandığında sorumluluğu da sonlanır. Bu nedenle de zihniyet etiğinde sorumluluk, yerine getirilmesi gereken göreve karşıdır denilebilir.

Bunun tam tersine, sorumluluk etiği için sonuçları önceden öngörmek ve ona göre eylemek ya da karar almak önemlidir. Çünkü bizler eylemlerimizin sonuçlarından sorumluyuz. Bu iki etik arasındaki fark göz önünde bulundurulduğunda bir politikacının sorumluluk etiğine sahip olması gerektiği söylenebilir. Ve bu doğrudur. Fakat Weber'in bakış açısından eksik kalacaktır; çünkü o, bir politikacının her ikisine de sahip olması gerektiği düşüncesindedir: "Zihniyet etiği ve sorumluluk etiği birbirine zıt değil, aksine birbirini tamamlarlar. Ve ancak ikisi birlikte 'politikada bir meslek' edinebilecek gerçek kişiyi oluştururlar" (Weber, 2008, ss. 205-206).

Thornhill'e göre, "Weber'in politik varoluşçuluğunun köşe taşı sorumluluk etiği"dir (Thornhill, 2002, s. 66). Buna göre insan, belirli tarihsel sorumlulukları üstlenir. Yine aynı şekilde Jaspers'in Siyaset Felsefesindeki temel kavramlardan biri sorumluluktur. Hem yöneticilerin hem de tek tek kişilerin kendi hayatları, toplumsal hayat, toplumun tarihselliği ve kültürü, yönetimin alacağı kararlar, eylemlerin sonuçları gibi pek çok konuda paylaştıkları sorumlulukları vardır. Jaspers politik sorumluluğu ne sadece yöneticilere ne de sadece yönetilenlere yükler. Bu açıdan söz konusu edilen, kolektif bir sorumluluktur. Weber'e göre de her bir değer farklı bir tavır gerektirir ve yukarıda sıralananlar gibi kolektif değerler, sorumluluk etiğini gerektirir (Derman, 2012, s. 66). Her ikisi için de bunun önündeki belki de en önemli engel, kültür erozyonudur. Çünkü insanın özgürlüğünü yitirmesi ve yığının bir parçası olması sonucunu doğurur. Yığının bir parçası olan insanın ise eylemlerinin sonuçlarını üstlenmesi, sorumluluk alması beklenemez.

Weber'in sorumluluk etiği bağlamında Jaspers, bu etik ilke ile hareket edecek olan yöneticinin, politika adına yapacağı şeylerin dayanağının politika olmadığını düşünür. Politikacı, ancak sonucunu öngörebildiği şeylerin sorumluluğunu almak için harekete geçer. Gücü de ancak bunun için kullanır. Dolayısıyla gücü güç için

değil, bir sebep için ister. Bu durumda bazı istenmeyen sonuçlarla karşılaşılabilir. Ayrıca Jaspers, gücü kullanmanın her zaman iyi yollarla gerçekleşmediğinden de söz eder. Böylesi eylemler için “şeytani güçler” (*diabolische Mächte*) ifadesini kullanılır. Dolayısıyla da bu, Jaspers’e göre gerçek politikacı değildir (Jaspers, 1982, s. 76). Yine de yöneticinin bu tarz insanlık dışı eylemleri reddetme özgürlüğü vardır ve bu, her ne kadar onun üzerinde büyük bir baskı oluştursa da onu güçlendirir. Bununla birlikte, Jaspers’e göre, sorumluluk etiğinin politikada yerini bulması ile birlikte sorumlu yönetici idesinin kendini gerçekleştirme, halkın da bu sorumluluğa ortak olması ile mümkün olur (Jaspers, 1982, s. 78). Bu da, yukarıda da değinildiği gibi, Jaspers’in sorumluluğu yalnızca yönetenlere değil, aynı zamanda yönetilenlere de yüklediğinin doğrulamasıdır.

Sonuç olarak, Jaspers’in genel olarak politik, kültürel ve sosyal bağlamlarda insana ve insanlığa dair görüşlerinin oluşmasında Weber’in etkisinin olduğunu açıkça söyleyebiliriz. Bu etkiyi, en çok da onun sorumluluk anlayışında görürüz. Fakat ikisinin politik sorumluluk görüşleri arasındaki farkı da belirtmek gerekir. Weber’in sorumluluk etiği, vatandaşların nasıl eylemlerine değil, politikacının karar alma sürecinde neye dikkat etmesi gerektiğine yöneliktir. Bu bakımdan tek taraflı olduğu söylenebilir. Jaspers’in politik sorumluluk görüşü ise hem vatandaşların devlete hem yöneticilerin vatandaşlara hem de vatandaşların birbirlerine olan yükümlülüklerini ifade etmesi bakımından Weber’in görüşünden ayrışır. Yine de sorumluluk kavramının Jaspers’in Siyaset Felsefesinde bu denli önemli bir rol oynamasında elbette Weber’in etkisi vardır.

3.2. VAROLUŞ FELSEFESİ VE SİYASET FELSEFESİ İLİŞKİSİ

Jaspers’in Varoluş Felsefesinde ağırlıklı olarak değindiği belli başlı kavramlar Kuşatan Varlık (*das Umgreifende*) ve tarzları – özellikle de varoluş (*Existenz*), Aşkın Varlık ve akıl (*Vernunft*) –, sınır durumlar, iletişim ve özgürlüktür. Siyaset Felsefesinde ise, Almanya’nın iki dünya savaşı döneminde ve sonrasındaki toparlanma süreci boyunca içerisinde bulunduğu “sınır” durumla da yakından ilgili biçimde, bu kavramlara ek olarak ön plana çıkan başka birtakım kavramlar daha

vardır ve bunlar suç (*Schuld*), arınma (*Reinigung*) ve hakikattir (*Wahrheit*). Zira Jaspers'e göre yeniden kurulacak Almanya'daki en önemli çaba hakikat çabasıdır ve "suçluluk bilincinin derinliklerinden gelen arınma yolu olmaksızın Almanlar için gerçekleştirilebilecek bir hakikat de olmaz" (Jaspers, 1946, s. 101).

3.2.1. Felsefe ve Aklın Önemi

Jaspers, yukarıda da değinildiği gibi, felsefenin/felsefi düşünüşün yönetici sınıfı rahatsız ettiğini belirtir. Bunun nedeni de okumayan ve düşünmeyen kitlelerin/yığınların kolaylıkla manipüle edilebilmeleridir. "Asıl mesele şu ki, felsefe tüm hakikati ister ama dünya istemez. Felsefe ortalığı karıştırandır" (Jaspers, 1977, s. 173). Felsefenin bu durumu, Sokrates'in kendisini halkın huzurunu kaçıran bir at sineğine benzetmesi gibi de düşünülebilir. Bu yığını (*Masse*) oluşturanlar varoluşlar değil, mevcut-varlıklardır (*Dasein*). Dolayısıyla da yığının birer parçası olan insanlar için özgürlük, hakikat, iletişim, aklın kullanımı olasılık dahi değildir.

Jaspers'in "zihinsel olarak birbirine bağlı bir grup insan" (Jaspers, 1957, s. 37) olarak tanımladığı bu yığının içerisinde bireyselliğe yer yoktur, insanlar yığının içerisinde eriyip giderler. Çünkü "hiçbir yığın, insanı her ne ise o yapan özün taşıyıcısı olamaz" (Jaspers, 1957, s. 77). Jaspers'in ifadesi ile yığın, bireyin eylemlerini, alışkanlıklarını, ilgilerini, görevlerini ve hatta düşünce biçimini etkiler ve sınırlar (Jaspers, 1957, ss. 37-41). Peki, yığın olmanın önüne nasıl geçilir? Halkın bu durumdan kurtulması akıl ile olur. "Akıl her insan için temeldir. Her insan, onun kesin değerine sahiptir ve bu nedenle asla sadece araç olamaz. Her bir insan biriciktir" (Jaspers, 1982, s. 421).

Jaspers, totaliter rejimlerde halkın aklını kullanması ve böylelikle hakikate, iletişime, özgürlüğe ulaşması önündeki sansürün de bir tür şiddet olduğunu düşünür (Jaspers, 1982, s. 311). Elbette demokratik toplumlarda da şiddet (*Gewalt*) vardır, ama bu daha çok birlikte gelişmeye, değişmeye, ilerlemeye

yönelik fikir mücadelesi şeklindedir. Bu durum, yıkıcı şiddetin yapıcı bir eyleme dönüşmesidir.

Şiddetin asılsız oluşunun anlaşılması ile hakikat ve değerler sistemi (*ethos*) daha açık ve sağlam görünür. Bu nedenle de devletin sansür yoluyla zihinleri kontrol etmesinin yerini mücadelede ortaya çıkan, herkesin sorumlu oluşu durumu alır. İşte bu sorumluluk, akıllı topluluğu yaratır (Jaspers, 1982, ss. 311-312).

Dolayısıyla felsefe, farklılaşmayan ve farklılık yarat(a)mayan yığın bir parçası olmaktan kurtulmanın aracı olarak akli görür. Çünkü felsefe, “insanın özgürlük içerisinde yolunu bulmasını sağlayan tek büyük güçtür. Tek başına o, içsel bağımsızlığı mümkün kılar” (Jaspers, 1977, s. 178). “Felsefenin hayattaki anlamı nedir?” sorusuna Jaspers, insanın dönüşümünü sağlayacak düşünüş biçiminin felsefe olduğunu söyleyerek yanıt verir: “İnsan, felsefe yaparak kendini bulur” (Jaspers, 1977, s. 68). Bu anlamda insanın kurtuluşunu sağlayacak olan, akli kullanan felsefedir:

Felsefe en azından aldatılmamayı öğretir. Hiçbir olgu ya da olasılık bir kenara atılmaz. Olası felaketin yüzüne bakmayı öğretir. Dünyadaki sükuneti sarsar. Fakat aynı zamanda bu felaketin kaçınılmaz olduğu düşüncesinin yaratacağı tedbirsizliğin de önüne geçer. Çünkü en nihayetinde ne olup biteceği bize kalmış bir şeydir (Jaspers, 1977, s. 182).

3.2.2. Hakikat ve Akıl

Jaspers, Varoluş ve Akıl Felsefelerinde farklı Kuşatan Varlık tarzları ile bu tarzların kendilerine has iletişim biçimleri ve ulaştıkları hakikatlerden söz eder. Bununla birlikte, Jaspers’e göre mutlak hakikat ulaşılamazdır: “Kimse hakikate sahip değildir, hepimiz onu ararız” (Jaspers, 1958, s. 8). Mutlak hakikat, yalnızca hakikat arayışının sürekliliğini sağlaması bakımından düzenleyici bir görev görmektedir.⁵⁶ Siyaset Felsefesinde ise Jaspers, Varoluş Felsefesindeki farklı tarzların elde ettikleri farklı hakikatler ve mutlak hakikat görüşü ile bağlantılı

⁵⁶ Ayrıntı için bkz. “2.4.7.2. Akıl ve İletişim-Hakikat-Bilgi”.

olarak, farklı siyasi yönetim biçimlerinin hakikate yaklaşımları arasında da bir ayrım çizmektedir.

Buna göre, totaliter ve baskıcı yönetim anlayışları mutlak hakikat iddiası eğiliminde olurlarken demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü yönetim anlayışları farklı hakikatler düşüncesini benimsemektedirler. “İdeoloji, düşünen insana kendini, dünya ve insanın dünyadaki durumunun yorumu hakkındaki mutlak hakikat olarak sunan bir düşünce ya da fikirler topluluğudur” (Jaspers, 1963, s. 169). Fakat bu yolla, insan hem çevresinde olup bitenler hem de bütün bu olanlar içerisinde kendi konumu konusunda çıkarına göre hareket etmeye çalışır. Mutlak hakikate sahip olduğu düşüncesi ile ötekini aşağılar ve onu yalnızca bir araç olarak görür. Oysa “her insanın kendisi amaçtır” (Jaspers, 1977, s. 67). Dolayısıyla, mutlak hakikat iddiasındaki düşünce sistemleri asla ona ulaşamamanın yanında bir de çarpık görüşlere sahiptirler ve bunları empoze ederler. Bu durum da iletişime, özgürlüğe ve barışa zarar verir.

Öte yandan, mutlak hakikatin aslında elde edilebilir bir şey olmadığını bilinci ile farklı hakikatleri kabul eden ve buna özgür alan açan yönetimlerde, özgürlük içerisindeki iletişim mümkün hale gelir:

Fakat hakikat, nihai ve kesin biçimde kimsenin himayesinde değildir. Hakikati aramak demek aslında her zaman iletişime geçmeye hazır olmak ve başkalarından iletişim adımını beklemek demektir. Hakikati, dolayısıyla da iletişimi gerçekten isteyen kimse, her şey hakkında özgürce konuşabilmeli ve konuşulabilmelidir. Fakat bunu öyle bir şekilde yapmalıdır ki gerçekten dinleyen ne incinmeli ne de zarar görmelidir. Özgürlük içerisindeki hakikat mücadelesi, sevgi mücadelesidir (Jaspers, 1963, s. 199).

Tezin, Akıl Felsefesi başlıklı ikinci bölümünde aklın, Kuşatan Varlık tarzlarını aşan ve bunları birbirine bağlayan bir bağ görevi gördüğünden söz etmiştik.⁵⁷ Aklın bu bir araya getirici, birleştirici özelliğinden Jaspers yalnızca Varoluş Felsefesi eserlerinde değil, aynı zamanda Siyaset Felsefesi eserlerinde de söz eder. Fakat, aklın burada bir araya getirdiği unsurlar Kuşatan Varlık tarzları değil, toplulukları,

⁵⁷ Ayrıntı için bkz. “2.4.7. Yedinci Tarz: Akıl”.

halkları meydana getiren tek tek insanlardır. Zira, 1958 tarihli *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen* başlıklı eserinde de aklın bu özelliği hakkında şöyle yazar: “Akıl, oldukça farklı şekillerde yaşayan, hisseden ve isteyen, her anlamda oldukça farklı olan insanları bir araya getirir; o, onları ayıran bütün farklılıklardan çok daha güçlü bir şekilde onları birleştirir” (Jaspers, 1982, s. 316). Dolayısıyla, aklın birleştirici bir unsur olma durumu hem Varoluş hem de Siyaset Felsefelerinde varlığını korur.

Salamun, aklın bu birleştirici özelliğinin yanında düzenleyici görev görmesine de vurgu yapar:

Jaspers'in Siyaset Felsefesinde akıl, ulusal egemenliğe ve hakikate sahip olma ayrıcalığı iddialarına yönelen geleneksel politik ve ideolojik düşünceyi eleştirerek dünya görüşlerinin ve ideolojilerin baskın gelmesini kalıcı olarak önlemesi gereken dinamik bir ilkedir (Salamun, 1990, s. 228).

Böylece nasıl ki akıl sayesinde Kuşatan Varlık tarzlarından biri diğerine baskın gelmiyorsa, yine aynı biçimde bir devleti oluşturan farklı topluluklar ve bunlara ait dünya görüşleri arasında da akıl sayesinde bir denge söz konusu olur.

Aklın bu birleştirici ve düzenleyici ya da dengeleyici oluşunu da önceleyen, nedeni olan ve vurgulanması gereken belki de en önemli özelliği, onun da tıpkı mutlak hakikat gibi elde edilemez oluşudur. “Akıl tektir. Hiç kimse ona sahip değildir, herkes onu arar” (Jaspers, 1982, s. 348). Aklın ulaşılamaz oluşunun nedeni ise, onun öteki Kuşatan Varlık tarzlarını aşarak bunlar arasında bağlayıcı bir konuma sahip olmasıdır. O, yaşadığımız dünyaya ait değildir: “Akıl, bu gerçeklikler dünyasına başka bir yerden gelen, bizdeki temel yapıdır” (Jaspers, 1982, s. 299).

Bu bakımdan hakikat arayışı ve bu arayışta önemli bir yeri olan akıl, Jaspers'in Varoluş Felsefesinde olduğu kadar Siyaset Felsefesinde de temel bir konuma sahiptir. Jaspers, hakikat ile akıl ilişkisini şöyle ifade eder: “Hakikati asıl belirleyen şey içerik değil, bu içeriğin düşünülme, gösterilme ve tartışılma yöntemi, yani aklın düşünme şeklidir (*Denkungsart der Vernunft*)” (Jaspers, 1958, s. 9).

Dolayısıyla denilebilir ki aklın önemi, hakikat arayışındaki araçsallığından gelir. Jaspers, 1965 yılında *Der Spiegel* dergisi için verdiği “Für Völkermord gibt es keine Verjährung” başlıklı röportajında “kör hislerin, düşüncesiz duyguların hiçbir anlamı yoktur. Ama aydınlık akıldaki tutku olmaksızın da hiçbir insani hakikat olası değildir”⁵⁸ (Jaspers, 1979, s. 110) ifadesini kullanır. Hakikatin önemi ise, iletişime, özgürlüğe ve barışa yol olmasından kaynaklanır: “Hakikat, bizi birbirimize bağlayan şeydir” (Jaspers, 1963, s. 30).

3.2.3. Varoluşsal ve Gündelik İletişim

Jaspers’in Varoluş Felsefesini konu edinirken varoluşsal iletişimin hangi koşullarla (yalnızlık, açıklık, eşit görme, sevgi mücadelesi) ve ne şekilde (dayanışma ve güven içerisinde, karşılıklı olarak) gerçekleşebileceğinden, buna ek olarak bu türden iletişimin gerçekleşmesi durumunda nelerin (hakikat, varoluş aydınlanması, özgürlük) elde edilebileceğinden, bu iletişimin süreksizliğinden ve biricikliğinden de söz etmiştik. Bu bakımdan iletişim, iki varoluş imkânını çeşitli koşullar altında karşı karşıya getiren ve onların dönüşüm geçirerek varoluş olmalarına aracılık eden kanal ve aynı zamanda alandır denebilir.

İletişimin, insanları bir araya getirerek onların var olmalarında hem aracı olma hem de alan oluşturma özelliği, yalnızca varoluşa ait iletişim için değil, aynı zamanda mevcut varlığa (*Dasein*) ait iletişim için de geçerlidir. Üstelik Jaspers bu ikinci türden iletişim biçiminin varoluşsal iletişim için gerekli olduğu düşüncesindedir: “Her ne kadar karmaşıklıklara sebep olsalar da sosyal ilişkiler, mevcut varlığın koşuludur. Sosyal gelenek biçimleri, varoluşsal iletişimin zamansal gelişimi için de gerekli olmaya devam ederler” (Jaspers, 1932, s. 95). Mevcut varlığa (*Dasein*) ait iletişim ile varoluşsal iletişim arasındaki hiyerarşik ve nedensel ilişkiyi daha önce şu şekilde açıklamıştık: Jaspers’e göre, hiyerarşik

⁵⁸ Jaspers’in *Die Schuldfrage* kitabının 1979 tarihli baskısının sonunda, 1965 yılında Rudolf Augstein’e *Der Spiegel* dergisi için verdiği röportaj ile *Wohin treibt die Bundesrepublik?* kitabından da kısa bir bölüm yer alır. Dergiye verdiği röportajın başlığı “Für Völkermord gibt es keine Verjährung”, yani “Soykırımında Zaman Aşımı Yoktur”dur. Bu konuşmasında, *Die Schuldfrage* kitabında da olduğu gibi hakikate (*Wahrheit*) vurgu vardır.

düzlemde daha üstte bulunan Kuşatan Varlık tarzlarının iletişim biçimleri, daha alttaki tarzların iletişim biçimleri sayesinde mümkündür.

Bu durumda, eğer sosyal ilişki biçimlerindeki iletişimi gündelik iletişim olarak isimlendirmemizde bir sorun yoksa, gündelik iletişimin varoluşsal iletişimin ortaya çıkması için gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Gündelik iletişimin önemi hem varoluşsal iletişime zemin hazırlamasından hem de onun devamlılığını sağlamasından gelmektedir. Ancak bu, gündelik iletişim ile varoluşsal iletişim arasındaki ilişkinin bir yönüdür. Bu ilişkiselliğin diğer yönü, varoluşsal iletişimin gündelik iletişim için ne ifade ettiğidir. O da şudur: Varoluşsal iletişim gündelik iletişimin devamlılığını sağlar. Bu anlamda gündelik iletişimin sürmesi için önkoşuldur.

Jaspers'e göre insan olmak başlı başına iletişimi gerekli kılan bir durumdur. Çünkü insan doğası gereği tek başına değil, bir topluluk ya da grup içerisinde yaşar:

İnsan, geçmiş ve gelecek bağlarla bağlı olduğu sosyal bir çevrenin parçası olarak yaşar. İnsanlar yalnız fertler olarak değil, aile bireyi, arkadaş grubunun üyesi, şunun bunun ya da bilindik tarihsel kökleriyle bir 'yığın'ın parçası olarak var olurlar (Jaspers, 1957, s. 41).

İşte bu birliktelik, iletişimi zorunlu kılar ve bu iletişim sayesinde insan kendi anlamını, benliğini, özünü, varoluşunu keşfeder. "Herkes, ancak başkası ile iletişimde kendine gelir" (Jaspers, 1982, s. 109). Bu açıdan Jaspers'e göre iletişimin kaybolması demek, hiçlikle karşı karşıya kalmak demektir (Jaspers, 1982, s. 303).

Peki, Siyaset Felsefesi açısından iletişim ne işe yaramaktadır?

İletişimin politikada birleştirici, toparlayıcı bir özelliği vardır. İnsanlar arasındaki dayanışmayı sağlar ve korur. Böylelikle ulusal bilincin oluşmasında etkilidir: "Tek tek insanların birbirleriyle iletişim içerisindeyken dürüst olmaları şartıyla

başarabilecekleri şey, çoğunluğun yaygın bilincidir ve sonra bu, halkın öz-bilincine dönüşür” (Jaspers, 1946, s. 89). Ayrıca yine bu iletişim sayesinde ki insanlar farklı kültürleri eskisi kadar uzak görmez, dünyanın bir ucundaki gelişmelerden kısa süre içerisinde haberdar olabilirler. Savaş dönemlerinde dahi fikirlerin iletişim yoluyla iletilmesinin önüne geçilemez (Jaspers, 1963, s. 205).

Siyaset Felsefesi bağlamında iletişim söz konusu olduğunda, Jaspers onu genellikle hakikat ve özgürlük ile ilgisinde ele alır. Hakikat arayışı insanları iletişime yönlendirir: “Hakikati aramak her zaman iletişime hazır olmak ve diğerlerinden de iletişim beklemek demektir” (Jaspers, 1963, s. 199). Hakikat arayışında kurulan iletişimle birlikte de hem hakikat hem de özgürlük elde edilir:

İnsanın – varoluşsal ya da politik – özgürlüğünün ayrılmaz koşulu iletişimdir. Varoluşsal iletişim, iki varoluşun birbirlerine açıldığı bir açığa çıkma sürecidir. Kendi olan insanlar bu iletişimi topluluğa taşırlar. Akıllı insanların birlikteliği, öteki kişinin özgürlüğünün, herkesi birbirine bağlayan hakikatin ve herkese ait politik özgürlüğün büyüdüğü alandır (Örnek, 1986a, ss. 117-118).

3.2.4. Varoluşsal ve Politik Özgürlük

Jaspers’in Varoluş Felsefesinde özgürlük, aşkın bir boyuta sahiptir. Öyle ki, insan kendisine Aşkın Varlık tarafından armağan edilir.⁵⁹ Bu, varoluş imkânı olan insanın kendi varoluş oluşunun farkına Aşkın Varlık, yani Tanrı ile kurduğu ilişkideki özgürlüğü içerisinde varır demektir: “İnsan, özgürlüğü içerisinde kendine armağan edildiğinin bilincine varır” (Jaspers, 1977, s. 138). Dolayısıyla benim varoluşum, Aşkın Varlık tarafından kendi özgürlüğüm içerisinde bana sunulur. “İnsan ancak Aşkın Varlık ile olan ilişkisinde kendisinin tüm zamanların ve tüm halkların insanlarında görülen yaşamın üstünlüğündeki özgür bir varlık olduğunu fark eder” (Jaspers, 1977, s. 66). İşte burada söz konusu olan özgürlük, varoluşsal özgürlüktür.

Jaspers’in varoluş felsefesinin temelindeki düşünce, her tek insanın kendi varoluşsal imkânını gerçekleştirerek özgür olmasıdır. Onun varoluşsal

⁵⁹ Ayrıntı için bkz. “1.3.2. Özgürlük” ve “2.4.5. Beşinci Tarz: Aşkınılık”.

özgürlük (*existentielle Freiheit*) düşüncesi savaştan sonra kaleme aldığı siyasal özgürlüğün de (*politische Freiheit*) özünü oluşturur (Örne, 2020, s. 37).

Varoluşsal özgürlük için gerekli koşulları yaratmak, politik özgürlüğün amacıdır. Bu açıdan varoluşsal özgürlüğün gerçekleşemediği bir durumda politik özgürlük asıl amacına ulaşamamış olacaktır. Varoluşsal ve politik özgürlük arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamak mümkün olabilir: Varoluşsal özgürlük olmadan politik özgürlük boş, politik özgürlük olmadan varoluşsal özgürlük eksiktir.

İki özgürlüğün ayrı oluşu bizi şaşırtmamalı. Politik özgürlük, varoluşsal özgürlüğün kökeninden gelen tutku olmaksızın var olamaz. Politik özgürlük, insanın insan olarak en derin özgürlüğüyle bağlantılı olmadığında, esassız kalır ve yok olur.

Politik esaret tüm insanları ve tüm halkları, yaşanan ve yapılan her şeyde baskı altına aldıkça da varoluşsal özgürlüğün gerçekleşmesi tehlikeye girer ya da belki de en nihayetinde imkânsız hale gelir (Jaspers, 1982, s. 296).

Jaspers'e göre, insanın varoluşsal özgürlüğü de dahil olmak üzere diğer tüm özgürlüklerini önceleyen bir özgürlük vardır ve bu da politik özgürlüktür. "Yalnızca politik özgürlük bizi tam bir insan yapar" (Jaspers, 1977, s. 85). Jaspers, özgürlük kavramını hem felsefe hem de politika bağlamında ayrıntılı şekilde incelediği eseri *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*'de "politik özgürlük, diğer tüm insani özgürlükleri mümkün kılmalıdır" (Jaspers, 1963, s. 206) şeklinde yazar.

İnsanlar, topluluklar, halklar ve yönetimler dünya görüşleri bakımından ve özgürlüğün hangi araçlarla ne şekilde ve ne ölçüde elde edileceği konusunda büyük farklılıklar gösterebilirler de en azından uzlaştıkları tek bir nokta vardır. Bu da özgürlüğü talep ettikleri gerçeğidir: "Bütün halklar, insanlar ve politik rejimler oybirliği içinde özgürlüğü talep ederler" (Jaspers, 1963, ss. 193-194). Ayrıca Jaspers, halkın tek bir çıkarınının mutlak olduğunu ve bunun da özgürlük olduğunu ifade eder. Çünkü, insana yakışan onurlu yaşamı sağlayan şey özgürlüktür (Jaspers, 1977, ss. 123-129).

Peki, insanın hem varoluşu hem de diğer insanlarla olan birlikte yaşamı için büyük önem taşıyan özgürlüğün doğası hakkında Jaspers ne düşünmektedir?

3.2.4.1. Özgürlüğün Doğası

Her şeyden önce Jaspers, özgürlüğün doğasından söz etmeye bir özgürlük tanımı ile başlar. Bu tanıma göre özgürlük, “beni baskı altında tutanın ve dışsal olanın bertaraf edilmesidir. ... Özgürlük aynı zamanda, kişinin kendi keyfiliklerinin de bertaraf edilmesidir” (Jaspers, 1963, s. 195). Dolayısıyla özgürlük, özgürlüğün elde edilmesindeki iç (keyfilik) ve dış (baskı) engellerin ortadan kaldırılmasıdır da denilebilir. Jaspers’in yapmış olduğu bu tanım bir bakıma negatif bir özgürlük tanımıdır. Başka bir ifadeyle o, özgürlüğü bir şeylerin kazanılması, elde edilmesi, inşası bakış açısından tanımlamaz. Bu da aslında özgürlüğün kısıtlı doğasına vurgu yapmaktadır. Zira Jaspers’e göre “toplum içerisinde ben ancak diğerlerinin özgür olduğu ölçüde özgür olabilirim” (Jaspers, 1963, s. 196). Kişisel özgürlüğümün sınırı toplumsal özgürlüğün sınırları kadardır. Başka bir ifadeyle, benim özgürlüğüm diğerlerinin özgürlüğüne bağlıdır. Bu durumda özgürlük, kendi kendinin nedeni – *causa sui* – değildir. Nasıl ki varoluşsal özgürlüğümün kaynağı ben değilsem, toplumsal özgürlüğümün de hem kaynağı hem de sınırı diğerlerinin özgürlüğüdür. Toplumsal özgürlüğü sağlamanın ve korumanın yolu ise iletişimden geçer. Özgürlük “değişime hazır olan insanlar arasındaki iletişim tarzına bağlıdır” (Jaspers, 1963, s. 198). Bu nedenle de “özgürlük, asla bir mal olamaz” (Jaspers, 1963, s. 198).

Özgürlüğün doğası hakkında söylenebilecek bir başka şey, onun farklılıklara ve kutuplaşmalara yer açması olacaktır. Özgürlüğün yarattığı ve Jaspers’in sınırsız açıklık (*grenzenlose Offenheit*) olarak isimlendirdiği bu alan sayesinde iletişim olanaklı olur. Bir anlamda, benim iletişime girmemin koşullarından biri de aynı zamanda özgürlüktür, ki özgürlük iletişimin bir sonucudur da. Bu durumda özgürlük, iletişimden önce de sonra da hep oradadır.

Jaspers'in özgürlüğün doğası hakkındaki düşüncelerini özgürlüğün kendi kendinin nedeni olmayışı, sınırlı oluşu, sahip olunamazlığı ve yarattığı açıklık olarak özetleyebiliriz.

3.2.4.2. Politik Özgürlüğün Özellikleri ve Koşulları

Jaspers'in düşüncesine göre özgürlüğün kaybedileceği düşüncesi kaygı yaratır (Jaspers, 1963, s. 194). Fakat bu kaygıda kaçınılacak bir yan yoktur. Aksine kaygı, antitezi de denebilecek umudu doğurur ve bu ikisi en nihayetinde insanı harekete geçirir. Dolayısıyla insan, özgürlüğünü kaybetmekten duyduğu kaygı ve bu kaygının doğurduğu umutla özgürlüğü adına harekete geçer (Jaspers, 1963, ss. 190-192).

Bununla birlikte, Jaspers'e göre farklı farklı özgürlüklerden söz ettiğimizde aslında tüm bu özgürlüklerin zemininde yer alan politik özgürlükten söz ediyoruz demektir:

İnsan, politik özgürlükten, sosyal özgürlükten, kişisel/bireysel özgürlükten, ekonomik özgürlükten – dini özgürlükten, vicdan özgürlüğünden – düşünce özgürlüğünden, basın özgürlüğünden, toplanma özgürlüğünden vs. söz eder. Politik özgürlük, bu tartışmaların ön planında yer alır (Jaspers, 1963, ss. 194-195).

Bu politik özgürlük, bir devletin toprak sınırları içerisinde vatandaşlarına tanıdığı ve sınırları yasalarla çizilmiş yasal haklardır. "Nasıl ki varoluşsal özgürlük aşkınsal özgürlüğü kanun olarak görüyorsa, politik özgürlük de yasal otoriteyi keyfiliği sınırlayan güç olarak görür" (Örnek, 1986a, s. 114). Bu bakımdan yasallık, politik özgürlüğün hem başlangıç noktası hem de aslında koşuludur. Buna göre, politik özgürlüğün olabilmesi için meşruluğun, yasallığın olması gerekir. "Politik özgürlük yoktan var olmaz" (Jaspers, 1977, s. 86). Dolayısıyla, elbette başka bazı koşullar da olmalıdır.

Jaspers, *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* kitabında politik özgürlüğün özelliklerinden söz ederken bir yandan da politik özgürlüğün koşullarına ve hangi devlet yönetim biçiminin politik özgürlüğün sağlayıcısı ve koruyucusu olabileceğine de değinir. Buna göre, özgürlüğün koşul ve özellikleri şöyle özetlenebilir (Jaspers, 1963, ss. 203-214):

1. Kişinin özgürlüğü, çevresindeki diğer herkesin de özgür olması ile mümkündür.
2. Kişinin iki talebi vardır ve bunlar, korunma ile görüş ve isteklerini ifade etmektir.
3. Hukuk, özgürlüğü var eder ve korur. Özgürlük hukukla amacına ulaşır.
4. Kişinin bireysel dokunulmazlık haklarına onun bütün içerisinde yaşama hakkı da dahildir.
5. Özgürlük, farklı görüşler arasındaki iletişimi gerektirir, çünkü ancak bu yolla alınan kararlar sonucu kolektif irade söz konusu olur.
6. Politik özgürlük demokrasidir.
7. Özgür bir devlette her kesimden görüşü temsil eden birden fazla parti olmalıdır. Azınlığı temsil eden partilerin varlığını sürdüren/idame ettiren şey, paylarına düşen sorumluluktur. Fakat bu sorumluluk yalnızca temsilcisi oldukları insanlara karşı değil, demokrasinin devamlılığı adına bütüne karşıdır.
8. Demokrasi, demokratik yaşam biçimine, yani liberalliğe ve bağımsızlığa bağlıdır.
9. Politik özgürlüğün amacı diğer tüm insani özgürlükleri mümkün kılmaktır.
10. Politik özgürlük için politika ile dünya görüşünün ayrılması gerekir.
11. Özgürlüğün devamlılığı için birlikte yaşamı düzenleyen, herkesi bir arada tutabilen ve aksiyom özelliği gösteren bir değerler sistemi olmalıdır.
12. Özgürlüğü koruyan, yazılı ya da yazılı olmayan kurallardır. Özgürlüğün tanınmayacağı tek bir şey vardır, o da özgürlüğün ortadan kaldırılmasına yönelik her türlü eylem ve kararlardır.
13. Demokratik politik özgürlüğün herkesi memnun etmesi söz konusu değildir, fakat önemli olan bu çabayı göstermektir.

14. Özgür demokratik yönetimlerde her şey seçimlerde kullanılacak oylara bağlıdır. Bu nedenle “eğer nihai karar insanların elindeyse, onların doğru karar vermelerine yardım etmek için imkân dahilindeki her şey yapılmalıdır” (Jaspers, 1963, s. 211). Bu iki sorumluluğu ortaya çıkarır. İlki, devletin halkı doğru bilinçlendirmesi kadar insanların doğru ve yerinde karar verip buna göre geleceği belirleyici oylar kullanmalarında büyük öneme sahip politika eğitimini almalarını sağlamasıdır. İkincisi ise, halkın politik bilinç kazanmak için üzerine düşeni yapması ve hakkı olan oyun değerinin idrakine varmasıdır.
15. Halkın üzerine düşen bir başka sorumluluk da özgürlük bilincine sahip olmaları ve özgürlük idesinin sorumluluğunu duymalarıdır. “Ne zaman ki halk özgürlüğün yitip gideceğine dair korku duymaz, işte o zaman özgürlük çoktan kaybolmuş demektir” (Jaspers, 1963, s. 214).
16. Yönetimlerin ve halkların özgürlüğe bakış açıları hususunda belirleyici ve önemli olan nokta özgürlüğe duyulan inançtır. Çünkü ancak bu inançtan “geleceğe yönelik cesaret fışkırır” (Jaspers, 1963, s. 214).

Kısacası, özgürlüğün kaynağı ve amaçlarına ulaşmak için kullanacağı araç, yasadır. “Politikanın amacı tek bir cümle ile ifade edilebilir: Devlet işlerindeki özgürlük ve dışarıdaki benlik davası ile birlikte politik özgürlükte insan her kim ise o olur” (Jaspers, 1977, s. 85). Politik özgürlüğün amacı ise, insanın diğer tüm özgürlüklerini var etmektir. Hedef başka bir şey, örneğin ekonomik güç vs. olduğunda özgürlük bilinci yok olmaya mahkumdur. Bu açıdan özgürlüğün varlığı ve devamı için en uygun yönetim biçimi, demokrasidir. “Bütün değişimde değişmeyen tek bir şey vardır: politik özgürlük yaşamını kurmak ve korumak” (Jaspers, 1977, ss. 122-123). Politik özgürlüğün devamlılığının korunması için i) bir değerler sistemi oluşturulmalı, ii) özgürlük bilinci, sorumluluğu ve inancı geliştirilmeli, iii) halk, politika konusunda eğitilmeli: “Korkunç olan şey şu ki: Özgürlük kendi içerisinde felaketini de taşır. Politik özgürlük dünyası, özgür insanın eğitimi ile her kuşakta yeniden yetişen muhteşem devlet adamları olmaksızın yok olur gider” (Jaspers, 1977, s. 87). Ve son olarak iv) özgürlüğü ortadan kaldırmaya yönelik hiçbir şeye özgürlük tanınmamalıdır. Bunların sağlanması konusunda hem yönetilenler hem de yönetenler sorumludur. Halka

düŖen görev, farklı bakıŖ açılarna sahip olsalar dahi birbirleriyle iletiŖim kurmaktır. Çünkü özgürlük, bu iletiŖimden doğar. Yöneticilerin görevi ise herkese karşı sahip oldukları özgürlük sorumluluğunu yerine getirmektir. “Devlet adamının büyüklüğünü, özgürlük sorumluluğunun bilincinde olduğu yerde görürüz” (Jaspers, 1977, s. 83).

SONUÇ

Karl Jaspers'in Felsefesindeki Sorumluluk Anlayışı: Giriş bölümünde, Jaspers'in yazdığı eserlerin içerikleri bakımından ve tarihsel akışı da bozmadan iki bölüme ayrılabilirliğinden söz etmiştik. Bu sınıflandırmayı da 1945 öncesi, yani İkinci Dünya Savaşı öncesi dönem ve savaş sonrası dönem olarak yapmıştık. Savaş-öncesi dönemin eksenini varoluştur (*Existenz*). Bu nedenle, bu dönemdeki felsefeye Varoluş Felsefesi demeyi tercih ettik. Öte yandan, savaş-sonrası dönemdeki konular, mevcut-varlığın (*Dasein*) varoluş oluşuyla değil fakat mevcut-varlık olarak, insanın diğer insanlarla, toplumla, devletle karşılıklı ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu sebeple de Jaspers'in bu dönemdeki eserlerini Siyaset Felsefesi başlığı altında incelemeye karar verdik. Bunun yanında, iki bölüm arasında deyim yerindeyse köprü görevi gören başka bir bölümün daha olduğundan ve akıl (*Vernunft*) kavramını konu edinmesi neticesinde Akıl Felsefesi olarak isimlendirildiğinden bahsettik. Sonuç olarak, Jaspers'in felsefesinde sorumluluk anlayışını Varoluş, Akıl ve Siyaset Felsefeleri olmak üzere üç dönemde incelemiş olduk.

Ancak bunu yaparken pek tabii ana tamamımız olan "sorumluluk" (*Verantwortung*) kavramını merkezde tutmaya devam ettik. Bu bakımdan sorumluluk kavramı, bizim hem çıkış noktamız oldu hem de gidiş yolumuzu belirledi. Kavramın, Jaspers'in felsefesinde neyi ifade ettiğini, ne anlama geldiğini araştırırken de bu kavramın aslında "Schuld"⁶⁰ kavramından ayrı ele alınmadığını fark ettik ve bu iki kavram arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasının, aslında amacımız olan Jaspers'in sorumluluk anlayışını açıklamak ile aynı şey olduğunu gördük. Bu bağlamda da peşine düştüğümüz ilk kavram *Schuld* oldu. Jaspers'in suç ve sorumluluk

⁶⁰ Birinci bölümde *Schuld* kavramının analizini yaparken de belirtmiş olduğumuz üzere, bu kavramın üç temel anlamı bulunmaktadır. Bunlar, kusuru da içinde barındıran kabahat, borç ve suç(luluk)tur. Bu nedenle, kavramın karşılığı olarak yalnızca suç ifadesini kullanmak, onun sahip olduğu ve Jaspers'in Varoluş Felsefesindeki sorumluluk anlayışının oluşmasında temel teşkil etmekte olan başkaca anlamları es geçmek demektir. Bundan kaçınmak için de burada kavram, bütün anlamları kast edildiği zaman, *Schuld* olarak kullanılacaktır.

kavramları onun Varoluş, Akıl ve Siyaset Felsefeleri bağlamında incelenirken Varoluş Felsefesindeki suç – daha doğrusu farklı görünümüleri olan *Schuld* – kavramının analizinin yapılmasında ve genel olarak bütün felsefesinde hiçbir zaman net bir tanımını yapmadığı sorumluluk (*Verantwortung*) görüşünün ortaya konmasında zaman zaman güçlükler çıkmıştır. Bu güçlüklerin üstesinden gelirken yönümüzü tayin etmek ve odağımızı korumak adına Ariadne'nin ipi misali bize yardımcı olan diğer temel kavramlar, özgürlük (*Freiheit*) ve iletişim (*Kommunikation*) olmuştur.

a) Varoluşsal Sorumluluk: Jaspers, ilk dönem felsefesinde yani Varoluş Felsefesi olarak adlandırdığımız 1945-öncesi dönemde *Schuld* kavramını varoluş (*Existenz*) bağlamında inceler. Çünkü *Schuld*, tıpkı ölüm, acı çekme ve mücadele etme gibi bir sınır durumdur (*Grenzsituation*) ve varoluş imkânı (*mögliche Existenz*) karşı karşıya kaldığı bu sınır durumun üstesinden ancak cesaretle gelerek varoluş olabilir. Jaspers'e göre, varoluş imkânı sınır durumlarla yüz yüze geldiğinde kendini seçip seçmeme konusunda karar verme durumunda kalır. Buna göre ya kendini seçer ya da bundan kaçınır. Kendini kendisine borçlu yapmasına rağmen bundan kaçınırsa kabahatli olur. Bu konuda vicdanla olan ilişkide ise suçluluk kendini gösterir. Fakat en nihayetinde, kendi-olmaya karar vermekle varoluş imkânı bir kez varoluş olurken varoluş aydınlanması (*Existenzerhellung*) da gerçekleşmiş olur.

Jaspers'e göre varoluş aydınlanmasının asıl işareti ve temel amacı özgürlüktür. Burada sözü edilen varoluşsal özgürlük, sınırın tecrübesine dayanan kararlar gerçekleşir. Varoluşsal bir seçim olan bu kararda öz-düşünüm (*Selbstreflexion*) ön plandadır, yani karar insanın kendi kendini yaratması için verilir. İnsan özgürlüğünü elde etmeye, kendi (varoluş) olmaya karar verir ve bu, Aşkınlık sayesinde gerçekleşir. Bir diğer deyişle, varoluş imkânı özgür olmaya karar verir ve bu ancak Aşkın Varlık ile temasında mümkün olur. Jaspers bunu "kendine armağan edilme" (*Sichgeschenktwerden*) olarak adlandırır. Varoluşun Aşkın Varlığı deneyimlediği tek yer de bu özgürlüktür. Bu bakımdan Aşkın Varlık, insanın özgürlüğünün ve aynı zamanda sorumluluğunun iki kaynağından biridir.

Çünkü insanın varoluş olması demek, Aşkın Varlık tarafından “kendine armağan edilmiş” olması ve böylelikle ona borçlandığı, dolayısıyla varoluşunun sorumluluğunun omuzlarına yüklenmesi demektir. Başka bir ifade ile insan, özgür olduğu için borçludur. Bu borçtan kaçması mümkün olmadığı gibi onun sorumluluğunu da taşımak zorundadır. İşte bu sorumluluğun adı, “özgürlük temelli varoluşsal sorumluluk”tur.

Varoluş olmanın ve dolayısıyla varoluş aydınlanmasının bir diğer bileşeni de öteki varoluş imkânı ile sevgi mücadelesi içinde kurulacak olan varoluşsal iletişimidir. Jaspers varoluşsal iletişim sonucunda varoluş olmaya karşılıklı yaratma (*gegenseitige Schöpfung*) der. Bu iletişimin kurulması ile birlikte öteki varoluşa olan borç, iletişimin kesilmesinden doğan suçluluk ve iletişim bir kez kesildiğinde tekrar iletişime girmek için çaba gösterilmediği ya da en başında iletişimin gerçekleşmesi adına hiç çaba gösterilmediği durumda da kabahat söz konusu olur. Öteki varoluş imkânı ile iletişimde, özgürlük ve sorumluluk var olmaya devam eder. Aslında buradaki sorumluluk bir tür “birlikte sorumluluk”tur (*Mitverantwortung*): İnsan nasıl ötekinin varoluşuna karşı sorumlu ise, öteki de iletişim içinde olduğu insanın varoluşuna karşı sorumludur. Bu çalışmada, bu türden sorumluluğu da “iletişim temelli varoluşsal sorumluluk” olarak adlandırdık.

Bu bağlamda Jaspers’in, *Philosophie* (1932) kitabının *Varoluş Aydınlanması* alt başlıklı ikinci cildinde yazdığı “sorumluluk, suçu üstlenmeye hazır olmaktır” (Jaspers, 1932, s. 248) ifadesi anlamını, *Schuld* kavramının suç(luluk), borç ve kabahat anlamları göz önünde bulundurulduğunda açığa çıkarmaktadır: İnsanın hem kendine armağan edilmesiyle özgürlüğünden doğan ve Aşkın Varlığa olan borcu hem de öteki varoluş imkânı (*mögliche Existenz*) ile kurduğu varoluşsal iletişim sonucunda varoluş olması ile birlikte öteki varoluşa olan borcu; bu iletişimin kesilmesi durumunda doğacak suçu ve kabahati.

İşte, Jaspers’in Varoluş Felsefesinde, özgürlük ve iletişim temelinde kurulan varoluşsal sorumluluk düşüncesi temel olarak bu şekildedir.

b) Karar Sorumluluğu: Jaspers, özellikle 1950 ve sonrası felsefesinde akıl (*Vernunft*) kavramına büyük yer verir ve hatta 1950 sonrası felsefesinin Akıl Felsefesi (*Vernunftphilosophie*) olarak adlandırılmasını ister. Çünkü ona göre, “akıl bir kere yok olursa, bizzat felsefe ortadan kalkar” (Jaspers, 1950, s. 50). Elimizdeki bu çalışmada, Akıl Felsefesi, Varoluş ve Siyaset Felsefeleri arasında bir konuma oturtulur. Önemli Jaspers araştırmacılarından biri olan Salamun, Siyaset Felsefesini Akıl Felsefesinin bir sonucu olarak değerlendirir. Öyleyse bu bakış açısından Varoluş Felsefesinin, Akıl Felsefesinin ortaya çıkmasına neden olan bir düşünce paradigması olduğu da savunulabilir olmalıdır. Bizim düşüncemize göre, Akıl Felsefesinin diğer iki felsefe alanının arasında bir nevi köprü görevi görmesinin nedeni ise bizzat aklın, diğer Kuşatan Varlık (*das Umgreifende*) tarzları arasındaki bağ (*Band*) olma işlevinden kaynaklanmaktadır.

Jaspers’in Kuşatan Varlık öğretisine yani *Periechontolojiye* göre bizler, sınırlı bir görüş alanı içindeyiz ve gerçekliği tüm yönleriyle bir bütün olarak bizim için bilinebilir bir nesne haline getirmemiz imkânsızdır. Bu nedenle de Kuşatan Varlığın bizzat kendisi bizim için hiçbir zaman bir deneyim nesnesi olamaz. Bizim bilgimiz belirli ve tekil şeyler hakkında olduğu için bölük pörçük ve sınırlıdır. Bilinç, sürekli bir şeylerin farkında olma durumudur ve öznenin nesneyle olan ilişkisi, Kuşatan Varlığın tarzlarını meydana getirir. Tarz (*modus*), kısaca, Kuşatan Varlığın kendisini ifade etme biçimleri olarak tanımlanabilir. Kuşatan Varlık tarzları mevcut-varlık (*Dasein*), genel bilinç (*Bewußtsein überhaupt*), tin (*Geist*), varoluş (*Existenz*), dünya (*Welt*), Aşkınılık (*Transzendenz*) ve akıl (*Vernunft*) olmak üzere toplamda yedi tanedir.

Aklın varlık tarzları arasında bağ (*Band des Umgreifenden*) olmasının yanında varoluş da Jaspers’e göre, “Boden des Umgreifenden” yani “Kuşatan Varlığın zemini”dir. Dolayısıyla temel olan varoluştur. O, içkin ve aşkını, dünyayı ve Aşkınılığı taşır. Varoluş denen insan varlığı hem mevcut-olma (*Dasein*) olarak nesnel dünyayla hem de özgürlük sayesinde Aşkınılıkla ilişki içindedir. Jaspers’in düşüncesine göre akıl ve varoluş hep bir aradadırlar. Akıl olmaksızın varoluş âtil kalır ve adeta yok gibidir. İkisi de birbirleri yoluyla anlaşılabilirlik, anlam ve gerçeklik

kazanırlar. Varoluşsal iletişime duyulan istek de akıl ile varoluşun bu birlikteliğinden doğar. Aklın varoluş ile olan bu ilişkisinin yanı sıra onun hakikat ve iletişim ile olan ilişkisi de önem arz eder. Jaspers'e göre "hakikat bizi birbirimize bağlayan şeydir" (Jaspers, 1963, s. 30) ve onun temelinde iletişim yatar. Dolayısıyla, hakikat iletişimde ortaya çıkar ve iletişimin meydana geldiği alan da akıldır. Jaspers'in düşüncesine göre, aklın kaynağı özgürlüktür ve akılla birlikte varoluş kendini kararda ortaya koyar. İnsanın varoluşsal özgürlüğünü elde ettiği kendi-olma kararı, kendi karardır ve bu karar özgür bir karardır. Dolayısıyla, insana ait olan bu kararın tüm sorumluluğu da ondadır. Çünkü bu kararda herhangi bir şey hakkında değil, kendisi hakkında karar verir. Kendi olma kararının omuzlarına yüklediği bu sorumluluk, yani karar sorumluluğu, kaynağı dışarıda değil içeride olan bir sorumluluktur. Bu bağlamda, akıl kavramının önemi, Jaspers'in sorumluluk fikrinin daha iyi anlaşılmasını sağlamasında yatmaktadır. Çünkü akıl, Jaspers'e göre, sorumluluk almayı emretmektedir.

Akıldan doğan karar sorumluluğunu, iletişim ve özgürlük temelli varoluşsal sorumluluk türlerinden ayıran temel nokta, sorumluluğun kaynağı ve yönüdür. İletişim temelli varoluşsal sorumluluk ve özgürlük temelli varoluşsal sorumluluğun her ikisinde de sorumluluk dışarıdan omuzlarımıza yüklenir. Ayrıca, ilkinde öteki varoluşa, ikincisinde ise Aşkınlığa karşı sorumlu iken insanın kendi olma kararından doğan sorumluluğu, yani karar sorumluluğu ona kendisi tarafından yüklenir ve yalnızca kendisine karşı sorumludur.

c) Politik Sorumluluk: Yukarıda, Jaspers'in Varoluş, Akıl ve Siyaset Felsefelerindeki sorumluluk görüşünü ortaya koyarken yönümüzü belirlemede ve odağımızı korumada bize yardımcı olan iki kavramın özgürlük ve iletişim olduğundan söz etmiştik. Varoluş ve Akıl Felsefelerindeki özgürlük, varoluşsal özgürlük ve iletişim de varoluşsal iletişim iken; Siyaset Felsefesinde bahsi geçen özgürlük, politik özgürlüktür ve iletişim de gündelik iletişimdir. Bu kavramlar arasındaki ilişki karşılıklıdır: Politik özgürlük varoluşsal özgürlüğe, dayanışma içinde yaşarken kurulacak gündelik iletişim varoluşsal iletişime zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte, varoluşsal özgürlük politik özgürlüğün,

varoluşsal iletişim günlük iletişimin sürekliliğini sağlamaktadır. Dolayısıyla, Jaspers'e göre, özgürlük ve iletişim ne yalnızca politik bağlamdaki anlamlarına ne de yalnızca varoluşsal bağlamdaki anlamlarına indirgenebilirler. Aksine onun felsefi düşüncesinde bu iki alan – varoluşsal alan ile politik alan – birbirlerini tamamlar. Bu bakımdan, Jaspers'in politik sorumluluk görüşünü açıklarken başvurduğumuz özgürlük ve iletişim kavramları zaman zaman varoluşsal, kimi zaman da politik anlamlarındadır.

Politik sorumluluk, Jaspers'in 1946 tarihli *Die Schuldfrage* kitabında sıraladığı dört tür suç ile ilintilidir. Bu suç türleri cezai (*kriminelle*), siyasi (*politische*), ahlaki (*moralische*) ve metafizik (*metaphysische*) suçtur. Jaspers'in yapmış olduğu bu suç türleri ayrımı ile birlikte onun, suç kavramını hukukun sınırlarına hapsetmediğini görürüz. Böylelikle Alman halkı örneğinden yola çıkarak aslında tüm toplumların yalnızca hukuk alanında değil, aynı zamanda ahlak, politika ve metafizik alanlarda da yüzleşme yaşamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Jaspers'in düşüncesine göre bu suçlardan doğan cezai, ahlaki ve metafizik sorumluluk türleri bir şeye karşı (yasa, vicdan, Tanrı⁶¹) sorumlulukken, politik sorumluluk bir arada yaşayan insanların birlikte üstlendikleri sorumluluklarıdır (*Mitverantwortung*).

Jaspers politik suçu, devletin ve vatandaşların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmemeleri olarak tanımlar. Burada sorumluluğun kapsamı ve sınırlarını belirlemek gerekir. Bunun için sorulması gereken soru, bir vatandaş olarak insanın kime ya da neye karşı (politik) sorumlu olduğudur. Bunun yanıtı, yöneticilerin yapıp ettiklerinden dolayı insanın hem devlete hem de diğer vatandaşlara karşı sorumlu oluşudur. Nasıl ki devlet yöneticileri halkına karşı sorumlu ise, halk da yöneticilerin eylemlerinden ve hatta bu bilince yani sorumluluk bilincine sahip olmaktan sorumludur. Her bir vatandaş, taşımakta olduğu politik sorumluluk nedeniyle olup bitenlerden (yine politik anlamda)

⁶¹ Jaspers Aşkın Varlıktan söz ederken Varoluş Felsefesinde Aşkınlık, Aşkın Varlık isimlendirmelerini, Siyaset Felsefesi eserlerinde ise Tanrı ifadesini kullanmıştır. Buna dayanarak biz de Siyaset Felsefesinde Aşkın Varlık yerine Tanrı ifadesini kullanmayı tercih ettik.

suçludur. Jaspers'e göre politik sorumluluktan pasif kalarak, kararlar almayarak, oy kullanmayarak, apolitik olarak kaçınmak mümkün değildir. Her ne eylemde ya da eylemsizlikte bulunulursa bulunulsun, bunun mutlaka insana düşen bir politik sorumluluğu vardır. Siyasetten kaç(ın)amayacağımız için onun getireceği sorumluluktan da sıyrılamayız. Bu devlete karşı sahip olduğumuz sorumluluktur.

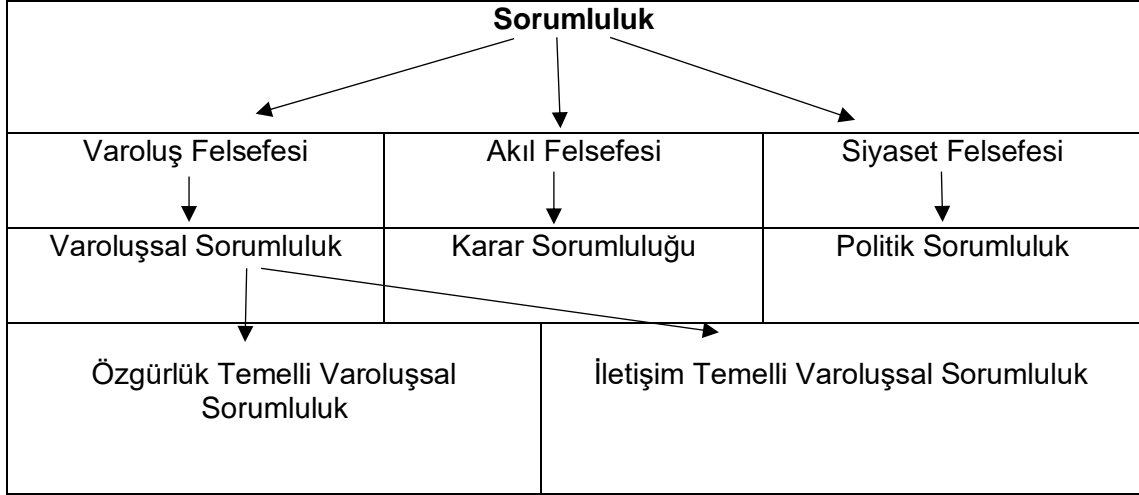
Aynı zamanda, devletin vatandaşları olarak birbirimize karşı da sorumluluğumuz vardır. Diğer vatandaşların aşağılanmalarına, birtakım haklardan mahrum bırakılmalarına, yok edilmelerine ses çıkarmamak bizi, en azından suçu işleyenler kadar yanlış bir duruma sürükler. Bu tür suçlardan temize çıkmak, hele de başkalarını suçlayarak ve yalnızca onları sorumlu tutarak kendi sorumluluklarımızdan kurtulmamız mümkün olamaz. Böylesi suçların nedenleri ihmal, konformizm, suskunluk, kamusal tartışma imkânının olmayışı, hor görme, güvensizlik ortamı, propaganda ve manipülasyon, bencillik, sorgusuz sualsiz itaat etme, önyargı vs. olarak sıralanabilir. Bu nedenlere ortam hazırlayanlar, yöneticiler olabildiği gibi halkın sorumsuzluğu da olabilir. Burada görülebileceği gibi bazı ahlaki kusurlar, politik suçlara zemin hazırlamaktadır. Jaspers'e göre, metafizik suç diğer suçlara (ahlaki, politik ve cezai) zemin oluştururken, ahlaki kabahatler de politik ve cezai suçların nedenleri olabilmektedir.

Tüm bunların sonucunda şu açıkça ifade edilebilir ki, Jaspers'in politik suç tanımı ya da görüşü, onun hiç kimsenin (politik) sorumluluktan kaçamayacağını düşündüğünü göstermektedir. Çünkü suçlu olmak için illa bir suçta fiilen yer almak, suçu işleyenlerle iş birliği yapmak ya da yalnızca siyasi yanılığlara sahip olmak gerekmez. Politik sorumluluğun yerine getirilmediği bir ülkede yaşamak dahi suçtur, politik suçun kapsamına girer. Bu suçların bizden önceki nesillerce işlenip işlenmemesinin de bir önemi yoktur. Jaspers, geçmişte işlenmiş suçların da sorumluluğunu üstlenmeyi talep eder. Çünkü önceki kuşaklar ile şimdiki kuşaklar arasındaki bağlantıyı kuran unsur tarihtir ve sorumluluğumuz bu tarihten kaynaklanır.

Sonuç olarak, politik sorumluluğun olmayışı politik suç doğurur ve tam tersi, yani politik suçun olduğu yerde politik sorumluluğun gereklerinin yerine getirilmemiş olduğu ifadesi de geçerli ve doğrudur. Bu açıdan politik suçun, bitip tükenmek bilmeyen (politik) sorumluluk çağrısı ile her daim bir tehdit olarak varlığını sürdürdüğünü ve sürdüreceğini söyleyebiliriz. Bu tehdidin oluşturabileceği tehlikelere düşmemek için yapılabilecek şey, suçluluk bilincini kazanmak olacaktır. Kazanılacak suçluluk bilinci, politik sorumluluğun ve politik özgürlüğün koşulu olan arınmayı sağlar. Arınma sonucunda dayanışma ve sorumluluk bilinci gelişir. Bu bilinç ise bizi önce dönüştürür ve sonrasında da özgürlüğe ulaştırır. Şu halde Jaspers'e göre politik sorumluluğun kabulü beraberinde politik özgürlüğü getirir. Ayrıca Jaspers, halkın tek bir çıkarının mutlak olduğunu ve bunun da özgürlük olduğunu ifade eder (Jaspers, 1977: ss. 123-129). Çünkü insana yakışan onurlu yaşamı sağlayan şey özgürlüktür. Bu açıdan varoluşsal ve politik özgürlük arasındaki ilişkiyi Kant'a atıfta bulunarak şöyle açıklamak mümkün olabilir: Varoluşsal özgürlük olmadan politik özgürlük boş, politik özgürlük olmadan varoluşsal özgürlük eksiktir.

Kısacası Jaspers, Varoluş Felsefesinde bir sınır durum olan *Schuld*'a dair varoluşsal sorumluluğu, Akıl Felsefesinde karardan doğan sorumluluğu, Siyaset Felsefesinde cezai, siyasi, ahlaki ve metafizik suçlardan doğan farklı sorumluluk türlerini üstlenmekten ve örtük bir biçimde de sorumluluğu üstlenmeyi isteme erdeminden bahsetmektedir. Çünkü "sorumluluk, insanın suçu üstlenmeye hazır olmasıdır" (Jaspers, 1932, s. 248). Bununla ilgili olarak olası bir sorumluluk etiğinin⁶², sorumluluğu üstlenmeyi isteme ve bu cesareti gösterme erdemi olduğu iddia edilebilir.

⁶² Jaspers'in sorumluluk etiği düşüncesinin ayrıntısına bu bölümün sonunda "İleri Çıkarımlar" başlığı ile ele alınacak olan kısımda yer verilecektir.

Tablo 3. Sorumluluk Türleri

d) Karar Sorumluluğu, Varoluşsal ve Politik Sorumluluk Arasındaki İlişki: Varoluşsal sorumluluk düşüncesi altında ele alınan iki tür sorumluluk, yani iletişim temelli varoluşsal sorumluluk ile özgürlük temelli varoluşsal sorumluluk, varoluş imkânının kendi-olmaya, yani varoluş olmaya karar vermesiyle birlikte gelişen sorumluluklardır. Bu bakımdan karar sorumluluğunun varoluşsal sorumluluk türlerinden önce geldiğini söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, varoluş imkânının kendi-olmaya karar vermesi ile kendisi tarafından omuzlarına yüklenen bu karar sorumluluğu, üç tür sorumluluk arasında ilk önce ortaya çıkan sorumluluktur. Varoluşsal ve politik sorumluluktan farklı olarak karar sorumluluğunda varoluş imkânı, kendini yine kendisine karşı sorumlu kılar.

İnsanın kendi olmaya karar vermesi ile üstlendiği karar sorumluluğu neticesinde varoluş imkânı, sınır durumların üstesinden gelerek ya da öteki varoluş imkânı ile gireceği varoluşsal iletişim ile kendisi, yani varoluş olur (karşılıklı yaratma) ve özgürlüğü de Aşkın Varlık tarafından kendisine armağan edilir. Dolayısıyla karar sorumluluğundan sonra varoluşsal sorumluluk gelmektedir. Varoluşsal sorumluluk türlerinde sorumluluk insanın omuzlarına dışarıdan yüklenir: İletişim temelli varoluşsal sorumlulukta öteki varoluş tarafından, özgürlük temelli varoluşsal sorumlulukta ise Aşkın Varlık tarafından. Ayrıca her iki sorumluluk

türünde de insan, kendisi dışındaki başka bir varlığa karşı sorumlu hale gelmektedir: Öteki varoluşa ve Aşkın Varlığa karşı. İşte, insanın kendisi dışındaki başka bir insanla, yani öteki varoluş imkânı ile kurduğu iletişim sonucunda onun sorumluluğunu üstlenmesi, insanın içinde yaşadığı toplumun ve uyruğu olduğu devletin sorumluluğunu üstlenmesinin yolunu açmaktadır. Bu da bizi politik sorumluluk düşüncesine getirir. Politik sorumlulukta da tıpkı varoluşsal sorumluluk türlerinde olduğu gibi sorumluluk insana dışarıdan yüklenir ve o kendisine karşı değil, başkasına – hem devlete hem de diğer vatandaşlara – karşı sorumluluk taşır.

Jaspers'in politik özgürlük ile varoluşsal özgürlük ve gündelik iletişim ile varoluşsal iletişim arasında kurduğu karşılıklı ilişki, bizim düşüncemize göre, politik sorumluluk ile varoluşsal sorumluluk arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Nasıl ki politik özgürlük olmaksızın varoluşsal özgürlükten; gündelik iletişim olmaksızın da varoluşsal iletişimden söz edilemez ve varoluşsal özgürlük politik özgürlüğün; varoluşsal iletişim de gündelik iletişimin devamlılığını sağlamakta ise politik sorumluluk olmaksızın varoluşsal sorumluluktan söz edilemeyeceği gibi varoluşsal sorumluluk olmadan da politik sorumluluk devamlı hale gelemez.

Jaspers'in bu üç sorumluluk görüşünde de ortak olan bir erdemden söz edilebilir: Cesaret (*Mut, Wagnis*⁶³). Jaspers, mevcut varlığın gücü ya da varoluşun kararlılığı ile gelişmesine bağlı olarak insanın pek çok özelliğinin iki anlamlı bir karaktere sahip olduğunu belirtir ve yaşamsal cesaret ile varoluşsal cesareti buna örnek gösterir. Jaspers varoluşsal cesareti “özgürlüğü içinde kendine armağan edilmenin güveniyle artan yetenek ve güç duygusu” (Jaspers, 1947, s. 132) olarak açıklar. Bununla birlikte, mevcut-varlık (*Dasein*) olmaktan öteye geçmenin yani varoluş olmanın bir risk alma, cesaret etme olduğunu iddia eder (Jaspers, 1932, s. 128; 1956, s. 127, s. 145, s. 264, s. 300) ve mücadele içindeki iletişimde yalnız kalmaya cüret etmekten (Jaspers, 1932, s. 65), hatta iletişime girmeye

⁶³ Risk almak, cüret etmek anlamlarına gelen *Wagnis* kavramını Jaspers cesaret anlamına gelen *Mut* kavramı ile eş anlamlı ve onun yerine geçecek şekilde kullanmaktadır.

karar vermenin bile sorumluluk gerektiren bir risk almak, cesaret göstermek olduğunu (Jaspers, 1932, s. 77, s. 82; 1947, s. 469, s. 974) yazar.⁶⁴

Jaspers'e göre, insanın kendi olmaya karar vermesindeki en önemli adım, sorumluluğu üstlenmeye cüret etmesidir. İnsan "belki de kendi olmada farklı bir cesaret ve sükûnete sahiptir" (Jaspers, 1947, s. 624). Bu kendi olmayı isteme cesareti aslında hakikati bilme cesaretidir ve hakikat cesareti besler. Bunun tam karşısında yer alan sorumluluk almaya cesaret edememe konusunda Wisser "sorumluluktan kaçmanın arkasında her zaman bilinen şeyin sorgulanabilir olduğunu kabul etmeye yönelik cesaret noksanlığı vardır" ifadesini kullanır (Wisser, 1967, s. 2).

Cesaret aynı zamanda varoluş imkânını varoluş yapan sınır durumlarla yüzleşmek ve onların üstesinden doğru şekilde gelmek için gereken erdemdir. Çünkü Jaspers'e göre, sınır durumların üstesinden ancak cesaretle gelinirse varoluş olunur. "Cesaret, umuda kapı aralar. Umut olmadan yaşam olmaz. Yaşam sürdükçe umut vardır, fakat umut ancak cesaret erdemiyle varlığını sürdürür" (Jaspers, 1977, s. 66). Kendi olmayı isteme, yani hakikati bilme cesareti ve sınır durumların üstesinden gelme cesaretine ek olarak cesaret, Jaspers'in Siyaset Felsefesinde, toplumsal ve politik alanda olup bitenlerle ve bunlardan doğan sorumluluklarla yüzleşme cesaretini göstermek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzleşme cesaretiyle birlikte suçluluk bilinci kazanılır ve bu bilinçle gerçekleşen arınma, politik sorumluluğu ve dolayısıyla politik özgürlüğü olanaklı kılar.

İnsan, hakikate sahip olma cesareti göstermeli; nesnel olarak ele alınamayanı illüzyon olarak görmelidir. Pişmanlıktan ve suçtan azade olmak için her şeyi gerekli olarak bilmek en derin güvencedir. Ya da tam tersi:

⁶⁴ Başlı başına sadece yaşamaya cüret etmek (*Wagnis des Lebens*) de Jaspers'in sıklıkla kullandığı bir kalıptır (Jaspers, 1929, ss. 360-368; 1947, s. 525, s. 765; 1982, ss. 72-80, ss. 231-253). O bunu yaşamın olumlanması olarak görür ve şöyle yazar: "Yaşama evet demek [*Das Ja zum Dasein*], büyük ve güzel bir risktir, çünkü burası hakikatin, aşkın ve aklın gerçeklik kazandığı alandır" (Jaspers, 1977, s. 175).

Özgürlüğün habis saf olmayışına karşı insan sorumluluğu kurtarmalı, çünkü aksi halde bütün ahlakın tahribi kaçınılmaz olur (Jaspers, 1932, s. 169).

Tüm bu yazılanlar bağlamında cesaretin, Jaspers'in sorumluluk anlayışının önemli bir unsuru olduğu ve yaşamında da bunun örneklerine sıklıkla rastlandığı söylenebilir. Çünkü sorumluluk, Jaspers için, felsefi bir kavram olmakla birlikte bir hayat anlayışıdır.

Karl Jaspers'in Hayatındaki Sorumluluk Anlayışı: Jaspers'in sorumluluk hakkındaki düşüncesini yazmış olduğu eserler bağlamında ele almak kadar biyografik unsurları göz önünde bulundurarak açıklamaya çalışmak da mümkün ve hatta gereklidir. "Çünkü onun politik eserlerinde okur, Jaspers'in durumsal düşünme gücünü hisseder: Bilinçli bir şekilde yaşadığı durumlar onun düşünce ve eylemlerini şekillendirdi. Bu durumlar onun, zamanın olaylarına karşı olan tepkilerini belirledi." (Örnek, 1986a, s. 99). Aksi halde, onun yaşamına değinmeksizin sadece felsefesiyle yetinmek, sorumluluk görüşüne dair eksik bir anlayış oluşmasına sebep olacaktır. Bu başlık altında, Jaspers'in hayatındaki sorumluluk örneklerini onun karakter özellikleri, ilişkileri, deneyimleri, tavır ve eylemleri doğrultusunda sunmaya çalışacağız.

Jaspers daha Gymnasium (lise) eğitimini alırken öğrenci birliklerine katılmayı, bu birliklerin, velilerin sosyal statülerine göre belirlendiğini düşündüğü için reddetti ve okul yönetimi ile sorun yaşadı. Aslında ailesinin statüsü düşünülüğünde katılacağı birliğin oldukça elit ailelerden gelen bir grup öğrenciden oluşacağı görülse de Jaspers, daha çocuk yaşta başka insanların haklarını ve onurunu düşünerek ve okuldan atılmayı dahi göze alarak böyle bir tavır sergilemiştir. İşte bu tavır, Jaspers'in toplumsal yaşamda başkalarının sorumluluğunu onlar adına üstlenmek için attığı adıma ilk örnektir.

Bir Varoluş Felsefesi filozofu olarak Jaspers, insanın varlığı ile ilgilendiği kadar nasıl var olması gerektiğiyle de ilgilenmiştir. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı sonrası felsefesinin temel kavramı olan akı (Vernunft) kullanarak bir Siyaset

Felsefesi düşünürü kimliğiyle bu yönde eserler vermeye başlar. Bunu yaparken yaşadığı döneme ve parçası olduğu topluma duyduğu sorumluluk ile hareket eder. Böylelikle Almanya'nın özel durumuna ilişkin yazılarının kapsamı genişleyerek tüm dünyadaki siyasi gelişmeler (atom bombası gibi) ile bunların gelecekteki olası yansımaları (teknolojinin kullanımı vs.) hakkındaki düşüncelerini ifade eder bir hal almıştır.

Jaspers'in yaşamındaki sorumluluk örneklerinin çoğunluğuna dünya savaşları sonrası yazdığı eserlerde, yaptığı radyo konuşmalarında ve bu tarihe rastlayan mektuplarında rastlıyoruz. Bunun belki de en önemli nedeni, Jaspers'in de otobiyografisinde ifade ettiği üzere, kendisinin 1914 yılına dek apolitik bir tavır içinde olması ancak bu durumun savaş sonrasında değişmesidir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte kendisini içinde bulunduğu siyasi karmaşa ortamı, onun tarafsız kalmasının önündeki en önemli engel olmuştur. Bu dönemde siyasi fikirlerinin oluşmasında Max Weber'in ne derece etkin olduğuna değinmiştik⁶⁵. Özellikle de Weber'in sorumluluk etiği (*Verantwortungsethik*) görüşü, Jaspers'in kültürel, entelektüel ve politik sorumluluk anlayışını şekillendiren ve dahası kendi hayatında attığı adımları belirleyen önemli bir unsurdur.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Jaspers, filozof ve siyaset bilimci Dolf Sternberger (1907-1989), Romantizm çalışmaları ile bilinen Werner Krauss (1900-1976), sosyolog ve kültür teorisyeni Alfred Weber (1868-1958) ile birlikte kelime anlamı "değişim" olan "Die Wandlung" dergisini kurmuştur. Dergi, 1945-1949 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Derginin ilk sayısına Jaspers'in yazmış olduğu açılış yazısının (*Geleitwort*) anahtar kavramları ahlaki yenilenme, sorumluluk, özgürlük ve hümanizmdir ("Die Wandlung", 2021).

Duyduğu sorumluluk nedeniyle Jaspers'in hayatında attığı adıma bir başka örnek, vermiş olduğu derslerdir. Jaspers, 25 – 29 Mart 1935 tarihleri arasında Hollanda'da bulunan Groningen Üniversitesi'nde beş ders verir. Bu dersler

⁶⁵ Ayrıntı için bkz. "3.1.3.3. Jaspers'in Politik Sorumluluk Görüşü" ve "3.1.3.3.1. Sorumluluk Anlayışında Max Weber Etkisi" alt başlıklı kısımlar.

“Groningen Dersleri” olarak bilinmektedir ve derslerin içeriği aynı yıl içinde *Vernunft und Existenz* başlığıyla kitaplaştırılmıştır. Bu kitapla birlikte akıl (*Vernunft*) kavramı Jaspers’in felsefesinde önemli bir yer edinmiştir. Bu kavram, daha önce de ifade edildiği üzere, Siyaset Felsefesi için temel kavramlardan birini oluşturmaktadır. Zira Jaspers’e göre, akıl ve hakikat (*Wahrheit*) aracılığıyla kurulan iletişim ile birlikte – Jaspers’in savaş-sonrası dönemdeki hedeflerinden biri olan – Alman halkının yeniden yapılandırılması, yani mevcut varlığını (*Dasein*) etik-siyasal temele oturtmak mümkün olacaktır. Akıl aynı zamanda farklı topluluklar ve bunlara ait dünya görüşleri arasındaki dengeyi sağlama görevi görmektedir. Aklın bu birleştirici ve dengeleyici özelliği sayesinde demokratik toplumun kurulması mümkün olur.

Jaspers’in yalnızca kendi ülkesinde değil, diğer pek çok ülkede de ses getiren bir kitabı *Die Schuldfrage* (1946) olmuştur. Bu kitabının içeriği, onun 1945-46 güz döneminde, yani İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında ve henüz Nürnberg duruşmaları (20 Kasım 1945 – 1 Ekim 1946) sürmekte iken Heidelberg Üniversitesi’nin yeniden açılışı ile birlikte suç kavramı üzerine verdiği derslerden oluşmaktadır. Jaspers, Nasyonal-Sosyalist rejim döneminde işlenmiş suçların açıklığa kavuşturulması ve halkın bilerek ya da bilmeyerek katkıda bulunduğu suçları ve bunlardan doğan sorumlulukları kabul etmelerini kolaylaştırmak amacıyla suçu türlere ayırmıştır. Bununla insanların suç türlerini öğrenmelerini ve üzerlerine düşen suçu ve bu suçun getirmiş olduğu sorumluluğu bilinçli bir şekilde üstlenmelerini hedeflemiştir. Bu bakımdan, Jaspers açısından insanları birbirlerine bağlayan şeyin suç değil, sorumluluk bilinci olduğunu ifade edebiliriz.

Bütün Nasyonal Sosyalist rejim döneminde, eşinin Yahudi olmasına rağmen Almanya’yı terk etmeyen Jaspers, 1948 yılında Almanya’dan İsviçre’ye taşınmıştır. Bunun ardında yatan temel neden ise Almanya’nın hatalarından ders çıkarma konusunda yeterli çabayı göstermediğini ve artık aidiyet hissetmediklerini düşünmesidir (Jaspers, 1967b, ss. 166-167). Hatta Alman vatandaşlığından çıkar ve ömrünün geri kalanını Basel’de geçirir. Burada, duyduğu sorumlulukla adımlar atmaya ve yaşamını sürdürmeye devam eder.

1949 yılının sonbaharında yaptığı on iki radyo konuşmasıyla felsefenin ne olduğu, temelleri, felsefi ve ahlaki yaşam sürme, dünya, insan, Aşkın Varlık, sınır durumlar, iletişim, özgürlük, kişinin sorumluluğu gibi felsefenin önemli meselelerini herkesin anlayacağı şekilde ve kendi bakış açısından sunar. Bu konuşmalar daha sonra 1950 yılında *Einführung in die Philosophie*⁶⁶ başlığı ile kitap olarak yayımlanmıştır.

Jaspers gerek kendi hayatı gerek politika üzerine röportajlar vermiş, televizyon ve radyo programlarına katılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: 1960 yılında Thilo Koch ile yaptığı “Philosophie hat kein Ergebnis” başlıklı radyo konuşması; 1965 yılında *Der Spiegel* dergisi için Rudolf Augstein’a verdiği “Für Völkermord gibt es keine Verjährung” başlıklı röportaj; 1966 yılında Harris Raymond’ın bir çevirmen yardımı ile yaptığı, fakat ancak 1970’te İngilizce olarak yayımladığı “An Interview with Dr. Karl Jaspers on Wisdom and Life” başlıklı kısa röportaj; yine 1966 yılında, kendi yaşamını ve düşüncelerini kısaca anlattığı “Ein Selbstporträt” başlıklı televizyon programı.

Jaspers’in verdiği dersler, yaptığı radyo konuşmaları ve bunların içeriklerinden oluşan kitaplarına ek olarak üstlendiği sorumlulukla çağının politik meselelerini doğrudan irdelediği diğer önemli eserleri şöyle sıralanabilir: Devlet, toplum, halkın eğitimi, felsefe konularını ele aldığı *Die geistige Situation der Zeit* (1931); derinlemesine bir felsefi ve politik özgürlük incelemesi olan *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (1949); onun Siyaset Felsefesinin temel eserlerinden biri olarak görülen ve atom bombası, totalitarizm, insanlığın karşı karşıya kaldığı sınır durum gibi geleceğin tehlikeleri olarak değerlendirdiği meseleler ile bunların katastrofik sonuçları, siyaset ve ahlak ilişkisi hakkındaki *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen* (1958); yalnızca yazdıklarıyla değil, aynı zamanda yaşamıyla da 1958 yılında Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü’nü almaya layık görülen Jaspers’in barışı özgürlük üzerine, özgürlüğü de hakikat üzerine temellendirdiği ödül konuşması “Wahrheit, Freiheit und Friede”; Almanya’nın

⁶⁶ Kitap Türkçe’ye *Felsefe Konuşmaları – Felsefeye Giriş* adıyla çevrilmiştir. Jaspers, K. (2018). *Felsefe Konuşmaları – Felsefeye Giriş* (Çev. Abdurrahman Aliy). Pinhan Yayıncılık.

yeniden birleşmesine yönelik verdiği bir röportajına gelen tepkiler üzerine haftalık “Die Zeit” gazetesinde yayımladığı açıklayıcı beş makalesinin bir araya gelmesinden oluşan *Freiheit und Wiedervereinigung* (1960); Almanya’nın yeniden birleşmesi, yönetim biçimleri, demokrasi, eğitim, tarih, özgürlük, barış, askeri güç gibi konuların işlendiği *Wohin treibt die Bundesrepublik?* (1966). Görülebileceği gibi Jaspers’in eserleri yalnızca kendi çağının ve kendi ülkesinin gündemi üzerine değildir. Onun eserleri günümüzde dahi geçerliği olan ve evrensel sayılabilecek hakikat, iletişim, barış, insanlığın geleceği, özgürlük, suç, sorumluluk gibi temel konular üzerinedir. Bu durum, Jaspers’in insanlığa karşı duyduğu sorumluluğun ve bu yöndeki çabasının somut bir örneğidir. Nitekim Jaspers’in sahip olduğu bu özelliği *humanitas* olarak adlandıran Hannah Arendt, bunun kamusalılık ile olan ilişkisini şöyle ifade eder:

İçinde şeytanca hiçbir şey olmayan, bir insanda kişiye özgü olan bu *daimon* sadece kamusal bir alan olduğunda ortaya çıkar; kamusallığın, alışlageldiği şekliyle siyasal olanın da anlamını içeren derin anlamı işte budur. Romalıların *humanitas* diye adlandırdıkları ve ondan en yüksek insanlığı anladıkları manevi alan budur İnsanlık asla yalnızken ve asla bir kişinin kendi eserini kamuoyuna sunmasıyla kazanılamaz. Ancak kendi hayatını ve kişisini “kamusallık cesareti”ne vakfeden insan buna ulaşabilir ve burada “öznel” olmayan, dolayısıyla da bilinebilir ve kullanılabilir olmayan bir şeyi gösterme riskini de üstlenmiş olur. Böylelikle içinde *humanitas*ın kazanıldığı “kamusallık cesareti” insanlığa verilmiş bir armağan haline gelir (Arendt, 2020, s. 46).

Sorumluluktan yola çıkarak hayatında attığı adımlara vereceğimiz son örnek üniversite idesi düşüncesi olacaktır. Jaspers 1923 yılında *Die Idee der Universität* adlı bir kitap yazmıştır. Kitabın zamanın olaylarından etkilenilerek yeniden ele alınan biçimleri 1946 ve 1961 yıllarında tekrar basılmıştır. Jaspers, bu eserde üniversitenin yalnızca idesinden değil, ruhundan da söz eder. Ona göre üniversite, siyasetin dışında yer alması gereken bir kurumdur. Bu ideye göre hümanizm, hakikat arayışı, bilimsellik, insanın kendi düşünsel yolunda ilerlemesini sağlayan akademik özgürlük önemlidir; çünkü özgürlüğün yok olması demek, üniversite idesinin de ortadan kalkması demektir. Üniversite idesine uygun olarak yaşayan insan, Jaspers’e göre, “üretken, yapıcı ve yaratıcı eyleme yönelik sorumluluğunun farkında olan” insandır (Jaspers, 1981a, s. 52).

Sonuç olarak, Jaspers'in yalnızca kendi ülkesine ve onun vatandaşlarına karşı değil, aynı zamanda bütün insanlara karşı duyduğu sorumluluk nedeniyle kendi hayatında attığı adımlar şu başlıklar altında toparlanabilir: Savaş sonrasında "Die Wandlung" adında bir dergi çıkarması, katıldığı radyo ve televizyon programları, yazdığı makale ve kitaplar, verdiği dersler, vd. Tüm bu uğraşlarının arkasında yatan nedenler ise, üniversitelerin yeniden inşası, yani Alman üniversite idesinin yeniden oluşturulması ve ayrıca pek çok bakımdan çöküş yaşayan Alman halkının yeniden toparlanması, yani Alman halkının yeni bir ortak hakikat zeminindeki etik-siyasal temele oturtulmasıdır:

Almanya'nın teslim olmasından sonra Jaspers, üniversiteyi yeniden inşa etme ve halkın ahlaki ve politik yeniden doğuşunu sağlamaya yardımcı olma görevleriyle karşı karşıya kaldığını gördü. Savaş sonrası yıllarda tüm enerjisini bu iki görevin yerine getirilmesine adadı (Saner, 2022).

Tüm bunların kalıcılığı ise, Jaspers'in düşüncesine göre, özgür iletişim sayesinde sağlanacaktır. Bu özgürlüğün yolunu açacak olan ise önce suçluluk bilincinin kazanılması ve ardından da bu bilinçle birlikte sorumlulukların üstlenilmesidir. Bununla birlikte ona göre, iletişimimizdeki hakikat eğer akıl ile garanti altına alınmıyorsa sorumluluğumuz da tehlike altında demektir. Hakikat ve iletişim ilişkisindeki, özgürlükten doğan ve sorumluluğu üstlenmeyle son bulan kararların alınmasındaki rollerine ek olarak akıl, bütün her şeye rağmen tatmin edici bir hayat yaşamamızı sağlayacak kararlar almamızı ve bu yönde tercihlerde bulunmamızı sağlamaktadır.

İleri Çıkarımlar: Bu çalışmanın sonuç bölümünde, Jaspers'in Varoluş, Akıl ve Siyaset Felsefelerini içeren felsefi düşüncesindeki suç analizini de içeren sorumluluk anlayışı ve farklı sorumluluk türleri arasındaki bağın nasıl kurulabileceği; sorumluluğun Varoluş Felsefesinden Siyaset Felsefesine geçişin unsuru olduğu ve suçun da Siyaset Felsefesini etik bir boyuta taşıdığı göz önünde bulundurulurak "Karl Jaspers'in Felsefesindeki Sorumluluk Anlayışı" alt başlığı ile sunulmuştur. Daha sonra sorumluluğun, Jaspers için aynı zamanda bir yaşam biçimi olduğu ifade edilmiş ve bunun örnekleri de "Karl Jaspers'in Hayatındaki

Sorumluluk Anlayışı” alt başlığı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Şimdi ise, Jaspers’in sorumluluk etiği görüşü bağlamında konu edilebilecek ileri çıkarımlardan söz edilip sonuç kısmı sonlandırılacaktır. Bunun için öncelikle, tezin üçüncü bölümünde de açıklanmış olan, politik sorumluluk ile sorumluluk etiğinin kısaca tekrar hatırlatılması gerekmektedir.

Jaspers’in sorumluluk anlayışının, özellikle de politik sorumluluk görüşünün oluşmasındaki en önemli etken Max Weber’in “Politik als Beruf” makalesinde ortaya atmış olduğu sorumluluk etiği (*Verantwortungsethik*) teorisiidir. Buna göre Weber’in bakış açısından, dünya üzerindeki tüm eylemler, bir sorumluluk duygusu olmaksızın anlamsız hale gelmektedir. Weber bu sorumluluk anlayışına dayanarak, daha sonra Jaspers’in de Siyaset Felsefesinde önem teşkil edecek, iki tür etik olduğunu iddia eder: Zihniyet etiği (*Gesinnungsethik*) ve sorumluluk etiği (*Verantwortungsethik*). Weber’e göre insanın her eylemi, bu ikisinden birinin şemsiyesi altına düşmektedir. Zihniyet etiğinde sorumluluk, yerine getirilmesi gereken göreve karşı duyulan bir sorumluluktur. Bunun aksine, sorumluluk etiği için sonuçları önceden öngörmek ve ona göre eylemek ya da karar almak önemlidir. Çünkü insanlar eylemlerinin sonuçlarından sorumludurlar.

Buna ek olarak Weber’e göre politika, ancak özgürlük içinde ve sorumluluk altında var olabilmektedir. Dolayısıyla gücü elinde bulunduran ve onu kullanabilecek tek kaynak olan devletin bu bağlamda sahip olduğu sorumluluk, etik ile politika arasındaki ilişkiyi kuran unsurdur. Jaspers’e göre ise, sorumluluk etiğinin politikada yerini bulması ile birlikte sorumlu yönetici idesinin kendini gerçekleştirilmesi, halkın da bu sorumluluğa ortak olması ile mümkün olur (Jaspers, 1982, s. 78). Bu bakış açısı, Jaspers’in sorumluluğu yalnızca yönetenlere değil, aynı zamanda yönetilenlere de yüklediğinin doğrulamasıdır. Kısacası, Weber’in sorumluluk etiği, vatandaşların nasıl eylemelerine değil, politikacının karar alma sürecinde neye dikkat etmesi gerektiğine yöneliktir. Bu bakımdan tek taraflı olduğu söylenebilir. Jaspers’in politik sorumluluk görüşü ise hem vatandaşların devlete hem yöneticilerin vatandaşlara hem de vatandaşların

birbirlerine olan yükümlülüklerini ifade etmesi bakımından Weber'in görüşünden ayrılmaktadır.

Bununla birlikte, Jaspers'in ne Varoluş Felsefesinde ne de Siyaset Felsefesinde bir ahlaki kurallar silsilesi ya da etik değerler sistemi oluşturmak gibi bir çabasının olduğu açıkça söylenebilir. Yine de hem Varoluş Felsefesinde hem de Siyaset Felsefesinde işe yarayacak bazı ahlaki normlar ya da daha yerinde bir ifade ile bazı ahlaki tavırlar ortaya attığı da göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu normlar ya da tavırlar hem varoluş imkânının (*mögliche Existenz*) – sınır durumların üstesinden cesaretle ve doğru bir şekilde gelerek ve/ya varoluşsal iletişim kurarak – varoluş (*Existenz*) olmasında hem de insanların topluluk ya da halk olarak bir arada yaşamalarını sağlamada önem teşkil etmektedir. Başka bir deyişle ahlak, politik anlamda toplumun yeniden yapılanmasını sağlamak ve onu garanti altına almanın yanında, varoluşsal iletişim ve dolayısıyla varoluşsal özgürlük için koşul görevi görmektedir. Çünkü hem varoluşsal iletişim hem de varoluşsal özgürlük, varoluş imkânının ahlaki normlara göre hareket etmesini gerektirmektedir. "Varlığın kesinliği, vicdanın kesinliğidir" (Jaspers, 1947, s. 176). Bunun nedeni ise bilimin yani bir anlamda bilgimizin kendi sınırına dayandığı noktada felsefenin başlamasıdır. Buna dayanarak varoluşun, bilgiye değil ahlaka dayanan bir özne olduğu iddia edilebilir.

Jaspers'in Varoluş Felsefesinde insanın sınır durumlar karşısında ve kişinin kendini gerçekleştirerek varoluş olduğu süreçte takınması gereken tavırların – örn. yalnızlık, tefekkür, açık fikirlilik ve açık sözlülük, doğruluk, kişiyi olduğu gibi kabul etmek, iletişimde olduğumuz kişinin kendisini gerçekleştirmesine destek olmak ve bunun sorumluluğunu üstlenmek, dayanışma göstermek, vs. – onun Siyaset Felsefesinde bir karşılığı vardır. Toplumsal suçlar söz konusu olduğunda olup bitenden – aktif olarak yer almasak dahi – pişmanlık duymak, başkalarının acılarına sessiz kalmamak ve bu acılara sebep olan koşulları değiştirme cesaretini göstermek, olanlara kayıtsız ya da ilgisiz kalmamak, vicdan azabı duymak, kendi özgürlüğümüz kadar başkalarının özgürlüğünün önemini kabul etmek, başka bir varoluş imkânını yalnızca araç olarak görmemek, benliksiz

bireylerden oluşmuş bir yığın olarak hareket etmemek Tüm bunlar, toplumun bir parçası ve bir vatandaş olarak takınmamız gereken ahlaki tavırlardan bazılarıdır. Salamun bu konuda kişinin sınır durumlar karşısında takınması gereken tavırlar ile diğer varoluş imkânıyla kuracağı varoluşsal iletişimde sahip olması gereken davranışların, örtük bir değerler sistemi oluşturduğunu ve bu değerlerin özel alandan kamusal alana Jaspers'in akıl (*Vernunft*) kavramı ile taşındığı iddiasında bulunmaktadır (Salamun, 1988, ss. 320-323). Jaspers'in bu örtük değerler sistemi ise onun yukarıda sözünü ettiğimiz sorumluluk anlayışına dayanmaktadır. Bu bakımdan ahlaki normlar evrensel olsa da ahlaki eylemler kişiseldir. Dolayısıyla eylemde bulunurken vicdana sadık kalmak – çünkü ahlaki suçun yargı mercii vicdandır – ve eylemlerin sonuçları ile bunlardan doğan sorumlulukları cesaretle üstlenmek önemlidir.

Tüm bunlar ışığında, Jaspers'in sorumluluk görüşünün günümüz meseleleri hakkında neler söyleyebileceğine dair verilebilecek güzel bir örnek ve buradan yapılacak ileri bir çıkarım, çevre sorunları konusu olabilir. Zira kendi çağının sorunları olan atom bombası, teknolojinin kötüye kullanımı, totalitarizm, savaş suçları gibi pek çok meselede görüşlerini açıkça beyan etmekten çekinmeyen Jaspers'in, yaşasaydı günümüzün en önemli konularından biri olan çevre sorunları hakkında da sessiz kalmayacağı aşikârdır. Biz burada, onun sorumluluk görüşünün çevre etiğine ne şekilde uyarlanabileceğinin örneğini sunmaya çalışacağız.

Çevre etiği konusu, insanların doğaya ne denli bağımlı olduklarını idrak etmeleriyle birlikte ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren problemlerin belirlenmesi, işe yarar ve kalıcı çözümlerin üretilmesi gereken bir alan haline gelmiştir. İçkin değere sahip otonom bir doğa anlayışının yer edinmesi ile birlikte de insan ile doğa ilişkisinin yönü, problemleri insan-merkezci bakış açısından – tam anlamıyla kurtulmak mümkün olmasa da – bir dereceye kadar sıyrılabilmiştir⁶⁷.

⁶⁷ Konu ile ilgili yayımlanmamış yüksek lisans tezi için bkz. Köse, S. (2014). *Callicott's Ecocentrism: Steering Between Speciesism and Ecofascism* (Tez no.: 379903) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı]. Ulusal Tez Merkezi.

Doğanın içkin değerinin göz önünde bulundurulduğu bakış açısının önem kazanmasıyla birlikte doğanın korunması, saklanması, sürdürülebilirlik gibi birtakım kavramlar da sıkça söz konusu edilmeye ve üretilecek çözümler için amaç olarak görülmeye başlamıştır. Bu kavramlar yalnız şimdiye değil, büyük oranda geleceğe dönük kavramlardır. Kavramların bu geleceğe dönük oluşları beraberinde sorumluluk kavramının da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Hans Jonas'ın da yazdığı gibi: “Bir insan sorumluluğu olarak doğa, etik teoride kesinlikle üzerine düşünülmesi gereken bir yeniliktir” (Jonas, 1984, s. 7).

Hans Jonas, *The Imperative of Responsibility* (1984) başlıklı kitabında eski etik kuramlarının en temel özelliklerini sıralar, bu kuramların günümüz koşullarında neden pek anlam taşımadığından ve modern çağda nasıl bir etik kurama göre eylememiz gerektiğinden söz eder. Ona göre, eski etik kuramlar yalnızca “şimdi” ile ilgili ve sadece insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyici olma özelliklerine sahipti. Geçmiş yaşam koşullarına uygun olarak etik “şimdi ve burada olanla, insanlar arasındaki olaylarla, yinelenen şeylerle, özel ve toplumsal hayatın tipik durumlarıyla” ilgiliydi (Jonas, 1984, s. 5). Ayrıca “hiç kimse, iyi niyetli, iyi planlı, iyi uygulanmış eylemlerinin sonraki öngörülemeyen sonuçlarından sorumlu tutulmamıştı” (Jonas, 1984, s. 6). Oysa şimdi, gelişen modern teknolojiyle birlikte insanın hem kendi hayatı hem de doğadaki yaşam üzerindeki gücü artmakta ve her geçen gün de artmaya devam etmektedir (Jonas, 1984, s. ix). Jonas'a göre bunun korkutucu yanı, insanın gelişen teknoloji üzerindeki kontrolünü yitirmesidir. Buna verdiği en çarpıcı ve reddedilemez örnek ise atom bombasının kullanılmasıdır.

Onun düşüncesine göre, istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda doğayı eğip büken insanlığın uygarlaşması ile doğanın katledilmesi birlikte ilerlemektedir (Jonas, 1984, s.2). Bu durumda, “bir doğa felsefesinin, bilimsel olarak bulunabilir ‘olan’ ile ahlaki olarak bağlayıcı ‘olması gereken’ arasındaki sözde uçurumu kapatması gerekmektedir” (Jonas, 1984, s. x). Bunun nedeni, “insan eylemlerindeki değişim, etik değişimi beraberinde getirir” (Jonas, 1984, s. 1) düşüncesinde olmasıdır. Çünkü ona göre bu yeni düzenle birlikte ortaya çıkan sorunlar karşısında yalnızca

şimdi ile ilgilenen insan-merkezci geleneksel etik kuramlar bize yeteri kadar yardımcı olmamaktadır. Günümüzde, kurallarına göre eylememiz gereken etik kuramda “ne pahasına olursa olsun kaçınmamız gereken şeyler, ne pahasına olursa olsun korumamız gereken şeyler tarafından belirlenmektedir” (Jonas, 1984, s. x). Sorumluluk, güçle eştir ve gücün etki alanıyla uyumlu olması gerekmektedir. Ayrıca, elimizde olanlar hakkında bilgili ve gelecekte olabilecekler konusunda öngörülü olmamız gerekmektedir. Jonas şimdi geçerli olması gereken etik kuramı, “daha önce hayal dahi edilmemiş yeni bir sorumluluk boyutu” (Jonas, 1984, s. 6) olarak adlandırmaktadır. Bu yeni etik görüşte bilgi, öngörülü tavır, bütünsel yaklaşım ve tabii ki sorumluluk, olmazsa olmaz unsurlardır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, sorumluluktan doğan eylemler ile etik eylemlerin tam anlamıyla aynı şey olmadıklarıdır. “Sorumlu ve etik eylemler sık sık aynı şey olarak düşünülürler, fakat bu yanlıştır. Aslında sorumluluk, etik olanın kapsamını bir hayli aşar. Etik, eylemlerin sosyal sonuçları ile sınırlı iken; sorumluluk insanın tüm eylemlerini kapsamaktadır” (Schüz, 2017, s. 8). Dolayısıyla doğa söz konusu olduğunda, tek tek insanların, toplulukların, toplumların ve özellikle kurumların sorumlu davranmalarını beklemek, yalnızca bugünümüz ve insan türü adına değil, aynı zamanda gelecek ve canlı ya da cansız ayırt etmeksizin tüm varlıklar adına zaruri bir talep olmaktadır.

Schüz, *Foundations of Ethical Corporate Responsibility* (2017) adlı kitabında bu konuda özellikle şirketlere büyük sorumluluklar yükler ve onların eylemleri ile kararlarının sosyal, ekonomik ve ekolojik sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiğini savunur. Günümüzde insanlar bir ürünü tercih ederken onu üreten şirketin ekolojik ve sosyal itibarını, kendi değer yargılarına göre değerlendirmektedirler. Bu açıdan şirketlerin yalnızca itibarlarını değil, aynı zamanda doğayı, doğal kaynakları, yaşamı doğaya bağlı olan her canlı türünün geleceğini düşünerek de adım atmaları gerekmektedir. Schüz bu modeli, sürdürülebilir işletme sorumluluğu (sustainable corporate responsibility – SCR) olarak isimlendirir (Schüz, 2017, s. 14). Onun bakış açısına göre sorumluluk, sürdürülebilirliği mutlaka içermelidir: “Sürdürülebilirlik, doğal kaynakların gelecek

nesiller için korunması adına sorumlu bir şekilde kullanılmalıdır” (Schüz, 2017, s. 12). Bu bakımdan Schüz, yalnızca ekonomik çıkarları göz önünde bulunduran tek boyutlu bir şirket politikasının aksine bu türden bir sorumluluk anlayışının ekonomik kazanç (işlevsel sorumluluk) yanında toplumsal kabulü (etik sorumluluk⁶⁸) ve ekolojik uyumu (estetik sorumluluk) da içeren bütüncül ve farkındalıklı bir bakış açısını temsil ettiğini belirtmektedir (Schüz, 2017, ss. 33-37). Ona göre ancak bu türden üç boyutlu bir sorumluluk anlayışı, çıkar çatışmalarına ve gelecek kuşaklar sorununa uzun vadeli çözümler üretebilmektedir (Schüz, 2017, s. 39).

Sonuç olarak, eski etik kuramlarının tüm bu şimdi-odaklı, insan-merkezci, sorumluluk taşımama özellikleri, modern koşullar ve bu koşullarda gerçekleştirilen eylemler için geçerliğini yitirmiştir. Dolayısıyla, Jaspers’in her insana herkes için yüklediği sorumluluğun sınırlarının hem Jonas’ın hem de Schüz’ün teorilerinde doğayı da içerecek şekilde genişlediğini ve sorumluluk temelli yeni bir etik teorinin geliştirilmesinin günümüze özgü sorunlardan olabildiğince kaçınmak için mümkün ve gerekli olduğunu görmekteyiz.

Son Söz: Bu tezin amacını ve nihayetinde neleri ortaya koyduğunu kısaca açıklamak gerekirse şunlar söylenebilir: Çalışmanın ana başlığında da belirtildiği üzere bu tezin amacı, Karl Jaspers’in sorumluluk anlayışının ortaya konması idi. Bunun için yaptığımız şey ilk olarak ele aldığı konular bakımından onun felsefesini Varoluş, Akıl ve Siyaset Felsefeleri olarak dönemlere ayırmak olmuştur. Bu üç dönemde Jaspers’in farklı sorumluluk görüşlerinin olduğuna dikkat çekilmiş ve bunların neler olduğu açıklanmıştır.

Varoluş ile Siyaset Felsefeleri arasında yer alan Akıl Felsefesine ait sorumluluk türü, karar sorumluluğu ve Varoluş Felsefesine ait sorumluluk, varoluşsal sorumluluk olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca varoluşsal sorumluluğun, özgürlük

⁶⁸ Schüz, bir şirketin tam anlamıyla sorumlu hareket edebilmesi için gereken ve birbirleri için tamamlayıcı olduklarını düşündüğü üç etik teorisinden bahseder. Bunlar erdem etiği, faydacılık ve deontolojik etiktir. Ona göre, ancak bu üç teori birlikte sorumluluk bakımından anlamlı bir bütün oluştururlar (Schüz, 2017, ss. 42-51).

temelli varoluşsal sorumluluk ile iletişim temelli varoluşsal sorumluluk olarak iki türe ayrıldığı açıklanmıştır. Bunun yanında, Varoluş Felsefesinde yapılan *Schuld* kavramının analizi ile birlikte ortaya çıkan farklı anlamların, bu iki varoluşsal sorumluluk ile ne türden ilişkiler kurduğuna da dikkat çekilmiştir.

Diğer iki sorumluluk anlayışına ek olarak Siyaset Felsefesinde ağırlıklı biçimde ele alınan ve incelenen ise Jaspers'in politik sorumluluk adını verdiği sorumluluk türü olmuştur. Bu sorumluluk, onun dört farklı suç türünden biri olan siyasi suçtan doğan sorumluluktur. Dört suç türü arasındaki farklılıklara değinilirken suçlanan ile suçlu bulunan insan arasındaki ayırmadan da özellikle bahsedilmiştir. Bunun nedeni, bu ikisinin bir tutulması neticesinde suçun bir gruba ya da topluluğa isnat edilmesinin yolunun açılacak olmasıdır. Oysa Jaspers'in de çok kereler dikkat çektiği üzere, kolektif suçtan söz etmek doğru değildir. Dolayısıyla, suçlanan ile suçlu bulunan arasındaki bu ayrıma dikkat edilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, bu üç farklı sorumluluk türü arasındaki ilişkiyi kurarken bu ilişkinin, Jaspers'in varoluşsal iletişim ile gündelik iletişim ve varoluşsal özgürlük ile politik özgürlük arasında kurduğu ilişkiye benzediği iddia edilmiştir. Buna göre, politik sorumluluk olmaksızın varoluşsal sorumluluktan söz edilemeyeceği gibi, varoluşsal sorumluluk olmadan da politik sorumluluğun devamlı hâle gelemeyeceği ifade edilmiştir.

Burada ele alınmış olan Jaspers'in felsefesindeki suç-sorumluluk ilişkisi, sorumluluğun kaynakları, türleri ve bunlar arasındaki ilişki bağlamında ve tüm bunlar ışığında bu tezin, gelecekte yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olacağı umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, S. (2016). A Philosophical Study of the Concept of Intersubjectivity. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 4(9), 187-189.
- Alessiato, E. (2011). Human Being, World, and Philosophy in Karl Jaspers. *Humana.Mente Journal of Philosophical Studies*, 8, 69–86.
- Andren, M. (2014). Nihilism and Responsibility in the Writings of Karl Jaspers. *European Review*, 22(2), 209 – 216.
- Aragona, M. (2019). The influence of Max Weber on the Concept of Empathic Understanding (Verstehen) in The Psychopathology of Karl Jaspers. *History of Psychiatry*, 30(3), 283-299.
- Arendt, H. (1968). *Men in Dark Times* (5. Basım). A Harvest Book.
- Arendt, H. (2018). *Sorumluluk ve Yargı* (Çev. Müge Serin). Sel Yayıncılık.
- Arendt, H. (2020). Karl Jaspers. In Y. Örnek, *Mektuplardaki Felsefe: Arendt – Jaspers – Heidegger* (ss. 44-52). Ayrıntı Yayınları.
- Asakavičiūtė, V. & Valatka, V. (2019). Existential Communication as the Basis for Authentic Human Existence in Karl Jaspers's Philosophy. *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Filosofiya, Sotsiologiya, Politologiya*, 47, 129-136.
- Ashton, E. B. (1969). Translator's Note. In K. Jaspers, *Philosophy, Volume 1* (ss. xiii-xxi). The University of Chicago Press.
- Assmann, A. (2006). On The (In)compatibility of Guilt and Suffering in German Memory. *German Life and Letters*, 59(2), 187-200.
- Batthyány, P. (2019). *Philosophische Schriften Band 98 – Existentielle Freiheit und politische Freiheit*. Duncker & Humblot.
- Blackham, H. J. (2002). *Six Existentialist Thinkers*. Routledge.
- Bochenski, J. M. (1983). *Çağdaş Avrupa Felsefesi* (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu). Yazko.
- Bornemark, J. (2006). Limit Situation: Antinomies and Transcendence in Karl Jaspers' Philosophy. *Sats – Nordic Journal of Philosophy*, 7(2), 51-73.

- Brock, W. (1964). Karl Jaspers and Existentialism. *German Life and Letters*, 17(4), 289-303.
- Buczynska-Garewicz, H. (1991). Freiheit und Verantwortung bei Jaspers. In K. Salamun (Ed.), *Karl Jaspers – Zur Aktualität seines Denkens* (pp. 128-142). Piper Verlag.
- Busche, H. & Fuchs, T. (2017). *Zwei Philosophen der Medizin – Leibniz und Jaspers*. Springer.
- Clark, M. W. (2002). A Prophet without Honour: Karl Jaspers in Germany, 1945-48. *Journal of Contemporary History*, 37(2), 197-222.
- Cotesta, V. (2017). The Axial Age and Modernity: From Max Weber to Karl Jaspers and Shmuel Eisenstadt. *ProtoSociology: An International Journal of Interdisciplinary Research*, 34, 217-240.
- Çiçek, H. (2008). *Karl Jaspers'in Siyaset Felsefesi*. Dergâh Yayınları.
- de Villiers, E. (2018). *Revisiting Max Weber's Ethic of Responsibility*. Mohr Siebeck.
- Derman, J. (2012). *Max Weber in Politics and Social Thought*. Cambridge University Press.
- Dew, R. (2020). *Hannah Arendt: Between Ideologies*. Palgrave Macmillan.
- Die Wandlung. (2021, Juni 2). In *Wikipedia*.
[https://de.wikipedia.org/wiki/Die_Wandlung_\(Monatszeitschrift\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Die_Wandlung_(Monatszeitschrift))
- Diehl, U. (2011). Karl Jaspers und die Vernunft. In H. R. Yousefi & W. Schüßler & R. Schulz & U. Diehl (Eds.), *Karl Jaspers - Grundbegriffe seines Denkens* (pp. 155-167). Lau Verlag.
- Diehl, U. (2013). Jaspers' Existenzerschließung der Freiheit. In T. Fuchs & S. Micali & B. Wandruszka (Eds.), *Karl Jaspers – Phänomenologie und Psychopathologie* (pp. 67-104). Karl Alber Verlag.
- Diehl, U. (2015). Grenzsituationen als existenzielle Herausforderung. *E-Journal für Philosophie der Psychologie*, 21, 1-15.
- Dreijmanis, J. (Ed.). (1989). *Karl Jaspers on Max Weber*. Paragon House.
- Dreijmanis, J. (Ed.). (2008). *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations* (G. C. Wells, Trans.). Algora Publishing.

- Earle, W. (1957). Introduction. In *Reason and Existenz* (pp. 9-15). Noonday Press.
- Erdem, H. H. (2003). Eine Untersuchung zur Kommunikation in der Philosophie von Karl Jaspers. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 167-174.
- Erdem, H. H. (2007a). Jaspers' Weltphilosophie und Ihre Bedeutung für die universale Kommunikation. *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 8, 24-34.
- Erdem, H. H. (2007b). *Karl Jaspers Felsefesinde Hakikat, İletişim ve Siyaset*. Ebabel Yayınları.
- Erdem, H. H. (2014). *Karl Jaspers Felsefesine Giriş*. Bilge Kültür Sanat.
- Erdem, H. H. (2020). Karl Jaspers ve 'Mümkün Varoluş'un Felsefesi. *Doğu Batı: Varoluşçuluk I*, 92, 159-172.
- Gordon, R. D. (2000). Karl Jaspers: Existential Philosopher of Dialogical Communication. *Southern Communication Journal*, 65(2-3), 105-118.
- Gorniak-Kocikowska, K. (1994). The Concept of Freedom in Jaspers and Heidegger. In A. M. Olson (Ed.), *Heidegger & Jaspers* (pp. 139-152). Temple University Press.
- Grabau, R. F. (1971). Preface. In *Philosophy of Existence* (pp. xi-xxvii). University of Pennsylvania Press.
- Grene, M. (1947). Two More Existentialists: Karl Jaspers and Gabriel Marcel. *The Kenyon Review*, 9(3), 382-399.
- Harries, K. (1994). Shame, Guilt, Responsibility. In A. M. Olson (Ed.), *Heidegger & Jaspers* (pp. 49-64). Tempel University Press.
- Harris, R. (1970). An Interview with Dr. Karl Jaspers on Wisdom and Life. *Gerontologist*, 10(3), 180-181.
- Hawes, J. (2019). *Kısa Almanya Tarihi* (Çev. Yavuz Alogan). Say Yayınları.
- Henrich, D. (1989). Karl Jaspers: Thinking with Max Weber in Mind. In Mommsen & Osterhammel (Eds.), *Max Weber and His Contemporaries* (pp. 528-544). The German Historical Institute.
- Herzog, A. (2004). Hannah Arendt's Concept of Responsibility. *Studies in Social and Political Thought*, 10(3), 39-52.

- Hinchman, L.P. & Hinchman, S.K. (1991). Existentialism Politicized: Arendt's Debt to Jaspers. *The Review of Politics*, 53(3), 435-468.
- Hobsbawm, E. (2018). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıliklar Çağı* (Çev. Yavuz Alogan). Everest Yayınları.
- Hoffman, K. (1981). The Basic Concepts of Jaspers' Philosophy. In P. A. Schilpp (Ed.), *The Library of Living Philosophers: The Philosophy of Karl Jaspers* (pp. 95-113). Open Court Publishing Company.
- Jaspers, K. (1919). *Psychologie der Weltanschauungen*. Verlag Von Julius Springer.
- Jaspers, K. (1921). *Max Weber Rede*. Paul Siebeck.
- Jaspers, K. (1932). *Philosophie, Zweiter Band: Existenzerhellung*. Verlag Von Julius Springer.
- Jaspers, K. (1938). *Existenzphilosophie*. Walter de Gruyter.
- Jaspers, K. (1946). *Die Schuldfrage*. Lambert Schneider.
- Jaspers, K. (1947). *Von der Wahrheit*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1950). *Vernunft und Widernunft in unserer Zeit*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1953). *Die geistige Situation der Zeit*. Walter de Gruyter.
- Jaspers, K. (1954). *Way to Wisdom* (Ralph Manheim, Trans.). Yale University Press.
- Jaspers, K. (1956). *Philosophie, Erster Band: philosophische Weltorientierung*. Springer Verlag.
- Jaspers, K. (1957). *Man in the Modern Age* (E. & C. Paul, Trans.). Doubleday Anchor Books.
- Jaspers, K. (1958). *Rede: Wahrheit, Freiheit und Friede*. Börsenverein des Deutschen Buchhandels.
- Jaspers, K. (1959). *Truth and Symbol* (J. T. Wilde & W. Kluback & W. Kimmel, Trans.). Twayne Publishers.

- Jaspers, K. (1960). *Freiheit und Wiedervereinigung*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1962). *The Great Philosophers I – The Foundations* (Hannah Arendt, Ed. & Ralph Manheim, Trans.). A Helen and Kurt Wolff Book.
- Jaspers, K. (1963). *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1967a). *Wohin treibt die Bundesrepublik?*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1967b). *Schicksal und Wille*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1975). *Kant - Leben, Werk, Wirkung*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1977). *Kleine Schule des philosophischen Denkens*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1979). Für Völkermord gibt es keine Verjährung. In *Die Schuldfrage – Für Völkermord gibt es keine Verjährung*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1981a). Philosophical Autobiography. In P. A. Schilpp (Ed.), *The Library of Living Philosophers: The Philosophy of Karl Jaspers* (pp. 3-94). Open Court Publishing Company.
- Jaspers, K. (1981b). Reply to My Critics. In P. A. Schilpp (Ed.), *The Library of Living Philosophers: The Philosophy of Karl Jaspers* (pp. 749-869). Open Court Publishing Company.
- Jaspers, K. (1982). *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (1984). *Vernunft und Existenz*. Piper Verlag. (3. Baskı).
- Jaspers, K. (1988). *Der philosophische Glaube*. Piper Verlag.
- Jaspers, K. (2001). *Felsefi İnanç* (Çev. Akın Kanat). İlya Yayınları.
- Jaspers, K. (2008). *Einführung in die Philosophie*. Piper Verlag. (27. Baskı).
- Jaspers, K. (2010). *Felsefe Nedir?* (Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu). Say Yayınları. (5. Baskı).

- Jaspers, K. (2015). *Suçluluk Sorunu* (Çev. A. Emre Zeybekoğlu). İthaki Yayınları.
- Jaspers, K. (2018). *Felsefe Konuşmaları – Felsefeye Giriş* (Çev. Abdurrahman Aliy). Pinhan Yayıncılık.
- Jonas, H. (1984). *The Imperative of Responsibility* (Hans Jonas & David Herr, Trans.). The University of Chicago Press.
- Jones, D. H. (1999). *Moral Responsibility in the Holocaust: A Study in the Ethics of Character*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Kaufmann, W. (1960). *Existentialism - From Dostoevsky to Sartre*. Meridian Books.
- Köse, S. (2014). *Callicott's Ecocentrism: Steering Between Speciesism and Ecofascism* (Tez no.: 379903) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı]. Ulusal Tez Merkezi.
- Köse, S. (2021). Max Weber: A Profile from Karl Jaspers' Perspective. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 16, 94-101.
- Kuçuradi, İ. (1988). *Uludağ Konuşmaları – Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Langner, A. (1969). Philosophie und Politik bei Karl Jaspers. *Jahrbuch für Christliche Sozialwissenschaften*, 10, 273-299.
- Laucken, U. & Wetz, F. J. (2017). Situation. In J. Ritter & K. Gründer & G. Gabriel (Eds.), *Historisches Wörterbuch der Philosophie, Onlineversion – Gesamtwerk* (s. 924). Schwabe Verlag.
- Lübbe, H. (1999). Moralische Entscheidung, politische Option und der Lauf der Welt. Karl Jaspers als politischer Denker. *Zeitschrift für Politik*, 46(4), 367-388.
- Manasse, E. M. (1981). Max Weber's Influence on Jaspers. In P. A. Schilpp, *The Library of Living Philosophers: The Philosophy of Karl Jaspers* (pp. 369-391). Open Court Publishing Company.
- Michalski, K. (2000). Die Periechontologie: Das Wissen vom Umgreifenden als Grund-Wissen der Philosophie im Denken von Karl Jaspers. *Forum Philosophicum*, 5, 130-132.
- Miron, R. (2010). The Guilt Which We Are: An Ontological Approach to Jaspers' Idea of Guilt. In A.-T. Tymieniecka (Ed.), *Analecta Husserliana: The Yearbook of Phenomenological Research, Volume CV: Phenomenology*

and Existentialism in Twentieth Century, Book 3 – Heralding The New Enlightenment (pp. 229-251). Springer.

Miron, R. (2012). *Karl Jaspers: From Selfhood to Being*. Brill.

Miron, R. (2014). From Psychiatry to Philosophy: The Concept of Self in Karl Jaspers. In *The Desire for Metaphysics* (pp. 51-76). Common Ground.

Mounier, E. (2019). *Varoluş Felsefelerine Giriş* (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu). Fol Yayınları.

Nietzsche, F. (1887). *Die fröhliche Wissenschaft* ("la gaya scienza"). Verlag von E. W. Fritsch.

Norrie, A. (2008). Justice on The Slaughter-Bench: The Problem of War Guilt in Arendt and Jaspers. *New Criminal Law Review*, 11(2), 187–231.

Olson, A. M. (1979). *Transcendence and Hermeneutics – An Interpretation of the Philosophy of Karl Jaspers*. Martinus Nijhoff Publishers.

Olson, A. M. (2008). Metaphysical Guilt. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics and Arts*, 3(1), 9-19.

Örnek, Y. (1985). Karl Jaspers – Varoluş Felsefesi mi, Akıl Felsefesi mi?. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 177-185.

Örnek, Y. (1986a). *Karl Jaspers – Philosophie der Freiheit*. Verlag Karl Alber.

Örnek, Y. (1986b). Bilimde, Felsefede ve Politikada Karl Jaspers. *Türk Felsefe Araştırmalarında ve Üniversite Öğretiminde Alman Filozofları*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Örnek, Y. (1988). Politik und Freiheit. In L. H. Ehrlich & R. Wisser (Eds.), *Karl Jaspers Today: Philosophy at the Threshold of the Future* (pp. 257-273). University Press of America.

Örnek, Y. (2017). Suçluluk Sorunu: Karl Jaspers – Hannah Arendt. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (10), 119-132.

Örnek, Y. (2020). *Mektuplardaki Felsefe: Arendt – Jaspers – Heidegger*. Ayrıntı Yayınları.

Peach, F. (2008). *Death, 'Deathlessness' and Existenz in Karl Jaspers' Philosophy*. Edinburgh University Press.

Precht, P. & Burkard, F.-P. (Eds.). (2008). *Metzler Lexikon Philosophie* (3.

- Basim). Verlag J. B. Metzler.
- Rabinbach, A. (1996). The German as Pariah: Karl Jaspers and The Question of German Guilt. *Radical Philosophy*, 75, 15-25.
- Röhr, F. (2016). The Subject-Object-Relationship in Karl Jaspers' Periechontology – A Contribution to an Education for Openness, Tolerance and Existential Realization. *ETD - Educação Temática Digital*, 18(3), 596-613.
- Salamun, K. (1988). Moral Implications of Karl Jaspers' Existentialism. *Philosophy and Phenomenological Research*, 49(2), 317-323.
- Salamun, K. (1990). The Ethos of Humanity in Karl Jaspers' Political Philosophy. *Man and World*, 23(2), 225-230.
- Salamun, K. (2006). Karl Jaspers' Conceptions of the Meaning of Life. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics and Arts*, 1(1-2), 1-8.
- Salamun, K. (2014). Aspekte von Karl Jaspers' Vernunftphilosophie: Vernunft als Widerpart fundamentalistischer Denkhaltungen. In K. Broese & A. Hütig & O. Immel & R. Reschke (Eds.), *Vernunft der Aufklärung - Aufklärung der Vernunft* (pp. 279-287). Akademie Verlag.
- Salamun, K. (2019). *Karl Jaspers: Arzt, Psychologe, Philosoph, politischer Denker*. J. B. Metzler.
- Saner, H. (2022, 22 Şubat). Karl Jaspers. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Karl-Jaspers>
- Schaap, A. (2001). Guilty Subjects and Political Responsibility: Arendt, Jaspers and The Resonance of the 'German Question' in Politics of Reconciliation. *Political Studies*, 49, 749-766.
- Schrag, C. O. (1961). *Existence and Freedom – Towards an Ontology of Human Finitude*. Northwestern University Press.
- Schüz, M. (2017). *Foundations of Ethical Corporate Responsibility*. ZHAW School of Management and Law.
- Schwan, A. (1990). Existenzphilosophie und Existentialismus. In H. Ottmann & K. Graf (Eds.), *Politische Philosophie des 20. Jahrhunderts* (pp. 211-242). De Gruyter.
- Sica, A. (2004). Jaspers. In *Max Weber and the New Century* (pp. 45-53). Transaction Publishers.

- Starr, B. E. (1999). The Structure of Max Weber's Ethic of Responsibility. *Journal of Religious Ethics*, 27(3), 407-434.
- Stegmüller, W. (1969). *Main Currents in Contemporary German, British, and American Philosophy*. Reidel Publishing Company.
- Steuerwald, K. (1974). *Deutsch – Türkisches Wörterbuch*. Otto Harrassowitz Verlag.
- Tepe, H. (2011). *Etik ve Metaetik*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Thornhill, C. (2002). *Karl Jaspers: Politics and Metaphysics*. Routledge.
- Thornhill, C. (2007). *German Political Philosophy – The Metaphysics of Law*. Routledge.
- Thornhill, C. (2012). Humanism and Wars: Karl Jaspers Between Politics, Culture, and Law. In H. Wautischer & A. M. Olson & G. J. Walters (Eds.), *Philosophical Faith and the Future of Humanity* (pp. 299-318). Springer.
- Wallraff, C. F. (1970). *Karl Jaspers – An Introduction to His Philosophy*. Princeton University Press.
- Wautischer, H. & Olson, A. M. & Walters, G. J. (Eds.). (2012). *Philosophical Faith and the Future of Humanity*. Springer.
- Weber, M. (2008). Politics as a Vocation. In J. Dreijmanis (Ed.), *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations* (pp. 155-207). Algora Publishing.
- Wildermuth, A. E. (2007). Karl Jaspers and the Concept of Philosophical Faith. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics and Arts*, 2(1-2), 8-18.
- Wisser, R. (1967). *Verantwortung im Wandel der Zeit*. Hase & Koehler Verlag.
- Young-Bruehl, E. (1982). *Freedom and Karl Jaspers' Philosophizing*. University Microfilms International.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı :

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: _____

Öğrenci No: _____

Anabilim Dalı: _____

Programı: _____

Statüsü: Doktora Bütünleşik Dr. _____

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı:

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: _____

Öğrenci No: _____

Anabilim Dalı: _____

Programı: _____

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr